DÖRT ATLI

CHRISTOPHER
HITCHENS

RICHARD
DAWKINS

SAM
HARRIS

DANIEL
DENNETT

BİR DEVRİMİ ATEŞLEMİŞ SÖYLEŞİ

DÖRT ATLI için alkışlar

"Eğer düşünmek bir spor sayılsaydı, bu dörtlü ulusal süperstarlar olurlardı; ve Dört Atlı'yı okumak bir all-star oyununda ön koltuğa sahip olmak gibi. Bu ateizm ve din hakkında bir kitap olmaktan daha fazlası; tüm insan toplumlarının içine işlemiş yanılgı ve yanlış anlama dumanını yarıp geçmek için zekamızı nasıl kullanacağımız üzerine bir ders."

— TIM URBAN,
Bir Dokika! Ama Neden? sitesinin ve kitabının yazarı

"Doğaüstü açıklamalara inanmamaya eğilimli insanlar için Dört Atlı ustalıklı, komik, eğlenceli ve ciddi derecede kışkırtıcı bir başucu kitabı."

— KURT ANDERSEN,
stüdyo 360 radyo programının sunucusu ve *Fanteziler Diyarı*'nın yazarı

"Hitchens, Dawkins, Harris ve Dennett'in kelimelerine her zamankinden daha çok ihtiyaç duyuluyor. Onlar Voltaire'nin varisleri."

— MATT RIDLEY, *Herşeyin Evrimi* kitabının yazarı

"Bu kitabın her kelimesinin keyfini çıkartmak için bir ateist veya atlı olmanız gerekmez. Sadece gerçek entelektüel sorgulamaya ve özgür tartışmaya aç olmanız yeter. Ve gelin yüzleşelim, aç olmanın ötesinde, muhtemelen açlıktan ölmek üzeresiniz."

— MEGHAN DAUM, *Konuşulamaz*'ın yazarı

"Bir Ateist devriminin başlangıç noktasını söylemek imkansız olsa da, bu sohbetten daha iyi bir aday zor."

— PENN JILLETTE, *Tanrı, Hayır!* kitabının yazarı

"Kutsalları umursamayan, engin bilgili, yıkıcı biçimde gerçekçi, sinsice neşeli... Bu kitabı okumak, öğleden sonranızın büyük kısmını en büyük entelektüellerin bazılarıyla konuşarak geçirmek gibi."

— JULIA SWEENEY, aktör, komedyen, yazar

"Kitap beni ele geçirdi. Bu çok bilgili sohbet boyunca sergilenen bilimin alçak gönüllülüğü ve açık sözlülüğü dinin kibri, ikiyüzlülüğü ve 'uydurmaktaki' muazzam küstahlığı karşısında ışık saçıyor. Ne kadar da umut verici bir sohbet!"

— SUSAN BLACKMORE, *Mem Makinesi* kitabının yazarı

www.kuzeyyayinlari.com
kitap@kuzeyyayinlari.com
facebook/kuzeyyayinlari
twitter/kuzeyyayinlari

Çeviren
Melisa Miller

CHRISTOPHER HITCHENS
RICHARD DAWKINS
SAM HARRIS
DANIEL DENNETT

DÖRT ATLI

THE FOUR HORSEMEN

BİR DEVRİMİ ATEŞLEMİŞ SÖYLEŞİ

Çeviri

Melisa Miller
Barbaros Efe Güner

YAZARLARIN YAYINEVİMİZDEN YAYINLANMIŞ TÜM KİTAPLARI

Richard Dawkins

Gen Bencildir *(The Selfish Gene - Kuzey)*

Genişlemiş Fenotip *(The Extended Phenotype - Alfa)*

Kör Saatçi *(The Blind Watchmaker - Kuzey)*

Cennetten Akan Irmak *(River Out of Eden)*

Olasılıksızlık Dağına Tırmanmak *(Climbing Mount Improbable - Kuzey)*

Gökkuşağını Çözmek *(Unweaving the Rainbow - Kuzey)*

Ataların Hikayesi *(The Ancestor's Tale - Hil)*

Bir Şeytan'ın Papazı *(A Devil's Chaplain - Kuzey)*

Tanrı Yanılgısı *(The God Delusion - Kuzey)*

Yeryüzündeki En Büyük Gösteri *(The Greatest Show on Earth - Kuzey)*

Gerçeğin Büyüsü *(Magic of Reality - Kuzey)*

Merak Tutkusu *(An Appetite for Wonder - Kuzey)*

Ruhtaki Bilim *(Science in the Soul - Kuzey)*

Yakında
Brief Candle In The Dark
Outgrowing God

Sam Harris

İnancın Sonu *(The End of Faith - Kuzey)*

Kitabın bütün hakları yazarlara aittir.
Yayınevimiz kitabın Türkiye haklarını temsil etmektedir.

Kitaptan tanıtım amacı ile yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının izni olmadan, hiçbir biçimde ve hiçbir yolla kitabın içeriğinin bir bölümü ya da tümü yeniden üretilemez ve dağıtılamaz.

1. Baskı Kasım 2019

Kuzey Yayınları
www.kuzeyyayinlari.com
Tevfikbey Mah. Baltacı Sok No: 5 Kat: 2 Sefaköy/İstanbul
Sertifika No: 12121

Basım Yeri
Kültür Sanat Basımevi Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi ZB-11
Topkapı İstanbul Sertifika No: 44153

kitapla ilgili her türlü durumda bizimle
kitap@kuzeyyayinlari.com adresinden iletişime geçebilirsiniz

Hitch için

Yayıncının Notu: Kitabın bazı bölümlerinin daha iyi anlaşılması için Türkçe baskısının editörü ve çevirmeni tarafından çeşitli dipnotlar eklenmiştir. Bu notların yazarların dipnotlarından ayrılması amacı ile, editörün dipnotları **-ed.n.** ve çevirmenin dipnotları **-çev.n.** ile başlamaktadır.

Kitabın İngilizce orjinal versiyonunun editörünün anlaşılırlık açısından yaptığı bazı eklemeler bulunmaktadır. Bu eklemeler bilinen kural gereği köşeli parantezler içinde gösterilmiştir. Örğneğin [editörün eklediği] gibi.

Başta Richard Dawkins olmak üzere, bu kitaptaki dört ünlü ismin en büyük uğraşlarından birisi, bilimin genel bilgi seviyesindeki bilim eğitimine sahip olmayan okurlar tarafından teknik terimlerle ve kavramlarla güreşilmeden anlaşılmasını sağlamaktır. Richard Dawkins, bu amaçla Oxford Üniversitesinde Bilimin Halkça Anlaşılması Kürsüsünün başkanlığını da yapmıştır. Bu amaca hizmet için biz de bu kitapta Türk okurlarca anlaşılma güçlüğü yaşanabileceğini düşündüğümüz her yere dipnotlar ekledik. Bu dipnotların sayısı ve uzunluğu sizin için rahatsız edici boyutlara ulaşıyorsa bunun için önceden özür dilemek isteriz. Fakat kitabın hedef kitlesinin bilimle ve Hristiyanlıkla çok yakın ilişki içinde olması gerekmeyen genel ilgi düzeyindeki okurlar olduğunu ve belirtilen konularda herkesin sizin kadar bilgi sahibi olmayabileceğini lütfen göz önünde tutun.

Tüm kitaplarımızda olduğu gibi lütfen hatalı olduğunu düşündüğünüz yerleri kitap@kuzeyyayinlari.com adresine gönderiniz. Kitap hatalarından sorumlu görevlimiz bu bilgileri hemen işleyip, kitapların ileriki baskılarında düzeltilmesini sağlamaktadır.

İÇERİK

ÖNSÖZ
Stephen Fry
9

DİNİN AŞIRI GURURU, BİLİMİN ALÇAKGÖNÜLLÜLÜĞÜ ve ATEİZMİN ENTELEKTÜEL ve AHLAKİ CESARETİ
Richard Dawkins
Bilim sıklıkla kibirli bir şekilde her şeyi bildiğini iddia etmekle suçlanır ama bu iğneleme hedefi muazzam biçimde ıskalar.
23

KOMŞULARI HABERDAR ETMEK
Daniel C. Dennett
Bu tartışmamızın metnini, tek kalemden paylaşılmış bir felsefe veya politik nedenlerle bastırılmış bir çelişki bulmak için araştıranın eli boş kalacaktır.
49

İYİ ARKADAŞLARLA
Sam Harris
İyi sebepler yüzünden bir şeye inanmakla kötü sebepler yüzünden bir şeye inanmak arasında bir ayrım var mıdır?
59

DÖRT ATLI: BİR TARTIŞMA
Richard Dawkins, Daniel C. Dennett, Sam Harris, Christopher Hitchens
65

TEŞEKKÜRLER
191

ÖNSÖZ
Stephen Fry

"Tanrıya inanır mısın?"

"Çok ufak değeri olan bir soru bu. Hangi tanrı? Ganesh? Osiris? Jüpiter? Yehova? Veya dünyanın her tarafında her gün tapılan on binlerce animist tanrılardan birisi mi?"

"Ah, pekâlâ o zaman, eğer bilgiçlik taslayacaksan, herhangi bir tanrı diye sorayım."

"'Herhangi bir tanrıya' inanıyor muyum diye mi soruyorsun?"

"Bak, bir yaradılış oldu değil mi? Bu yüzden bir Yaratıcı olmalı. Hiçbir şey hiçlikten gelmez. Bir şeyler her şeyi başlatmış olmalı."

"'Bu yüzden' ifadesini düşüncesizce kullanmanı görmemezlikten gelecek ve söylediklerine itiraz et-

meyeceğim, sırf meraktan. Sadece bizi nereye götüreceğini görmek için."

"Pekâlâ o zaman."

"Pekâlâ o zaman ne?"

"Bir Yaratıcı olduğunu kabul etmiş oldun."

"Pekâlâ, *kabul* etmiş olmadım, fakat bunun nereye gittiğini görmek için seni izliyorum. Var olması 'gerektiğini' temel göstererek icat ettiğin bu Yaratıcı kim?"

"Yani, onu söyleyemeyiz."

"Ve daha da önemlisi, bu Yaratıcıyı kim yarattı?"

"Bu kesinlikle aptalca."

"Fakat daha az önce hiçbir şeyin hiçlikten gelmediğini ve bir şeyin her şeyi başlatmış olması gerektiğini söyledin bana. Senin Yaratıcının nereden geldiğini merak etmek için bu prensibi kullanmama neden izin verilmiyor acaba?"

"Pekâlâ, Aşkın ve Güzelliğin bilimle açıklanamayacağını itiraf etmen gerek. Bunları açıklayan bilimden başka bir şey olduğu..."

Hepimiz birer öğrenciyken bu tip çocuksu ve nihayetinde boş konuşmalarla hararetlendik: şarapla beslenen gecelerin geç saatlerine kadar gayretkeş bir şekilde birbirimizle sonsuza kadar sürecek tartışmalara giriştik ve kanıtlanamaz olanı karşımızdakine

kanıtlamaya çalıştık. Savundukları şeye inançla bağlı olanları hepimiz dinledik, ilk olarak yarım yamalak anladıkları bilimsel düşünceleri ve keşifleri sayarlar:

> *"Kuantum fiziği bizzat bize hiçbir şeyden kesin emin olamayacağımızı gösterir."*

Sonrasında küçümsemek için diğerlerini sayarlar:

> *"Bilim bütün cevaplara sahip değildir. Bilimciler evrenin çoğunun neden yapıldığını bile açıklayamazlar! Zaten ellerindeki şeylerin hepsi teorilerden ibarettir."*

Şu örnekteki gibi "Hiçbir *gerçek* İskoç" safsatası[1] günümüze kadar canlı ve iyi durumda kalabilmiştir:

> *"Budizm'in bize öğreteceği çok şey bulunur, biliyorsunuz. Gerçek psikolojik ve bilişsel değere sahip olduğu gösterilmiştir."*

> *"Burma ordusuna, soykırıma varacak kadar Rohinya Müslümanlarına etnik temiz-*

1 -*ed.n.* "Hiçbir *gerçek* İskoç" safsatası, mantıksal bir yanıltmaca türüne verilen isimdir. Kişi, gruba yapılan bir eleştiriyi geçici olarak bertaraf etmek için grup tanımını saldırı yapılan üyeyi gruptan çıkararak gerçekleştirmeye çalışır.

Kişi A: Hiçbir İskoç lapasına şeker koymaz.
Kişi B: Ama Amcam Angus bir İskoç ve lapasına şeker koyuyor.
Kişi A: Fakat hiçbir *gerçek* İskoç lapasına şeker koymaz.

lik uygulamaları için yardım etmiş olan şu Budist keşişleri mi kastediyorsun?"

"Ah, fakat onlar düzgün Budistler değillerdi."

Böylesi sahneler her gün oynar durur ve öyle olması da gerekir. Bu yumruk ve karşı yumruk rauntları bıktırıcı, saldırgan ve can sıkıcı biçimde başa dönüp duruyor hale gelebilir. Fakat unutmayalım ki bu konu oldukça önemli bir konu ve ilahiyatçılar, dinciler ve inançlılar tarafından ortaya atılan iddialar olabilecek en önemli iddialardır. Her şey hakkındadır bu iddialar. Böylesine tartışmalara ve çekişmelere katılabilmek için bir Doktoranız olmasıyla övünmeniz gerekmez. Veya Thomas à Kempis'i,[1] Kuran'ı, Mormon Kitabını ve Sidharta öğretilerini de[2] (veya aslında *Türlerin Kökenini* ve *Principia Mathematica*'yı[3] da) okumuş olmanız gerekmez. Fakat arkadaş, bütün bu bilgilere *sahip* bu Dörtlüdeki herhangi birisine kulak kabartabildiğiniz an muhteşem bir an değil midir? Söyledikleri şeyler kalbi ısıtır, ruhu uyarır ve beyni

1 *-ed.n.* Thomas à Kempis (1380-1471) Alman din adamı ve yazar. Bilinen en ünlü Hristiyan dini kitap yazarlarından biri.

2 *-ed.n.* Budist öğretiler.

3 *-ed.n.* Isaac Newton'un bilimsel çalışmalarını ve bulduğu kanunları yazdığı, bilim tarihinin en önemli çalışmalarından sayılan üç ciltlik ünlü kitabı.

ateşler. Ve bu şey, tam olarak elinizdeki kitabın bize sağladığı şeydir. Zamanımızın çok az entelektüelinin uğradığı muameleye, alenen hırpalanmaya ve söyledikleri her şeyin yanlış çıkartılmaya sürekli ve durmadan çalışılmış olmasına rağmen, zekalarının keskinliğini, mizah duygularını ve sınırlarını kaybetmeden sıkı düşünmüş ve sıkı savaşmış bu dörtlüyü dinlememize izin verir bu kitap.

Peki kimdir Zihnin bu Dört Silahşörü? Bizden ve dünyadan ne isterler? Niye onlara aldırış edelim?

Gelin onlarla sırayla tanışalım.

SAM HARRIS (*Aramis*) bir sinir bilimci, ahlak bilimci, yazar ve Brezilya jiu-jitsu'su tutkunudur (bu bir yakın dövüş sporu bu ve bana söylendiğine göre en çok yakın boğuşma ve acımasız yer dövüşüyle ünlü). Benim türümdeki bir İngiliz insanının anlaşılmaz ve son derece utanç verici bulacağı meditasyon biçimlerinde de eşit derecede iyi eğitimlidir. Ben yüzüm kızarmadan "farkındalık" kelimesini bile söyleyemem.

Harris'in etkileyici kitapları *İnancın Sonu*[1] ve *Hristiyan Bir Ulusa Mektup*'u, *Uyanmak* isimli daha sonra yazdığı bir kitap takip etmişti. Aynı başlıkla popüler bir podcast serisi haline gelen bu çalışma, ahlakın ve ruhaniliğin dini öğretilerin dışında nasıl büyüyüp

1 -*ed.n.* Sam Harris'in bu kitabını yayınevimiz 2014'te yayınladı. Yine editörün "yüzü kızarmadan söyleyemediği farkındalık" ile ilgili ünlü yazar Daniel Goleman'ın *"Karakteri Değiştirmek"* isimli kitabını yayınevimizin çıkardığı kitaplar arasından temin edebilirsiniz.

gelişebileceği şeklindeki onun büyük ilgi alanına odaklanmıştır.

DANIEL DENNETT (*Athos*) bir felsefecidir. Belki de yaşayan en tanınan felsefecidir. Birkaç yıl önce bunu söylemek, birisinin en tanınmış sıvı dinamikçisi veya dünyanın şu ana kadar gördüğü en ünlü kınkanatlı uzmanı olduğunu söylemek gibi olurdu, fakat artık günümüzde felsefe ve dalları *ateşli* bir alan haline geldi. Görünen o ki, şu ana kadar hiç olmadığı kadar çok insan felsefeyi bir lisans konusu olarak seçiyor. Berkeley Üniversitesi'nin Kaliforniya'daki UC Berkeley şubesinin mezunlar dergisinin bir manşetinin zarif bir şekilde ifade ettiği gibi, "Meraklıları Felsefeyi 'Sefalete Giden İlginç Bir Yol'dan Fazlası Olarak Görüyorlar."

Profesör Dennett, zihin, evrimsel biyoloji, özgür irade ve bunun yanında birçok diğer şey üzerine yazılar yazıyor. Kitabı *Büyüyü Bozmak: Doğal Bir Fenomen Olarak Din*, akademik, entelektüel, dini ve politik camialar arasında büyük miktarda hengameye yol açmıştı. Filozofik Sözlük (*Philosophical Lexicon*) isimli kitapta Asbjørn Steglich-Petersen ile ortak yazar olması bile tek başına sonsuz ünü garanti eder. Einstein, Nuh ve Kennedy'ler gibi, Profesör Dennett de tutkulu bir denizcidir.

RICHARD DAWKINS (*d'Artagnan*), yakın zamanın birçok nesline evrimsel biyolojiyi ve Darwinciliği tanıtmış olmaktan sorumlu olan kişidir. *Gen Bencildir* ve *Kör Saatçi* isimli kitapları on yıllardır baskı üzerine baskı yapıyor, dünya çapında her yıl milyonlarca satıyor, ilham bilgi ve hayret vermeye devam ediyor.

Oxford Üniversitesinin Bilimin Halkça Anlaşılması İçin Simonyi Profesörlüğü Kürsüsü'nün ilk başkanlığına getirilmiş olarak, bir şüpheci, "tutkulu bir akılcı," "gururlu bir ateist" ve sahte bilimsel dille ifade edilen şarlatanlıkların ve sahtekarlıkların keskin zekalı teşhircisi olarak dünya çapında bir ün kazandı. Bütün bu zaman boyunca önde gelen bir hayvan davranış bilimcisi ve biyolog olarak akademik bir kariyer kovaladı. Dilimize "mem" kelimesini o verdi ve bir bilimci olarak çalışmaları, sadece genotip hakkında değil, yaşamı ortaya çıkaran evrimsel paketin tamamı olan fenotip hakkında da anlayışımızı muazzam biçimde genişletti. Kurduğu "Mantık ve Bilim için Richard Dawkins Vakfı" özgür düşünce için dünya çapında bir çekim merkezi olarak kalmaya devam ediyor.

CHRISTOPHER HITCHENS (*Porthos*) bir haberci, makaleci, polemikçi, muhalif, tartışmacı, politik tarihçi, yazar ve düşünürdü. Ve onun hakkında yazarken geçmiş zaman kullanmak zorunda olmam her zaman bana büyük keder vermeye devam edecek.

Olağandışı akıcı konuşabilmesi, sahip olduğu bilgilerin enginliği, sıradışı hafızası, şeytani zekâsı, arsızlığı ve enerjisi, onun tartışma ustalığını yaşamı sırasında başka hiç kimsede görünmeyen bir seviyeye taşıdı. Bu 1960'lar ve 1970'ler çocuğunun YouTube çağına ucundan da olsa ayak basabilmiş olduğu için çok talihliyiz; zihinsel olarak yetersiz, kötü niyetli, eksik bilgiye sahip ve önceden hazırlık yapmamış insanlara vurduğu kamçıların çoğu, yazdığı makalelerin, denemelerin ve kitapların yanında internet aleminde de yaşamaya devam ediyor.

Richard Dawkins Atlıların bu toplantısının içeriğini bu kitaba yazdığı önsözde gerçekten de çok iyi ortaya koyar. Fakat bu Dörtlünün İngilizce konuşan dünyada daha önce hiç yapılmamışı nasıl yaptığını, her yerde tartışmayı nasıl başlattığını, yeni bir nesil için insancıllığı ve laikliği nasıl güçlendirdiğini ve her zaman zihinlerde yatan ama artık gittikçe daha da büyüyen bir şüpheyi, yani "inançla iyileştirme şarlatanlığından, ölüm saçan şehitlik olgusuna kadar dinin en kötü yönlerinin dinin esas yapısından ayrılamayacağını" nasıl seslendirdiğini tekrar hatırlamaya değerdir.

Her biri bunu son derece etkili kitaplarıyla yaptı. Hitchens *Tanrı Büyük Değildir*, Dawkins *Tanrı Yanılgısı*, Harris *İnancın Sonu* ve Dennett *Büyüyü Bozmak* ile bunları gerçekleştirdi. Bu kitapların yayınlanması, ABD'de Hristiyan evanjelik aşırı dincilikle, İslami dünyada sürekli kendilerini havaya uçurup rakip mezheplerdeki veya dinlerdeki insanları öldüren cihatçıların arka planı oluşturduğu bir dönemde gerçekleştirildi.

Yüzyıllar boyunca çıplak kral geçit töreni yapmaya devam ediyordu ve birilerinin kralı işaret etmesinin ve dünyaya onun çıplak olduğunu hatırlatmasının zamanıydı. Buna verilen tepki, hayal edilebileceği üzere, ateşliydi. Bu dörtlü birer medya yıldızına dönüştü. Öyle ki, her zaman ve her yerde yorum yapmaları ve tartışmaları isteniyordu. Fakat bir karşı reform onları izlemekte gecikmedi. Her çizgideki dinciler bu yeni seslere karşı savaş açtılar (ki çoğunun kitapları aslında okumamış olduğu görünüyor[1]):

"Bu Yeni Ateizm tam tamına bir din gibi."

"Bu Yeni Ateistlerin kendileri aşırı dinci."

"Dinin bu kadar büyük bir teselli, merhem ve destek verdiği insanları küçük düşürmeye ve yaralamaya nasıl cüret ediyorlar?"

1 Bu durumu Dört Atlıyla kıyaslayın. Onların kutsal kitaplarla ve din tarihiyle ilgili bilgilerinin, ilerleyen sayfalarda da etkileyici biçimde göreceğiniz enginliklerini, bu insanların bilgileriyle kıyaslayın.

"Lenin ve Stalin SSCB'de ateizmi empoze etti ve olayın sonunda gittiği yere bakın."

"Bizi içimizdeki en kötülerin davranışlarına göre tanımlıyorlar."

Bu suçlamalar sanki bu Yeni Ateizmin temsil ettiği her şeyi çürütüyormuş gibi etrafa saçıldı (ki asil bir incinmenin kızgınlığı havası taşıyan bu ifadelerin her biri elbette bir kanıt değil, iddiadan ibarettir sadece). Binlerce yıllık egemenliğin, baskının ve sansürcülüğün ardından dini savunmak için konuşan insanlar, mucizevi bir şekilde, kendilerini zalimane sözlü tacizin, züppe kabadayılığın ve entelektüel zulmün kurbanları kılığına sokmayı başardılar. Bu konuşmanın geçtiği ortam işte böyle bir ortam.

Gerçekten de Dawkins, Dennett, Harris ve Hitchens'in işaret ettiği ilk konu bu "saldırganlık ve hakaret" konusunun ta kendisi. Yani iddiaları ve uygulamaları ne zaman mantığın, tarihin ve bilginin inceleyici ışığı altına alınsa, dinin fedailerinin bunu bir saldırı olarak görmeleri hakkında. Bu Dört Atlıyı bu konuda okuyunca insan fark ediyor ki ideoloji veya inanç hakkındaki tüm konuşmalar dini tartışmaların bir alt kümesi sadece. Özgür ifade, kafirlik, kutsala saygısızlık ve dine küfür, sosyal medyanın Pandora kutusundan fırlayan saçmalıklarla, internetin yol açtığı bilgi kirliliği ve manipülasyon sorun-

larıyla, "cesur olmaktan çok uzak"[1] yeni dünyamızla doğrudan ilgilidir.

Evet bu Dört Atlı, muhalif sinekleri ezerken acı verici ve neredeyse zalim olabilirler fakat her zaman kurallara göre oynarlar. Entelektüel aktivitenin (bu ister bilimsel isterse bilimsel olmayan olsun) kuralları, tek bir altın ilkenin etrafında döner. Bu ilke, önermelerin mantığın ve kanıtlanabilir gerçeklerin örsünde sınanmasıdır. Bir savın geçerli olması için, mantıksal ve deneysel olarak anlam ifade etmesi gerekir.

Bu gerçek, Yeni Ateistleri soğuk ve duygusuz Bay Spock'lar[2] yapmaz. Mantık ve deneyim, birçok din taraftarının kendi inançlarında içten olduğunun farkındadır. Dini inancın ilkelerinin doğruluğu hakkında kuramsal olarak düşünmek onurlu ve meşru bir şey olsa da, burada dindar bireylerle dalga geçme veya onlara zarar verme çağrısı yoktur. Flaubert'in *Coeur Simple'ındaki*[3] yaşlı hizmetkar Félicité dizlerinin üzerinde dua okuyup mihrabın altındaki mozaikli cama saygılı bir merakla bakarken hor görüleme-

1 -*ed.n.* Sayfa 168'deki dipnota bakınız.

2 -*çev.n.* Uzay Yolu isimli ünlü bilim kurgu filminde/dizisinde duygu belirtisi göstermeyen, verdiği her kararı mantığa ve bilime dayandıran, Vulcan gezegeninden gelen dahi seviyesinde zeki bilim subayı.

3 -*çev.n. Basit Bir Kalp.* Fransız romancı Gustave Flaubert'in (1821-1880) *Üç Hikâye* isimli kitabındaki (1877) üç hikâyeden en ünlü olanı. Hikaye yazarın memleketi olan Normandiya'da geçer ve baş kahramanı bahsedilen yaşlı hizmetkar Félicité'dir. Hikayede bu fakir ve eğitimsiz hizmetkarın kasvetli ve sevgisizlikle geçen yaşamı titiz bir doğrulukla ve detaylarla anlatılır. Fakat yazarın bu detaylar arkasında asıl gösterdiği şey Félicité'nin içindeki gerçek ruh ve hizmet ettiği burjuva toplumun düşünce tarzıdır.

yecek kadar safken, aksine, Vatikan'daki sarayında etrafa öğretiler, yani Félicité'yi dizlerinin üzerinde tutan inançlar yayan kardinal hakkında konuşmak adil olur. Sarayı şarapla tıka basa dolu, halkı saçma sapan fermanlarla ve dünyanın sonuna dair tehditlerle kullanan bu tipi eleştirmek bir zorunluluktur. Kamu alanına yayılan ve eğitimi, kanunların yapılışını ve politikayı etkileyen iddiaları soruşturmanın, hisleri incitir miyiz diye endişe etme zorunluluğu kesinlikle yoktur.

Tanrının varlığının gerçekliği birinci dereceden bir konu olsa bile, yakın zamanda eğitimli insanlar arasında yapılan tartışmalarda kayboldu ve yerini şu ikinci dereceden sorulara bıraktı:

> Tanrılara ve bir ahirete iman etmek ve inanmak, doğruluğu için hiçbir kanıt olamayacak iddialar üzerine kurulmuş olsa bile, her şeye karşın iyilik için kullanılan bir güç olarak görülebilir mi?
>
> Onlar olmadan dünyayı zalim ve kargaşa içinde bir yere çevirebilecek ahlaki rehberliği ve etik kuralları sunuyor olabilirler mi? Yaşadığımız çoğu şey bir mecaz. Bir dinin anlattıklarını onun doğru olup olmadığını soruşturmadan neden kabul etmeyelim ki?

> Ve hepimizin içimizde hissettiği esrarlı ruhaniliği nasıl açıklayacağız? Mantığın ve sayıların ve mikroskobun içine giremeyeceği bir bölgenin var olduğunu gerçekten inkâr edebilir misiniz?

Korkusuz Dörtlü tüm bu ikinci seviyedeki konuların içine doğrudan dalıyor. Stephan Jay Gould'un tatmin edici olmayan NOMA'sını[1] hesaba katacak kadar ileri gitmeseler de, görebiliriz ki, Dörtlünün tüm üyeleri dünyanın, evrenin ve insani kavrayışımızın esrarlı ruhaniliği sergilediğini ve deneyimlediğini kabul etmekten mutluluk duyuyor. Bu herhangi türde bir taviz anlamına gelmez çünkü esrarlı ruhanilik, kutsallığı diğer başka bir fenomenden, örneğin ışıktan veya zalimlikten, kanserden ve et yiyen bakteriden daha fazla ima etmez.

1 *-ed.n.* Kabaca birbirleriyle örtüşmeyen alanlar anlamındaki *non-overlapping magisteria (NOMA)*, Stephen Jay Gould'un savunduğu, bilimle dinin kendilerine ait ve birbirleriyle örtüşmeyen açıklama alanlarının, yetki bölgelerinin olduğu görüşüdür. Esasında bilimle dinin geçerli olduğu alanları birbirinden ayırıp, bilimin dine karşıt olan tezlerinden kurtulmayı amaçlar. Örneğin NOMA'ya göre bir insanın içinde bir ruh barınıp barınmadığı bilimin yetki alanındaki bir konu değildir. Gould kitabında din çevrelerinin çok tuttuğu görüşünü şöyle açıklamıştır:

> Bilimin alanı veya yetkili olduğu yer, gözlemsel alanlardır: Evren neden yapılmıştır (gerçek) ve neden bu şekilde hareket eder (teori). Dinin yetkili olduğu alanlar, hayatın anlamına ve ahlaki değerlere uzanır. Bu iki yetki alanı (bilim ve din) birbirleriyle ne örtüşürler ne de birlikte bütün sorgulamaları kapsarlar (örneğin sanatın ve güzelliğin anlamının yetkili alanlarını düşünün). Eğer beylik söz söyleyeceksek, bilim kayaların yaşını (*ages of rock*) din ise İsa'yı (*rock of ages*) anlar; bilim gökyüzünün neden oluştuğunu, din ise göğe çıkmayı, yani cennete nasıl gidileceğini anlar. (İngilizce asırlık kaya anlamındaki *rock of ages*, İsa için kullanılan lakaplardan biridir.)

Bu toplanmanın ihtişamı, dörtlüdeki her oyuncunun dinle, ateizmle, bilimle ve mantıkla ilgili katkıda bulunduğu her şeyin, içinde bulunduğumuz çağın sorunlu konuları için eşit önemde geçerli olmasından kaynaklanır. Dawkins, Harris, Dennett ve Hitchens'in bu diyaloglarına dinleyici olarak katılmak bize açık sorgulamanın, özgür düşüncenin ve fikirlerin zincirlenmemiş biçimde değiş tokuşunun gerçek ve elle tutulur meyveler doğurduğunu hatırlatır.

Fakat kim hayal edebilirdi ki, böylesi bariz ve kaçınılmaz aydınlanma prensiplerinin geleceği biz hayattayken tehdit edilecek? Eski politik ayrımın her iki tarafından da (sağcılardan ve solculardan) gelen feryatlı hoşgörüsüzlükle olduğu kadar kendi korkularımızı, tembelliğimizi ve nezaketimizi yanlış konumlandırmamız yüzünden tehlike altında olacak? Bu gerçek tehlike bu kitabın yayınlanmasını bu kadar zamanlı ve hoş karşılanır kılan şeydir. Umarız ki yeni nesiller bu Dörtlünün cazibesinden ve görkeminden, bu kitapta açık ve zarif bir şekilde değiş tokuş edilen özgür düşüncelerin kahramanlıklarından ve değerlerinden ilham alırlar.

Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için!

DİNİN AŞIRI GURURU, BİLİMİN ALÇAKGÖNÜLLÜLÜĞÜ ve ATEİZMİN ENTELEKTÜEL ve AHLAKİ CESARETİ

Richard Dawkins

2004 ile 2007 arasında Yeni Ateist hareket olarak adlandırılan şeyin öncüsü olarak beş çok satan kitap ünlendi (yani bazı çevrelerde ünlendi). Bunlar Sam Harris'in *İnancın Sonu* (2004) ve *Hristiyan Bir Ulusa Mektup* (2006), Daniel Dennett'in *Büyüyü Bozmak* (2006), Christopher Hitchens'in *Tanrı Büyük Değildir* (2007) ve benim *Tanrı Yanılgısı* (2006) kitaplarımdı. Bir süre için Sam, Dan ve ben "Üç Silahşörler" lakabı edindik. Sonra Christopher bize bordaladığında "Dört Atlıya" genişledik. Bu medyatik lakaplardan sorumlu olanlar biz değildik fakat onları reddetmedik de. Aramızda gizli bir anlaşma da bulunmuyor-

du: Silahların organize bir şekilde ateşlenmesi yoktu, aynı gruba sokulmaya hiçbir itirazımız olmasa da eşgüdümlü değildik. Ve Ayaan Hirsi Ali, Victor Stenger, Lawrence Krauss, Jerry Coyne, Michael Shermer, A. C. Grayling, Dan Barker ve diğerleri gibi saygı duyulan yazarların aramıza katılmasından da mutluyduk.

Eylül 2007'de Uluslararası Ateist Birliğinin yıllık konferansı Washington şehrinde, yani Christopher Hitchens'in memleketinde düzenlendi. Robin Elisabeth Cornwell, Mantık ve Bilim İçin Richard Dawkins Vakfı adına dört "atlının" tamamının orada bulunmasından faydalanarak ortak bir sohbet organize etti ve bunu film ekibimize kaydettirdi. Plana göre Ayaan Hirsi yalnız bir atlı olarak beşinciyi oluşturacak, böylelikle bizi Üç Silahşörden Dört Atlıya geçtiğimiz yoldan ileriye, Bilgeliğin Beş Sütununa taşıyacaktı. Son dakikada, Ayaan talihsiz bir şekilde Hollanda'ya, yani parlamentosunun bir üyesi olduğu ülkeye acil bir sıçrayış yapmak zorunda kaldı. Onu özledik ve 2012'de, Melbourne'de Global Ateist Kongresi düzenlendiğinde hayatta kalmış olan üç atlıya[1] katıldığında mutlu olduk. Onun varlığı şaşırtıcı olmayan bir şekilde konunun bir parça İslam'a da kaymasını teşvik etti.[2]

Şimdi, 2007'deki orijinal metne geri dönelim. 30 Eylülün akşamında dördümüz, Christopher ve eşi Carol'un havadar ve kitap döşeli dairesinde yuvarlak bir

1 -*ed.n.* Christopher Hitchens 2011 yılında vefat etti.

2 youtube.com/watch?v=sOMjEJ3JO5Q

masa etrafında oturduk. Kokteyller gidip gelirken iki saatlik bir sohbet gerçekleştirdik ve ardından hatırlanası bir yemek yedik. Bu sohbetimizin filmi Richard Dawkins Vakfının YouTube kanalında da izleyicilere sunuldu.[1] Vakıf kayıtları bir çift DVD olarak da yayınladı; bu kitap ise bu sohbetimizin tam metnini içeriyor.

Benim için bu etkinlik, verimli bir tartışma için bir oturum başkanına veya ilgiyi korumak için herhangi bir temel anlaşmazlığa veya tartışmaya her zaman gerek olmadığı şeklindeki teorimin kanıtlanışıydı. Hazırlanmış bir programımız bile yoktu. Konuşmanın dümenini tutan hiç kimse yoktu orada, serbestçe akıp gidiyordu. Kimse Dan'a (sanki o bilmiyormuş gibi) "Dan, sen Tufts Üniversitesinde bir felsefecisin" demiyordu, "ve sizi şu konuya getirmek istiyorum" gibi laflar eden yoktu. Yani TV röportajcılarının bayıldığı ve Monty Python tarafından muhteşem dalga geçilen laflar orada yoktu. Birbirine muhalif düşünceler arasında bir "denge" sağlamak için uğraşmak şeklindeki BBC stili utangaçlık da yoktu. Ancak bir ajandanın ve oturum başkanının yokluğuna rağmen, hiç kimse sürekli konuşup durmadı ve çok sayıda konu üzerinde kesintisiz bir şekilde herkes söz aldı. Bu iki saat bir anda geçip gitti gibi göründü. Konuşmaya kendi ilgimiz asla kesintiye uğramadı. Yön-

1 youtube.com/watch?v=n71HU28aR2E (*-ed.n.* Muhteşem bir sohbet. İngilizceniz varsa mutlaka izlemelisiniz.)

lendirilmemiş, başkanlığı yapılmamış bu konuşma üçüncü bir kişi için ilginç kalmaya devam eder mi? Bunun hükmünü verecek olanlar bu kitabın okuyucuları olan sizlersiniz.

Şu anda, yani on yıldan uzun bir süre sonra, bu konuşmayı yapsaydık ne kadar farklı olurdu? Bariz farklılığı gözden kaçırmak imkânsız: Christopher Hitchens yok, o unutulmaz akşamın cana yakın ev sahibi artık aramızda değil. Yine toplansaydık o yumuşak ve güçlü bariton sesi nasıl da arardık! O müthiş bilgileri, edebiyattan ve tarihten engin alıntıları, iğneleyici ancak keskin zekayı, yeni bir cümlenin ilk kelimesinden önce değil de *sonra* dramatik bir şekilde duraklayışı gibi hitabet yetenekleriyle ortama yaydığı ahengi. Dörtlü konuşmamıza onun hâkim olduğunu söylemeyeceğim fakat akışı üzerinde kesinlikle karar verici bir etkisi vardı.

Eski temaların üstünden geçmektense, bu makaleyi eğer bugün yine o günkü gibi bir sohbet gerçekleştirseydik seslendirmiş olacağım yeni noktaları geliştirmek için kullanmaya karar verdim.

2007'de tartıştığımız birçok konu arasında, dinle bilimi karşılaştırdığımızda, alçakgönüllülük ve aşırı

gurur meselesi de vardı. Din burada dikkat çekici bir aşırı kendine güven ve müthiş bir tevazu eksikliğiyle suçlanmaktadır. Genişleyen evren, fizik kanunları, ince ayarlanmış fizik sabitleri, kimya kanunları, evrimin değirmenlerinin yavaş öğütüşü: tüm bunlar, zamanın 14 milyar yıllık enginliğinde bizim var olmamızı gerektirecek şekilde kurulmuştu. Berbat suçlular olduğumuz ve günahla doğduğumuz şeklindeki[1] (ikiyüzlü) itiraf bile bir tür ters yüz edilmiş kibirdir: Ahlaki davranışlarımızın bir tür kozmik anlamı olduğunu varsaymak, sanki Evrenin Yaratıcısının bizim kara lekelerimizin ve yıldızlı pekiyilerimizin çetelesini tutmaktan daha önemli işleri yokmuş gibi düşünmek ne kadar da büyük bir kendini beğenmişliktir. *Tabi ki evren tamamen benimle ilgili olmalıdır.* Bu, tüm kavrayışı aşan bir kendini beğenmişlik değil midir?

Carl Sagan, *Soluk Mavi Nokta*'da[2] uzak atalarımızın böylesi bir kozmik narsisizmden kaçmalarının zor olduğu ve pek de haksız olmadıkları şeklindeki noktanın altını çizer. Kafalarının üzerinde bir çatıya ve yapay bir ışığa sahip olmadan, her gece tepelerinde tekerlek gibi dönen yıldızları izlediler. Ve bu tekerleğin merkezi neresiydi? Tam olarak gözlemcinin dur-

1 *-ed.n.* Bu Hristiyan öğretisi. Buna göre bütün insanlar doğduklarında birer günahkardır çünkü insanoğlunun cennetten kovulmasına neden olan suçla doğarlar.

2 Carl Sagan, *Soluk Mavi Nokta: İnsanın Uzaydaki Geleceğine Bir Bakış* (Ayrıntı Yayınları).

duğu yer elbette. Evrenin "tamamen benimle alakalı" olduğunu düşünmelerine şaşırmamak gerekir. "Benimle alakalı"nın bir diğer anlamı, "benim etrafımda" dönüyordur. "Ben" evrenin tam merkeziydim. Fakat bu bahane, eğer bir bahaneydiyse bile, Kopernik ve Galileo ile birlikte buharlaştı.

Bu yüzden, ilahiyatçıların aşırı güvenlerine dönersek, itiraf etmek gerekirse çok azı Başpiskopos Usher'in tırmandığı zirveye ulaşmıştı. Yaptığı zaman hesabından o kadar emindi ki, evrenin başlangıcına kesin bir tarih verdi: İsa'dan önce 4004'ün Ekim 22'si. 21 Ekim veya 23 Ekim değil, tam olarak 22 Ekimin akşamı. Eylül veya Kasım değil, Kilisenin muazzam otoritesi ile tam olarak Ekimde. İsa'dan önce 4003'de veya 4005'de değil, ya da İsa'dan önceki dördüncü veya beşinci bin yılın bir yerlerinde değil, hiç kuşku olmayacak bir şekilde İsa'dan önce 4004'de. Diğerleri, dediğim gibi, bu konuda o kadar kesin değildi fakat bir şeyler uydurmak ilahiyatçıların karakteristiğidir. Cömert bir serbestlikle ve diğerleri üzerinde uyguladıkları sınırsız bir otoriteyle, bazen (en azından orta çağ zamanlarında ve günümüzde hala İslami diktatörlüklerde) işkence ve ölüm acısıyla uydururlar.

Böylesi keyfi kesinlik, dini liderlerin takipçileri üzerinde şart koştukları buyurgan yaşam kurallarında da kendini gösterir. Ve iş kontrol manyaklığına geldiğinde, orta doğudaki mezhepler başka bir sınıftadırlar. İşte saygı gören İranlı bir "bilgin" olan Aye-

tullah Ozma Sayit Muhammet Reda Musavi Golpaygani'den miras kalmış *İslam'ın Veciz Emirleri*'nden[1] seçki birkaç örnek. Bebeklerin süt anneliğiyle alakalı ve "Meseleler" olarak çevrilen yirmi üçten az olmayan son derece ayrıntılı kural bulunur. İşte bunların ilki olan Mesele 547. Geri kalanlar da bununla eşit kesinlikte, eşit buyurganlıkta ve eşit derecede açık mantık yoksunluğunda:

> Eğer bir kadın bir çocuğa süt annelik yaparsa, Mesele 560'ta sayılacak şartlara uygun olarak, bu çocuğun babası kadının kızlarıyla evlenemez, kadının kocasının diğer kadınlardan olan kızlarıyla da aynı şekilde evlenemez, bu kızlara süt anneliği yapılmış olsa da. Fakat kadının süt annesi olduğu kızlarla evlenmesinde sakınca yoktur ... [ve böyle devam edip gidiyor]

Süt annelik bölümünden bir başka örnek, Mesele 553:

> Bir adamın babasının karısı, babasının sütüyle bir kıza süt annelik yaparsa, bu adam bu kızla evlenemez.

"Babasının sütü mü?" Ne? Sanırım bir kadının kocasının malı olduğu bir kültürde "babanın sütü," onlara bize geldiği kadar garip gelmiyordur.

1 -*ed.n.* en.islamic-sources.com/book/resalah-epistle-concise-commandments-of-islam/

Mesele 555 benzeri şekilde kafa karıştırıcıdır ve bu sefer konu "erkek kardeşin sütüdür":

> Bir adam, kız kardeşi tarafından süt anneliği yapılmış bir kızla evlenemez. Onun erkek kardeşinin karısıyla erkek kardeşinin sütünü kullanmışsa da evlenemez.

Süt anneliğiyle ilgili bu ürpertici takıntının kökenini bilmiyorum ama kutsal kitap temelleri yok değil:

> Kutsal kitap ilk açığa çıktığında çocuğu bir akraba (yani mahrem) yapacak emzirme sayısı ondu, sonra bu feshedildi ve iyi bilinen beş sayısıyla değiştirildi.[1]

Bu ifade, (bağışlanabilir biçimde) kafası karışmış bir kadının şu şekildeki kederli sorununa bir başka "alimin" verdiği cevabın bir kısmıydı:

> Enişte min oğlunu bir ay emzirdim ve oğlumu da enişte min karısı bir ay emzirmişti. Enişte min karısının emzirdiği çocuğumdan daha büyük bir kızım ve oğlum da var ve onun emzirdiğim çocuğundan daha önce doğurduğu iki çocuğu da vardı. Umarım bu çocuğu mahrem yapan türde emzirmeyi tarif edebilirsiniz ve diğer kardeşler için geçerli olan kuralları da. Çok teşekkür ederim.

1 https://islamqa.info/en/27280

"Beş" emzirmenin kesinliği bu tip dindar kontrol manyaklığı için tipiktir. Bu manyaklık Kahire El Ezher Üniversitesinde bir konferans veren Dr. İzzet Atiyya'nın 2007'de verdiği bir fetvada garip bir şekilde su yüzüne çıktı. Erkek ve kadın iş arkadaşlarının yalnız kalmalarıyla ilgili endişeliydi ve dahiyane bir çözüm bulmuştu. Bayan iş arkadaşı erkek iş arkadaşını "doğrudan kendi göğsünden" en az beş kez emzirmiş olmalıydı. Bu onları akraba yapıp iş yerinde yalnız kalmalarına imkân vermeliydi. Dikkat edin dört kez yeterli gelmez. Görünüşe göre o zaman şaka yapmıyordu, ancak yol açtığı protesto yüzünden fetvasını geri çekmişti. İnsanlar hayatları böylesine delice ayrıntılı ama açıkça anlamsız kurallarla sınırlandırılmış bir şekilde yaşamaya nasıl katlanabilirler?

Belki bir parça ferahlama sağlayacak bilime dönelim. Bilim sıklıkla küstah biçimde her şeyi bildiğini iddia etmekle suçlanır, fakat bu iğneleyici ifade hedeflediği şeyi uzak ara ıskalar. Bilimciler cevabı bilmemeyi severler, çünkü bu onlara yapacak bir şey verir, üzerinde düşünülecek bir şey. Bağırarak cehaletimizi ilan ederiz, yapılması gereken şeyin neşeli bir duyurusudur bu. Yaşam nasıl başladı? Bilmiyorum, kimse bilmiyor, biliyor olmayı dilerdik ve hevesle hipotezlerimizi birbirimize anlatırız, bunları nasıl araştırabileceğimize dair önerilerimizi ekleriz. Çeyrek milyar yıl önce Permiyen döneminin sonundaki şu kıyametvari toplu yok oluşa ne yol açtı? Bilmiyo-

ruz, fakat üzerinde düşünecek bazı ilginç hipotezlerimiz var.

İnsanlarla şempanzelerin ortak ataları neye benziyordu? Bilmiyoruz, fakat bir miktar bilgiye gerçekten sahibiz. Üzerinde yaşadığı kıtayı biliyoruz (Darwin'in de tahmin ettiği üzere Afrika) ve moleküler kanıtlar bize kabaca bunun zamanını anlatırlar (6 ila 8 milyon yıl arası bir zaman önce).

Karanlık madde nedir? Bilmiyoruz ve fizik dünyasının kayda değer bir kesimi bilmeyi gerçekten çok isterdi.

Cehalet, bir bilimci için zevk verici biçimde kaşınılmayı dileyen bir kaşıntıdır. Cehalet, eğer bir ilahiyatçıysanız, utanmazca bir şeyler uydurarak üzerinizden temizleyeceğiniz bir şeydir. Eğer Papa gibi bir otorite simgesiyseniz, kendi kendinize düşündüğünüz ve cevabın kafanızda ortaya çıkması için beklediğiniz bir şeyle bunu yapabilirsiniz. Sonra da bunu bir "vahiy" olarak ilan edersiniz. Veya bunu bir Tunç Çağı metnini "yorumlayarak" yapabilirsiniz, ki bu metnin yazarı sizden çok daha cahildi.

Papalar şahsi fikirlerini "öğreti" olarak ilan edebilirler, fakat bunu ancak bu fikir tarih boyunca kayda değer sayıda Katoliğin desteğini sağlamışsa yapabilirler: Bir önermeye geleneksel olarak uzun bir süre inanç gösterilmiş olunması, bir bilimsel zihne biraz anlaşılmaz gelecek şekilde, bu önermenin doğruluğunun kanıtı olarak görülür. 1950'de Papa Pius XII (kabaca "Hitler'in Papası" olarak bilinir) İsa'nın anne-

si olan Meryem'in öldüğünde cennete bedenen yükseldiği (yani sadece ruhen değil) öğretisini resmen ilan etti. "Bedenen"in anlamı, eğer mezarına baksaydınız, boş olduğunu görürdünüz demektir. Papa'nın bu düşüncesinin kanıtla kesinlikle hiçbir alakası yoktu. İncil'den 1 Korintliler 15:54'ü alıntılamıştı:

> "Çürüyen ve ölümlü beden çürümezliği ve ölümsüzlüğü giyinince, 'Ölüm yok edildi, zafer kazanıldı!' diye yazılmış olan söz yerine gelecektir."[1]

Bu ifadede Meryem'den hiç bahsedilmez. Burada bu bölümün yazarının aklında Meryem olduğunu varsaymak için en küçük bir sebep bile yoktur. Yine tipik ilahiyatçı numarasıyla karşı karşıyayızdır. Bir metin alınır ve başka bir şeyle bir çeşit muğlak sembolik bağlantısı olabilecek şekilde zorlanarak "yorumlanır."

Tahminen, birçok dini inanç gibi, Pius XII'nin öğretisi de en azından kısmen, Meryem gibi son derece kutsal bir kişi için neyin *uygun olacağına* dair bir hissin üzerine temellendirilmişti. Fakat Papa'nın ana motivasyonu, Illinois Üniversitesindeki "Katolik Düşüncenin John Henry Cardinal Newman Enstitüsü"'nün yöneticisi Dr. Kenneth Howell'e göre, uygun olan şeyin farklı bir anlamından gelmişti. 1950'nin dünyası İkinci Dünya Savaşının yıkımından toparlanıyordu ve çaresizce bir iyileştirme mesajının merhemine ihtiyaç duyuyordu. Howell, Papa'nın kelimelerini alıntılar ve sonra kendi yorumunu şöyle sunar:

1 -*çev.n.* incil.info/arama/1+Korintliler+15:54-55

> Pius XII, Meryem'in cennete alınışı üzerine derin düşünmenin, inançlıları bir insan ailesi olarak ortak asaletimizin daha büyük bir farkındalığına götüreceği umudunu açık bir şekilde ifade eder... İnsanoğullarını, gözlerini doğaüstü sonlarına sabitlenmiş kalmaya ve yoldaşları olan diğer insanoğullarının kurtuluşlarını arzu etmeye ne itebilir? Meryem'in cennete alınışı insanlığa karşı daha yüksek bir saygı için bir hatırlatma ve o yönde bir yüreklendirmeydi, çünkü Cennete Alınış Meryem'in dünyasal yaşamının geri kalanından ayrılamaz.

İlahiyatçı zihninin nasıl çalıştığını görmek çok enteresan, özellikle de gerçeklere dayanan kanıtlara olan ilgilerinin olmayışını: *Meryem'in bedenen cennete alındığına dair herhangi bir kanıt olup olmadığını boşverin; insanların öyle olduğuna inanması iyi olurdu.* Durum ilahiyatçıların kasıtlı olarak yalan söylemesi değildir. Sanki sadece gerçeklere aldırmıyor gibidirler; gerçeklerle ilgilenmiyorlardır; diğer düşüncelere kıyasla, örneğin sembolik veya efsanevi anlama kıyasla, gerçekliği önemsiz bir konuma indirgiyorlardır. Ve aynı anda da, Katolikler bu uydurulmuş "gerçeklere" inanmaya zorlanırlar, üstelik hiçbir ayrıntıyı atlamadan inanmalıdırlar. Pius XII, Bedenen Yükselişi bir öğreti olarak resmen ilan etmeden bile önce, 18. yüzyıl papası Benedict XIV, Meryemin Bede-

nen Yükselişinin "olası bir görüş olduğunu, onu inkâr etmenin dine küfür ve kafirlik olacağını" ilan etmişti. Eğer "olası bir görüşü" reddetmek "dine küfür ve kafirlikse" kesin kabul edilmiş bir öğretiyi inkâr için verilecek cezayı hayal edebilirsiniz! Bir kez daha, dini liderlerin hiçbir tarihsel kanıtla desteklenmediğini kendileri itiraf etmelerine rağmen "gerçekleri" emin bir şekilde öne sürerken sahip oldukları yüzsüz güvene dikkat edin.

Katolik Ansiklopedisi, bir aşırı kendine güvenli safsata hazinesidir. Araf (arındırma mekânı) bir çeşit göksel bekleme odasıdır. Ölüler sonunda cennete kabul edilmeden önce orada günahları için cezalandırılırlar (arındırılırlar). Ansiklopedinin Araf maddesinde uzun bir "Hatalar" listesi bulunur. Bu listede Albigenciler, Waldenciler, Hussiciler ve Apostoliciler[1] gibi kafirlerin yanlış görüşleri listelenir. Şaşırtıcı olmayan şekilde Martin Luther ve John Calvin de bunlara eklenir.[2]

Arafın varlığına dair İncilsel kanıt boldur ama detaylı tarif yoktur. Yine şu yaygın ilahiyatçı numarasına başvurulup, muğlak, çağrışım yapan benzeşmeler kullanılır. Örneğin Ansiklopedi "Tanrı Musa ve Harun'un inanmazlığını bağışladı ama bir ceza olarak onları 'vaat edilen toprağa' almadı" diye belirtir. Bu

1 -*çev.n.* Bunlar Katolik Hristiyanlık içinde veya ona rakip farklı mezhepler kuran tarikat liderlerinin isimleri ve onların isimleriyle adlandırılmış mezhepleri.

2 www.catholic.org/encyclopedia/view.php?id=9745

sürgün Araf için bir tür mecaz olarak görülür. Daha dehşet verici bir şekilde, Davut, güzel karısıyla evlenebilmek için Hititli Uriya'yı öldürttüğünde, Rab onu bağışlamıştır. Ancak Davut bu olaydan paçayı çiziksiz kurtarmış da değildi. Tanrı bu evliliğin çocuğunu öldürdü (2 Samuel 12:13-14[1]). Suçsuz bir çocuğa çok yüklenilmiş diye düşünebilirsiniz. Fakat görünen o ki Araf adı verilen kısmi cezalandırma için kullanışlı bir mecaz bu ve Ansiklopedinin yazarlarının da gözünden kaçmamış.

Araf maddesinin "Kanıtlar" başlıklı bölümü oldukça ilginç çünkü bir çeşit mantık kullanıyor gibi görünür. Mantık yürütüşün buradaki işleme tarzı işte şöyledir:

> Eğer ölen kişi doğrudan cennete giderse, onların ruhları için dua etmenin bir anlamı olmaz. Ve biz ruhları için dua ediyoruz değil mi? Bu yüzden, bundan çıkan sonuç doğrudan cennete gitmedikleridir. Bu yüzden Araf olmalıdır. *QED*.[2]

1 -*ed.n.* (incil.info/kitap/2.+Samuel/12):

> Davut, "RAB'be karşı günah işledim" dedi. Natan, "RAB günahını bağışladı, ölmeyeceksin" diye karşılık verdi, "Ama sen bunu yapmakla, RAB'bin düşmanlarının O'nu küçümsemesine neden oldun. Bu yüzden doğan çocuğun kesinlikle ölecek." Bundan sonra Natan evine döndü. RAB Uriya'nın karısının Davut'tan doğan çocuğunun hastalanmasına neden oldu. Davut çocuk için Tanrı'ya yalvarıp oruç tuttu; evine gidip gecelerini yerde yatarak geçirdi. ... Yedinci gün çocuk öldü.

2 -*çev.n. QED* (*quod erat demonstrandum*) Latince, bu gerçek, doğru olduğunu söylediğimiz şeyi kanıtlar anlamında.

İlahiyat profesörlerine bu tip şeyler için gerçekten para mı ödeniyor?

Bu kadar yeterli, tekrar bilime dönelim. Bilimciler ne zaman cevabı bilmediklerini bilirler. Fakat ne zaman bildiklerini de bilirler ve bunu ilan etmekte çekingen olmamalıdırlar. Kanıt sağlamsa bilinen gerçekleri ifade etmek küstahlık değildir. Evet, evet, bilim felsefecileri bize bir gerçeğin belki bir gün çürütülebilecek ama şu ana kadar gayretli çürütme denemelerine boyun eğmemiş bir hipotezden fazlası olmadığını söylerler. Gelin bu sihirli sözlere inanır gibi yapalım ama aynı anda da Galileo'nun sayıkladığı *eppur si muove*'ye[1] hürmeten Stephen Jay Gould'un şu anlamlı sözlerini mırıldanalım:

> Bilimde, "gerçek" sadece "üzerinde geçici olarak uzlaşmaya varmamanın normal olmayacağı derecede doğrulanmış" anlamına geliyor olabilir. Evet, sanırım elmalar yarın yere düşmek yerine havaya yükselmeye başlayabilirler; fakat bunun olasılığı, fizik sınıflarında bu ihtimale eşit vakit ayırmaya değmeyecektir.[2]

1 *-ed.n.* Galileo dünyanın güneş etrafında döndüğünü görüp bunu ilan ettiğinde kilise Galileo'yu hapsedip öldürmekle tehdit etmişti. Kilisenin doğrudan işi bitirmeyip ilk başta tehditle konuyu halletmeye çalışmasının nedeni tabi Galileo'nun oldukça büyük işler yapmış olan önemli bir insan olmasıydı. Ve bu cezalandırmadan korkan Galileo sözünü geri çekmesi şartıyla bırakıldı. Fakat ölmeden önce sürekli *eppur si muove* (yine de dönüyor) diye sayıkladığı söylenir.

2 Stephen Jay Gould'un *Tavuğun Dişleri ve Atın Ayak Parmakları* isimli kitabının "Bir Gerçek ve Teori Olarak Evrim" başlıklı bölümünden.

Gerçekler bu anlamda aşağıdaki şeyleri de kapsarlar ve bunların hiçbiri ilahiyatsal muhakemeye adanmış milyonlarca insan saatine kesinlikle hiçbir şey borçlu değildir.

Evren 13 ila 14 milyar yıl arası bir zaman önce oluştu. Güneş ve onun etrafında dönen gezegenler, bizimki de dahil olmak üzere, dönen bir gaz, toz ve döküntü diskinin yaklaşık 4,5 milyar yıl önce yoğunlaşıp kümeleşmesinden oluştular. Dünya haritası sürekli değişmeye devam eder ve on milyonlarca yıllık aralıklarla bakıldığında haritalar birbirinden bariz farklı görünürler. Yerbilimsel tarihin herhangi belli bir anında kıtaların yaklaşık şekillerinin ne olacağını ve tam konumlarını biliriz. Ve gidişatın geleceğini kestirip, gelecekte değişecek olan dünyanın haritasını şimdiden çizebiliriz. Gökyüzündeki takımyıldızlara atalarımız baktığında nasıl farklı göründüklerini ve torunlarımızın aynı takım yıldızları nasıl değişmiş göreceklerini biliriz.

Evrendeki madde, ayrık kümeler halinde rasgele olmayan şekilde dağılmıştır. Birçoğu kendi ekseni etrafında döner ve birçoğu da matematik kurallarına uygun bir şekilde böylesi diğer kütlelerin etrafında eliptik bir yörüngede döner. Bu matematiksel hassasiyet bizim güneş veya ay tutulmaları gibi önemli olayları saniye hassasiyetinde tahmin edebilmemize olanak sağlar. Bu kütleler (yıldızlar, gezegenler, gezegenimsiler, büyük kaya kütleleri vs.) galaksiler içinde milyarlarca adette kümelenmiştir. Galaksilerin

birbirlerine olan uzaklıkları, galaksilerdeki milyarlarca yıldızın birbirlerine (zaten oldukça büyük) olan uzaklıklarından, onun katları oranında fazladır.

Madde atomlardan oluşmuştur ve sınırlı sayıda atom çeşidi bulunur: yüz civarı falan element vardır. Bu elementel atomların her birinin kütlesini biliriz ve bir elementin az bir miktar farklı kütleye sahip birden fazla izotopa sahip olmasının nedenini de anlarız. Kimyacıların, elementlerin bir araya gelip molekülleri nasıl ve neden oluşturduklarına dair muazzam miktarda bilgileri bulunur. Canlı hücrelerinde moleküller son derece büyük olabilirler ve birbirlerine olan pozisyonları kesin ve tam olarak bilinen binlerce atomdan oluşurlar. Bu makro (çok büyük) moleküllerin kesin yapılarının keşfedilme yöntemleri müthiş şekilde dahiyanedir. Üzerlerine kristallerden geçirilerek gönderilen X-ışınlarının dağılımının hassasiyetle ölçülmesi bunlardan biridir. Bu yöntemle yapısı çözülen makro moleküller arasında DNA, yani evrensel genetik molekül de bulunur. Proteinlerin şekillerini ve doğalarını yönetmek için DNA'nın kullandığı tamamen dijital şifre bütün detaylarıyla bilinir. Proteinler makromoleküllerin başka bir ailesidirler ve yaşamın zarafetle yontulmuş makine araçlarıdırlar. Gelişmekte olan embriyolarda bu proteinlerin hücrelerin davranışlarını ve böylelikle de tüm canlıların şekillerini ve işlevlerini etkileme yolları hala üzerinde çalışılan bir konudur: Çok miktarda şey bilinir ama öğrenilmek için bize meydan okuyan çok şey de vardır.

Herhangi bir belli hayvan bireyi için, bu bireyin geninde yazan kesin DNA dizilimini çıkartıp yazabiliriz. Bunun anlamı, iki birey arasında tek harfli farklılıkların sayısını kesin bir hassasiyetle sayabileceğimizdir. Bu sayı bu iki hayvan bireyinin ortak atasının ne kadar uzun bir süre önce yaşamış olduğunu ölçmek için kullanışlı bir ölçü birimidir. Bu yöntem, aynı tür içindeki kıyaslamalarda işe yarar; sizinle Barack Obama arasında örneğin. Ve farklı türlerin kıyaslanmasında da çalışır; sizinle bir karınca yiyen arasında örneğin. Yine burada da farklılıkları kesin olarak sayarsınız. Sadece ortak ata çok daha önce yaşadığından, farklılık sayısı daha çoktur. Böylesi bir kesinlik ruhu okşar ve türümüzün, yani *Homo sapiens*'in gurunu haklı gösterir. Bir kez olsun, ve yine küstahça olmadan, Linnaeus'un verdiği bu özel isim haklı bir nedene dayanır görünür.[1]

Küstahlık haklı nedeni olmayan gururdur. Gurur haklı bir nedene dayandırılabilir ve bilim bu nedenleri fazlasıyla sağlar. Beethoven de öyle, Shakespeare, Michelangelo ve Christopher Wren de.[2] Hawaii'deki, Kanarya Adalarında bulunan devasa teleskopları inşa eden mühendisler de öyle. Devasa radyo teleskoplarını ve güney yarım küreyi gözleyen çok büyük

1 -*ed.n. Homo sapiens* Latince "bilge adam" demektir (*Homo:* adam; *sapiens:* bilge) ve biyolojide sınıflandırmayı geliştiren İsveçli Carl Linnaeus tarafından 1758'de türümüze takılan isimdir.

2 -*ed.n.* Christopher Wren (1632-1723), tasarımcı, astronom ve geometrici. Zamanının en iyi mimarı olarak bilinir. 53 Londra kilisesini tasarladı. Kraliyet Akademisinin kurucusuydu.

teleskop dizilerini inşa edenler de. Veya yörüngede dolaşan Hubble uzay teleskobunu inşa edenler veya onu uzaya gönderen uzay gemisini yapanlar da. Yerin derinliklerinde, CERN'de gerçekleştirilmiş mühendislik başarıları ve devasa boyutları son derece ufak ölçüm toleranslarıyla birleştirmeler, bana orası gezdirilirken gerçek anlamıyla gözlerimden yaşlar akıttı. Bir kuyruklu yıldızın ufacık gövdesine başarıyla bir robot araç indirilmesiyle gerçekleştirilen Rosetta görevindeki mühendislik, matematik ve fizik de beni bir insan olduğum için gururlandırdı. Aynı teknolojinin bir miktar değiştirilmiş versiyonları bir gün geçmişte dinozorları öldürmüş türde bir gök taşını yolundan saptırmamıza yardımcı olarak gezegenimizi kurtarabilir.

Eş zamanlı olarak Louisiana ve Washington'da büyüklükleri tek bir protonla karşılaştırıldığında bile minnacık kalacak yerçekimi dalgalarını saptayan LIGO cihazlarını duyduğunda insan gururunun gazını kim hissetmez? Bu ölçüm başarısı, kozmoloji açısından derin anlamıyla birlikte, Proxima Centauri[1] yıldızının bize olan uzaklığını tek bir insan saçının kalınlığı hassasiyetinde ölçmeye eşdeğerdir.

Bununla kıyaslanabilir bir kesinliğe kuantum teorisinin deneysel sınamalarında da ulaşılmıştır. Ve bu noktada bir teorinin tahmin ettiği şeyleri deney-

1 *-ed.n.* Güneşimize en yakın yıldız. Bize olan uzaklığı 4,24 ışık yılı (21,22 trilyon kilometre, $21{,}24 \times 10^{12}$ km).

sel olarak yanılmaz bir kesinlikte göstermekle, teorinin kendisini gözümüzde canlandırma kapasitemiz arasında anlamlı bir eşitsizlik bulunur. Beyinlerimiz Afrika'nın geniş çayırlıklarının el verdiği orta büyüklükteki alanlarda ve bir aslanın hızında hareket eden bizon boyutundaki nesnelerin hareketlerini anlamak için evrilmiştir. Evrim bizi, nesneler Einsteinci hızlarda Einsteinci uzay içinde hareket edince onlara ne olduğunu sezgisel olarak çözebilecek araçlarla donatmamıştır. Veya bir "nesne" ismini hak etmeyecek kadar küçük şeylerin muazzam gariplikleriyle baş edebilecek sezgilerle. Ancak bir şekilde evrilmiş beyinlerimizin ortaya çıkardığı güç, sezgisel anlayışımızın radarının altından uçan varlıkların davranışlarını tahmin etmemize el veren matematiğin billur gibi berrak büyük yapısını geliştirmemize imkân sağlamıştır. Yine bu da beni bir insan olmaktan dolayı gururlandırır, türümün matematikte yeteneklileri arasında olmadığım için üzüntü duysam da.

Daha seyreltilmiş ama yine de gururlandırıcı olan şey, gündelik yaşamımızda etrafımızı çevreleyen ileri, ve ilerlemeye sürekli devam eden teknolojidir. Elinizdeki telefon, bilgisayarınız, arabanızdaki uydu navigasyonu ve onu besleyen uydular, arabanızın kendisi, sadece kendisini, yolcuları ve kargoyu kaldırmakla kalmayıp 120 ton yakıtı da havaya kaldırabilip on üç saat ve 12.000 kilometre boyunca taşıyabilen devasa yolcu uçakları.

Daha az bilinen fakat eninde sonunda yaygınlaşacak şey 3 boyutlu baskıdır: Bilgisayar destekli bir alet katı bir nesne üretir, örneğin bir satranç şahını. Üst üste plastik (veya metal veya başka bir madde) katmanlarını dizerek nesneyi tabaka tabaka ortaya çıkarır. "3D baskının" biyolojik versiyonundan, yani embriyolojiden, kökten ve ilgi çekici bir şekilde farklıdır bu süreç. Bir 3D yazıcı, var olan bir nesnenin tam kopyasını çıkarabilir. Bir teknikte bilgisayara kopyalanacak nesnenin bir dizi resmi verilir. Resimler nesneyi farklı açılardan gösterirken çekilmiştir. Bilgisayar farkı açılardan çekilen resimler üzerinde kayda değer miktarda karmaşık matematiksel işlemler uygulayarak nesnenin katı şeklini hesaplar. Evrende çocuklarını bu şekilde üreten yaşam biçimleri olabilir, fakat bizim çocuk üretimimiz çok şey anlatacak biçimde farklıdır. Bu arada bu farklılık, neredeyse tüm biyoloji ders kitaplarının DNA'yı bir "yapı planı" olarak tanımlarken ciddi biçimde yanılıyor olmalarının da sebebidir. DNA protein için yapı planı olabilir, fakat bir bebek için yapı planı değildir. Daha çok bir yemek tarifine veya bilgisayar programına benzer.

Biz bilim vasıtasıyla öğrendiğimiz muazzam miktarda ve detaylı bilgileri kutlarken, kendimizi beğenmiş veya kibirli değiliz. Basitçe dürüst ve aksi iddia edilemez gerçeği seslendiriyoruz. Eşit derecede açık sözlü bir kabul de, ne kadar çok şeyi bilmediğimizdir; geriye yapılması gereken ne kadar çok şeyin kaldığı-

nın itirafıdır. İşte bu küstahça kibrin tam karşıtıdır. Bilim bildiğimiz şeylerin muazzam hacmini ve detayını, alçak gönüllülük içinde bilmediğimizi ilan ettiği şeylerle birleştirir. Din, utanç verici bir zıtlık olarak, hem bilgimize harfi harfine sıfır katkıda bulunmuş, hem de muazzam büyüklükteki küstahça güveniyle doğru olduğunu iddia ettiği şeyleri basitçe uydurmuştur.

Fakat dinle ateizm arasındaki zıtlıkla alakalı daha az bariz bir nokta olduğunu da göstermek istiyorum. Ateist dünya görüşünün hakkı verilmemiş bir entelektüel cesaret olduğunu tartışmak istiyorum. İlk başta konudan sapma olarak görülebilecek bir şeyle başlayacağım.

Fred Hoyle'un *Kara Bulut*'u (tiksindirici kahramanına rağmen) okuduğum en iyi bilim kurgu kitaplarından birisi ve iyi bilim kurgunun yapması gereken şeyi yapıyor: Eğlendirirken bilgi veriyor ve gerçek bilim hakkında düşünceyi genişletiyor. Kara bulut süper insan zekasına sahip uzaylı bir yaratık ve kendisini güneş enerjisiyle beslemek için güneş etrafındaki bir yörüngeye oturtmuş. Bilimciler sonunda iletişim kuruyorlar ve bir sürü drama bunu izliyor. Roman hareketli noktasına ulaştığında, buluttan bilgeliğini aktarması isteniyor ve bu bilgelik bu fizikçiler için tıpkı onların örneğin Aristo'dan çok ötede olmaları kadar ileri bir seviyede. Bulut bunu kabul ediyor fakat bilgisini aktaracağı ışık kodunun en iyi bir defada bir insan olacak şekilde iş göreceğini açıklıyor. Dave

Weichart isimli parlak ve genç bir fizikçi bu tehlikeli görev için gönüllü oluyor. Sonunda hiçbir zaman kurtulamayacağı bir trans haline giriyor ve aşırı ısınan beyni yüzünden ölüyor. Aynı şey, daha uzun süren bir mücadelenin ardından, öykünün astrofizikçi kahramanı olan Christopher Kingsley'in de başına geliyor. İnsan beyinleri, dünyanın en iyi fizikçilerininki bile, süper insan bilgeliğiyle baş edebilecek kadar donanımlı değil.

Acil bir görev dolayısıyla kara bulut galaksinin başka bir kısmına doğru yola çıkıyor. Gitmeden önce, muazzam bilgeliğine karşın, kendi anlayışının bile ötesinde olan, Derin Problemler adlı belli problemlerin olduğunu açıklıyor. Herhangi bir iyi bilimci gibi, bu süperinsan kara bulut, bilmediği şeyi bilecek alçak gönüllülüğe sahip. Gitmesinin sebebi ise, sadece birkaç ışık yılı ötedeki komşu bir kara bulutun Derin Problemlere bir çözüm bulduğunu anons etmesi (muhtemelen 42'den başka bir şeyler[1]). Komşu kara bulut bu anonsu yaptıktan sonra başka hiç kimse ondan haber alamamış ve en yakın komşusu olarak bizim kara bulutumuz, keşfi yapan bulutun ölü mü yoksa uzun süredir peşinden koşulan Derin Problemlere bulduğu cevabı iletecek şekilde yaşıyor mu olduğunu bulmayı kendine görev hissediyor. Okuyucu

1 -*ed.n.* Yazar Douglas Adams'ın *Otostopçunun Galaksi Rehberi* isimli kitabına gönderme yapıyor. Derin Düşünce isimli muazzam bir süper bilgisayar 7,5 milyon yıl uğraştıktan sonra "Yaşamın, Evrenin ve Her Şeyin" nihai sorusuna bu cevabı, yani 42'yi buluyor. Ama maalesef kimse orijinal sorunun ne olduğunu hatırlamıyor.

komşu kara bulutun Weichart ve Kingsley'i öldüren aşırı ısınmanın daha büyük bir versiyonu yüzünden ölmüş olabileceğinden şüphe etmeye yönlendiriliyor.

Bizim için Derin Problemler nedir peki? Sonsuza kadar erişimimizin ötesinde kalabilecek sorular nelerdir? 19. yüzyılda karmaşık yaşamın varlığı ve çeşitliliği gelirdi ilk olarak akla, fakat bu sorular artık Darwin ve takipçileri tarafından kesin olarak cevaba kavuşturulmuş oldu. Geriye kalan derin sorular tahmin ederim şunlar gibi şeyler: "Beyin fizyolojisi öznel bilinçliliği nasıl üretiyor?" "Fizik kuralları nereden geliyor?" "Temel fizik sabitlerini ne belirliyor ve bunlar neden bizi üretmek için hassasiyetle ayarlanmış gibi duruyor?" ve "Neden boşluk yerine bir şeyler var?"

Bilimin bu soruları (henüz) cevaplayamaması gerçeği bilimin alçak gönüllülüğüne tanıklık ediyor. Bu durum kesinlikle dinin bu soruları cevaplayabileceği anlamına da gelmez. Bilim bu Derin Soruları bir sonraki yüzyılda çözebilir veya çözemeyebilir. Ve bilim (evrilmiş süperinsan uzaylıların bilimi de dahil) bunları açıklayamazsa, hiçbir şey ve kesin olarak ilahiyat bunları açıklayamaz.

Fakat ateist dünya görüşünün entelektüel cesaret olduğunu ele alacağımı söylemiştim ve bunu Derin Problemler konusu içinde gerçekleştireceğim. Neden hiçbir şey yerine bir şeyler var? Fizikçi iş arkadaşımız Lawrence Krauss, *Hiç Yoktan Bir Evren* isimli kitabında tartışmalı bir şekilde kuantum teorisel sebepler yüzünden Yokluğun (büyük harfi kasıtlı kullanıyor)

dengesiz olduğunu öne sürer. Tıpkı maddeyle anti maddenin birleşip birbirlerini yok ettikleri gibi, tersi de gerçekleşebilir. Bir rasgele kuantum dalgalanması, maddenin ve anti maddenin Yokluktan bir anda varlığa sıçramasına yol açar. Krauss'u eleştirenler büyük oranda onun Yokluk tarifine odaklanırlar. Onun tarifi herkesin yokluğu anlayış şekli olmayabilir, fakat en azından aşırı derecede basittir: örneğin kozmik genişleme veya evrim gibi bir "vinç" açıklamasının[1] (Daniel Dennett'in ifadesi) temeli olarak bizi tatmin edecekse, olması gerektiği kadar basittir. Büyük oranda anlaşılan süreçler yoluyla ondan doğan dünyaya kıyasla basittir. Büyük patlamaya, genişlemeye, galaksi oluşumuna, yıldız oluşumuna, yıldızların içinde element oluşumuna, elementleri uzaya fırlatan süpernova patlamalarına, elementlerce zengin toz bulutlarının Dünya gibi kayalık gezegenler halinde yoğunlaşmasına, ilk kendini eşleyen molekülün ortaya çıkışına (en azından bu gezegende) yol açan kimya kanunlarına, sonrasında doğal seçilim yoluyla evrime ve artık (en azından prensipte) anlaşılan biyolojinin tamamına kıyasla basittir.

1 -*ed.n.* "Vinç" kavramı yazarın *Tanrı Yanılgısı* isimli kitabında özellikle iyi açıklanmış bir kavramdır ve yazarın belirttiği üzere Dan Dennett'ten almıştır. Yaradılışçılar gibi dinciler ve doğa üstücüler, karmaşık olaylara bir doğa üstü gücün sebep olduğunu, sanki gökten bir kanca ile aşağı sarkıtıldıklarını düşünürler. Dawkins (ve diğer bilimciler) ise bu karmaşık yapıları oluşturmaya aracılık eden şeyin, mucizevi bir kanca değil de, vinç gibi bir temeli olan doğal bir olay olduğunu savunurlar. Yani bir vinç, kendisinden daha karmaşık yapıların üretilmesinde kullanılan ancak kendisinin de fiziksel bilim sahasında sağlam temelleri olan (mucizelere bel bağlamayan) yapıdır.

Neden entelektüel cesaretten konuştum? Çünkü insan zihni, benimki de dahil, yaşam kadar karmaşık bir şeyin ve genişlemekte olan evrenin geri kalanının "öylece gerçekleşmiş" olacağı fikrine karşı duygusal olarak isyan eder. Duygusal kuşkuculuğunuzdan kendinizi çıkarmak ve başka hiçbir mantıklı açıklama olmadığına kendinizi ikna etmek için tekmelemek entelektüel zekâ gerektirir.

Daha küçük bir ölçekte, dünya klasında bir sihirbazın (Jamy Ian Swiss veya Derren Brown veya Penn ile Teller örneğin) gerçekten iyi bir numarasına karşı gösterdiğim duygusal tepkiyi hatırlatır bana bu. Duygu haykırır: "Bu bir mucize! Bu ancak doğa üstü bir şey olabilir." Hala ufak bir sese sahip olan mantığın söylediklerini neredeyse boğacaktır: "Hayır, bu sadece bir numara, gerçekten de mantıklı bir açıklama var." Hala küçük olan bu ses (hayalimde canlandırdığıma göre) David Hume'nin sakin İskoç tavrını takınır: "Hangisi daha olası, imkânsız olanın gerçekten burada yaşandığı mı yoksa sihirbazın seni kandırmış olduğu mu?"

Mantığın cesur sıçrayışını gerçekleştirip örneğin şunu söylemek için numaranın nasıl gerçekleştirilmiş olduğunu anlamanız gerekmez: "Kabul etmesi zor olsa da, biliyorum, bu sadece bir numara. Fizik kuralları güvencede."

Sihirbaz numarasından evrene geçelim. Tekrardan duygu haykırır: "Hayır, bu inanmak için fazla! Bana tüm evrenin, yani benim ve ağaçların ve Büyük Bari-

yer Resifinin ve Andromeda Galaksisinin ve bir deniz yıldızının parmağının da dahil olduğu her şeyin akılsız atomik çarpışmalarla, hiçbir yöneten, hiçbir mimar olmadan ortaya çıktığını mı anlatmaya çalışıyorsun? Ciddi olamazsın. Tüm bu karmaşıklık ve ihtişam Yoktan ve rasgele bir kuantum dalgalanmasından mı kaynaklandı? Şaka yapıyor olmalısın." Ve tekrar, mantık sessizce ve ağırbaşlılıkla cevaplar: "Evet. Bu zincirdeki çoğu adım iyi anlaşılmıştır, üstelik yakın zamana kadar iyi bilinmiyor olmalarına rağmen. Biyolojik adımlar durumunda, 1859'dan beri[1] anlaşılmış durumdadırlar. Fakat daha önemlisi, tüm adımları hiçbir zaman anlayamasak da, açıklamaya çalıştığınız şey ne kadar karmaşık olursa olsun, bir tanrı olduğunu varsaymanın size bir yardımı olmayacağıdır. Çünkü bu tanrının da tam olarak aynı türde bir açıklamaya ihtiyacı olacağı prensibini hiçbir şey değiştiremez."

Basitliğin kökenini açıklamak ne kadar zor olursa olsun, karmaşıklığın spontane bir şekilde ortaya çıkışı, tanım gereği daha olasılıksızdır. Ve bir evren tasarlama yeteneğine sahip yaratıcı bir zekâ, son derece olasılıksız olurdu ve kendisinin varlığının açıklanmasına son derece büyük bir ihtiyaç duyulurdu. Varlık bilmecesine verilen doğacı (natüralist) cevap ne kadar olasılıksız olursa olsun, onun ilahiyatçı alternatifi çok daha fazla olasılıksızdır. Fakat bu sonucu kabul etmek için mantığın cesur bir sıçrayışı gerekir.

1 -*ed.n.* Darwin'in Türlerin Kökeni'ni yayınladığı yıl.

Ateist dünya görüşünün entelektüel cesaret gerektirdiğini söylerken kastettiğim şey bu. Ahlaki cesaret de gerektirir. Bir ateist olarak, hayali arkadaşınızı terk etmiş olursunuz. Göksel bir baba figürünün sizi belalardan kurtarması şeklindeki rahatlatıcı destekten vazgeçmişsinizdir. Ölecek ve ölmüş sevdiklerinizi bir daha asla görmeyeceksinizdir.

Size ne yapmanızı söyleyebilecek hiçbir kutsal kitap yok, neyin doğru olduğunu neyin yanlış olduğunu söyleyecek sihirli bir kitap yok. Entelektüel bir yetişkinsiniz. Hayatı cesaretle karşılamalısınız, ahlaki kararlarınızı cesaretle vermelisiniz. Fakat bu yetişkin cesaretinde asalet vardır. Dik duracak ve gerçekliğin keskin rüzgarıyla yüzleşeceksiniz. Eşlikçileriniz var: sizi saran sıcak insan elleri ve bir kültür mirası var. Bu miras sadece bilimsel bilgi ve uygulamalı bilimlerin getirdiği maddi rahatlatıcılar üzerine değil, sanat, müzik, kanunlar ve ahlak üzerine yapılan uygar konuşmalar üzerine de temellendirilmiştir. Ahlak ve yaşam standartları akıllı tasarımla oluşturulabilir; hayali varlıkların aksine gerçekten de var olan, gerçek, yaşayan insanların yaptığı tasarımla. Ateistler gerçeği olduğu gibi kabul etme cesaretine sahiptir; muhteşem ve şaşırtıcı biçimde açıklanabilir gerçeği kabul etme cesaretine. Bir ateist olarak, sahip olacağınız tek hayatı dolu dolu yaşamak için ahlaki cesaretiniz var: gerçeklikte dolu dolu yaşayacak, onun içinde eğlenecek ve sonunda onu bulduğunuzdan daha iyi bırakmak için elinizden gelenin en iyisini yapacak cesaretiniz var.

KOMŞULARI HABERDAR ETMEK

Daniel C. Dennett

Kişinin halk içindeki hareketlerinin etkilerini yanlış anlamak kolaydır. Zaten kaynama noktasına ulaşmış bir trend için kendisine yersiz kredi ithaf ederek, kişinin kendi etkilerini abartması cezbedici gelebilir. Bazı insanlar dünyanın her tarafında kiliseleri boşaltan Büyük Reaksiyon olarak adlandırılabilecek şeyin katalizörü olarak bu toplantımızı da saymış olabilirler. Bu gerçek olsaydı son derece memnuniyet verici olurdu ama hiçbirimiz bu basit görüşü asla benimsemedik. Eşit derecede olası olan şey, bunun tam zıddı olan yanlış anlamadır: iyi bir yerde ve iyi zamanlanmış beyanlarla oynanabilecek

destekleyici bir rolün değeri az görülebilir. İnternetin ve ona ortam sağlayan cihazların tüm dünyaca benimsenmesinin getirdiği yeni şeffaflık sayesinde memler[1] günümüzde ışık hızına yakın hızlarda virüs gibi yayılabilirler (ve radyolarla televizyonları da unutmayın).

MIT Medya Laboratuvarı profesörü Deb Roy ile ben birkaç yıl önce bu noktaları *Scientific American* dergisindeki bir yazımızda vurgulamıştık. "Şeffaf Geleceğimiz" (Mart 2015) başlıklı yazımızda, günümüzdeki bu devrimi 543 milyon yıl önceki muazzam derecede yaratıcı ama aynı zamanda yok edici de olan Kambriyen Patlamasıyla kıyaslamıştık.[2] Avustralyalı hayvanbilimci Andrew Parker, kimyasal bir değişimin sığ okyanus bölgelerini daha şeffaf hale getirdiğini, bunun gerçek bir evrimsel silahlanma yarışı Olimpiyatını tetiklediğini, sonuçta Yaşam Ağacının hem bazı antik dallarını ortadan kalktığını, hem de yeni dalların ortaya çıktığını öne süren (ispatlanmamış) bir hipotez geliştirmiştir.[3] Kambriyen Patlaması hakkında Parker ister haklı olsun ister olmasın (düşüncem sizin için önemli mi bilmem ama bence haklı) günümüzde yaşadığımız İnternet Patlamasından çok az şüphe edilebilir.

1 *-ed.n.* Bir mem, genlerin insan kültüründeki benzeridir ve bir kültürde insandan insana yayılan bir fikir, davranış veya stildir. Dawkins bu terimi ilk olarak 1976'da *Gen Bencildir* kitabını yazdığında ortaya atmıştı. Ayrıntılı bilgi için bakınız *Gen Bencildir*, Bölüm 11: Memler: Yeni Eşleyiciler.

2 Daniel C. Dennet ve Deb Roy, "Şeffaf Geleceğimiz" *Scientific American*, Mart 2015.

3 Andrew Parker, *Bir Göz Kırpışta: Görüş Evrimin Büyük Patlamasını Nasıl Ateşledi* (New York: Basic Books, 2003).

> Artık daha uzağı, daha hızlı ve daha ucuza ve şimdiye kadar hiç olmadığı kadar kolay bir şekilde görebiliyoruz; ve görülebiliyoruz. Ve birbiri ardına sıralanmış ortak bilgi aynalarımızla kaplı bir salonda, hepimiz görebildiğimiz şeyleri görebilir, biz onların görebildiklerini görebiliriz. Gezegende yaşamı şekillendirmiş olan yaşam boyu süren saklambaç oyunu, bir anda oyun alanını, gereçlerini ve kurallarını değiştirdi. Buna uyum sağlayamayan oyuncular fazla dayanmayacaklar.[1]

Kesinlikle Yeni Ateizmin yükselişi büyük ölçüde bu ortak bilginin genişlemesiyle mümkün oldu. Geçmişte en iyi arkadaşlarınızdan bazıları ateist olabilirdi ve siz bunu biliyor olabilirdiniz. Fakat şimdi neredeyse herkes biliyor ki, herkes, herkesin en iyi arkadaşlarının bazılarının ateist olduğunu biliyor. Bu bilgi genişlemesi, bir ateist olarak ortaya çıkmayı daha az göz korkutucu ve tehlikeli yapıyor. Çoklukta güç vardır, fakat bu çokluğun kendi sayısının ne kadar büyük olduğunu bilmesinde daha büyük güç bulunur. Bir koordinasyon önlemine izin verir ve bunun üzerinde iyice düşünülmüş bir şey olmasına bile gerek yoktur. Yakın zamanda gösterildi ki, bakteriler *yetersayı algılaması* gerçekleştiriyor, topluca hareket geçmeden önce ortamda yeterli sayıda müttefik

1 Dennett ve Roy, "Şeffaf Geleceğimiz" syf. 67.

tespit etmezlerse eski stratejilerini bağlı kalıp beklemeye devam ediyorlar (ki bakteriler bir canlı için olabilecek en anlayışsız varlıklardır).

Sıradan insanlarca gerçekleştirilebilecek başka bir görece incelikli etki daha bulunur. İçinde bulunduğunuz toplumda politik gücünüzün olması, ünlü veya güzel konuşan birisi olmanız veya herhangi bir etkinizin olması gerekmez: bir *kurbanlık anot* olabilirsiniz Bu terim kulağa hem tehlikeli hem de dini geliyor fakat ikisi de değil. Denizciler ve balıkçılar arasında ve gemilerde çalışan diğer insanlar arasında iyi bilinen bir şey bu ve başka isimleri de var: *katotsal koruma sistemi* veya sadece *çinko* gibi. Veya bazen *kurbanlık plaka.* (Bu sevdiğim bir terim çünkü akla şok edici görüntüler getiriyor. Yoksa siz Vaftizci Yahya'nın Hirodes'in servis tabağındaki kafasını mı aklınıza getirdiniz?[1])

Bronz veya pirinç pervaneli çelikten yapılmış bir tekne veya gemi, tuzlu suda durduğunda bir tür batarya oluşturmuş olur, elektronlar kendiliklerinden çelikten akarak alaşım pervaneye geçerler ve tehlikeli bir şekilde pervaneyi kemirirler. Yepyeni bir som pirinç pervane üzerinde birkaç gün içinde delikler açılabilir ve birkaç ay içinde pervane tamamen yok olabilir; onu çeşitli koruyucu tabakalarla kaplamak ve boyamak etkisizdir. Çözüm için küçük bir parça çinkoyu çelik gövdeye vidalayın (diğer metaller de

1 -*ed.n.* incil.info/kitap/mat/14

işe yararlar ama çeşitli nedenlerle en iyisi çinkodur) ve anında probleminiz giderilmiş olur. Küçük bir çinko tabakası, galvanik olarak pirinç veya bronz alaşımından daha aktif olduğu için "tüm ısıyı alır" (yani akımı) ve ağır işi yapması gereken parçayı korumak için kendisinin kurban edilmesini sağlar. Yılda bir kez, tükenmek üzere olan çinko parçasını yeni bir kurbanlık anotla kolayca değiştirebilirsiniz.

Bu benzeşimden çıkarılacak politik ders açıktır: Eğer örneğin bir ABD senatörü veya temsilcisiyseniz; veya (herhangi bir ölçüde veya yönde) aşırıcı olduğunuza dair bir ün yüzünden etkinizin ciddi zarar göreceği bir görevliyseniz, sizden daha aşırıcı görünen birilerinin etrafınızda görünmesi son derece faydalı olacaktır. Bulunduğunuz ortamda, geçim yolu ve güvenliği böylesi bir ünden (çok fazla) etkilenmeyeceği için "çok radikal" olarak ünlenmeyi kaldırabilecek birilerinin olması size yarayacaktır. (Eğer Bernie Sanders daha yüksek sesle bağıran ve daha radikal çalışma arkadaşlarına sahip olsaydı 2016'da daha iyi sonuç almış olabilirdi.[1] Onu bir aşırıcı olarak resmetmek çok kolaydı. Aslında durduğu nokta oldukça dikkatli seçilmiş, akılcı ve insani olmasına rağmen.)

1 -*ed.n.* Bernard Sanders (d. 1941); 2016 ABD başkanlık seçimlerinde Demokrat (sol kanat) partiyi temsilen seçimlere girmek için Hillary Clinton'un da aralarında bulunduğu adaylarla yarışmıştı. Yarıştan Hillary Clinton lehine çekildi. Yazarın ondan bahsetmesi büyük ihtimalle uç noktada görülen sol görüşleri yüzünden. Örneğin ücretsiz üniversite ve öğrenci borçlarının affedilmesi gibi. ABD'de üniversite ücretleri bizimkinden çok yüksek olup yüzbinlerce TL seviyesindedir.

Herhangi bir politik ayrım, her iki taraf için de karşı tarafı karikatürleştirme ve karşıtının görüşlerini abartma güdüsü taşıyacağından, etkili politik taraftarlık, kişinin kendi tarafında bulunan tiplerin taşıdığı galvanik olarak az bir miktar daha aktif fikirleri reddedebilmesine bağlıdır.

Kesin konuşmak gerekirse bazı sınırlar bulunur. Diğer tüm silahlanma yarışlarında olduğu gibi dinamik bir karşılıklı etkileşim vardır ve (favori politikacıları için kurbanlık anot olmaya hazır birçok insanın da etkisiyle) kutuplaşma çok aşırıya kaçarsa bu stratejik prensibin değeri buharlaşıp yok olur. Fakat bu nokta insanın gerçek görüşlerini dürüst ve açık bir ifadeyle dile getirmesinin değerli bir iş görebileceği yerdir (bu görüş size ne kadar sıkıcı ve orta noktada gözükürse gözüksün). Komşularınızın sizin *x*'in yandaşı olduğunuzdan, *y*'yi onaylamadığınızdan, *z*'nin güvenilir olmadığını düşündüğünüzden haberdar olmalarını sakince sağlamakla bile (kısacası sadece bilgilenen değil bilgilendiren bir yurttaş olmak bile) kutuplaşmanın azaltılmasına ve toplumda geçerli görüşün sizin tercih ettiğiniz yönde kademeli olarak değişimine kayda değer miktarda katkıda bulunmuş olabilirsiniz.

Dördümüz arasındaki fikirlerin çeşitliliği bu etkenlerin iş görmesine iyi bir örnek sağlar. Hayatımda bir kez olsun "iyi polisi" oynamaya başlayacağım, çünkü organize dinlerin yapabileceği iyi şeyleri ko-

ruma konusunda endişelenmemiz gerektiğine inanıyorum. Din, çok sevgili rahmetli arkadaşım Hitch'in söylemekte ısrar ettiği gibi "her şeyi zehirler" mi?[1] Sadece çok zayıf bir anlamda diye düşünüyorum. Birçok şey seyreltildiğinde oldukça zararsızdır ve sadece çok miktarda olduğunda zehirlidir. Hitch'in bu görüşü neden vurguladığını anlıyorum; dış haberler muhabiri olduğundan, dinin en kötü özellikleriyle ilk elden ve çok tehlikeli birçok tecrübe yaşamışken o, ben o tecrübeleri sadece ikinci elden, sıklıkla onun haberlerinden bilirim. Buna karşı, bir dini organizasyonda veya bir diğerinde yargılanmadan hoş karşılanmamış olsaydı, yalnız ve arkadaşsız olacak insanlar tanımıştım şahsen. Neredeyse tüm dinler tarafından yasal kılınmış ve günümüze kadar ulaşmış irrasyonalizmden üzüntü duyuyorum fakat devleti ihtiyacı olanların yardımına gitme ve insanları rahatlatma rolünü iyi oynarken göremiyorum. Bu yüzden bu insani görevi devralacak laik organizasyonlar bulana kadar kiliselere yol gösterme taraftarı değilim. Bunun yerine bu kurumları bariz saçmalığa mantık dışı (ve ister istemez iki yüzlü) bir sadakatin tuzağına kapılmayacakları biçimlere dönüştürmeye yardımcı olmayı isterim.

Bu olgunlaşmada şimdiden başarılı olmuş mezhepler var ve onları alkışlıyorum. Richard ve Sam'in bu konulara dair kendi farklı görüşleri var ve yeri

1 Christopher Hitchens, *Tanrı Büyük Değildir: Din Her Şeyi Nasıl Zehirler* (New York: Twelve Books, 2007).

geldiğinde birbirimizle olan fikir ayrılıklarımızı ifade etmekten çekinmiyoruz fakat bunların hepsi (şu ana kadar bildiğim kadarıyla) saygılı ve yapıcı fikir farklılıkları. Bu tartışmamızın metnini, tek kalemden paylaşılmış bir felsefe veya politik nedenlerle bastırılmış bir çelişki bulmak için araştıranın eli boş kalacaktır. Kendimize ait bir "inancımız", bir "dinimiz" olduğuyla suçlandığımızı duymak her zaman eğlendirici oluyor benim için. Sanki diyorlar ki "Siz ateistler en az bizim kadar rahatsız edicisiniz!" Beni güldürüyor çünkü paylaştığımızı gösterebildikleri tek inanç, gerçeğe, kanıta ve dürüst kanaate olan güvenimiz. Bu kör inanç değil, tam aksi: sürekli test edilen, düzeltilen ve kısıtlı bir süre için algılarımızın ve sağduyumuzun tanıklığıyla savunulan bir inanç. Rakip dinleri kötüleyip insanları kendi dinine geçirmeye çalışanların aksine, savunduğumuz pozisyonları ispatlama yükünü memnuniyetle kabul ediyor ve herhangi bir kutsal metnin veya öğreti ilanının[1] boyunduruğuna asla boyun eğmiyoruz.

1 -*ed.n.* "Öğreti ilanı" Hristiyanlıkta, Müslümanlıktaki fetva'nın benzeri.

İYİ ARKADAŞLARLA

Sam Harris

"Yeni Ateistler" ifadesi yayın dünyasında ilk kez oraya çıktığından beri kendimi Richard Dawkins, Daniel Dennett ve Christopher Hitchens ile aynı grupta kutlanır veya kötülenir buldum. Söylemeye bile gerek yok, bu ilişkilendirmeden büyük onur duydum. Ancak bu, kişisel olarak tek ses olduğumuza dair yanlış bir algıya yol açtı. İkimiz veya üçümüz arada sırada konferanslarda veya diğer etkinliklerde karşılaşsak bile, elinizdeki bu kitap dördümüzün birlikte gerçekleştirdiği tek sohbetin metnini sunmaktadır.

Christopher 2011'de vefat etti ve bu durum bu kayda özel bir dokunaklılık veriyor. Geçen yıllarda onun yokluğunun derinden hissedildiğine hiçbir şüphe yok. Sayabileceğimden çok kez, tanımadığım insanlar "Hitch'i özledim" demek için yanıma geldi. Bu insanların sözleri her zaman mantığa veya iyi zevke karşı yeni işlenmiş bir suçu protesto etme tavrıyla dile getirildi. Bu sözler yakınlardan geçen bir zorbanın ardından söylendi; ister Sol kanattan olsun ister Sağ kanattan, kendinden emin bir şekilde sırıtan ve tepkiyle karşılaşmayan bir zorbanın ardından. Bir çeşit mantra haline geldiler, tehlikeli bayağılıklara veya yalanlara karşı bir umut veya etki beklenmeden söylenen. Sıklıkla bu sözleri bir sitem havasında duydum. Bazen gerçekten de bir sitemdiler.

Ben de Hitch'i özledim. Fakat onun arkasından daha fazla övgüler gerçekleştirmenin cazibesine karşı koyacağım. Ne de olsa, geri kalanlarımızın da sahneden ayrılacağı zaman gelecek elbet. Ancak görünen o ki sohbetimizin bir kaydı geriye kalacak yine de. Bu sohbeti neredeyse sonradan aklımıza gelmiş gibi filme almıştık. Bunu yaptığımız için de çok mutluyum şimdi.

Richard, Dan, Christopher ve bana dört başlı ateist muamelesi yapmak, aramızdaki önemli vurgu ve fikir farklılıklarını daima görmezden gelmiştir, fakat şu önemli noktalar göz önüne alındığında yeterince adildi:

> İyi sebepler yüzünden bir şeye inanmakla kötü sebepler yüzünden bir şeye inanmak arasında bir ayrım var mıdır? Bilim ve din bu ayrıma uyma derecesi açısından farklılık gösterir mi?

Böyle ortaya konulduğunda, tartışma daha başlamadan biter.

İlgi alanlarımız ne kadar farklı olursa olsun, her birimiz dini dogmacılığın[1] güvenilir bilginin büyümesini engellediğinden ve insanlığı hiçbir kaçınılmaz neden olmadan böldüğünden son derece haberdardık. Bu ikincisi tehlikeli bir ironi elbette, çünkü dinin en çok övündüğü güçlerinden birisi insanları *birleştirdiği* iddiasıdır. Bunu yapar da, fakat genellikle hizipçiliği kuvvetlendirerek ve o olmasa var olmayacak ahlaki korkular yumurtlayarak gerçekleştirir.

Aklı başında erkeklerin ve kadınların sıklıkla Tanrı adına iyi işler yaparken görülmeleri burada cevabı sağlamaz çünkü din onlara iyi işler yapmak için kötü sebepler verir, ama iyi sebepler zaten oradadır. Bunlar dördümüzün de tekrar tekrar dillendirdiği noktalar, ister alkışlayan bir kalabalığa, isterse de taş gibi sessiz suratlara karşı olsun.

Gerçekte, İbrahimci dinler tarafından hayal edilen türde, her şeyi bilen, her şeye gücü yeten ve yardımsever bir ilaha kapıyı kapatmak için çok fazla şey söy-

1 -*çev.n.* Dogmatizm, inakçılık: Kanıtlanmamış fikirleri veya görüşleri küstah ve kibirli bir şekilde ileri sürmek, kişinin kendi görüşlerini kanıt olmadan diğerlerine empoze etme eğilimi.

lemek gerekmez. Herhangi bir gazeteyi açtığınızda bulacağınız şey ne olur?

Bugün Brezilya'da mikrosefali hastalığına sahip ikiz kızlar doğmuş. Bunun gibi bir şey nasıl gerçekleşebilir? Anneleri Zika virüsü taşıyan bir sivrisinek tarafından ısırılmış, Tanrının bereketli elinden çıkan şeylerden birisi olan virüs yüzünden olmuş bu. Bu virüsün üzüntü verici etkileri arasında, minik kafalar, minik beyinler ve bulaşma şansızlığına uğrayacak kadar talihsiz tüm kadınların yavruları için "bu ufak uzuvlara eşdeğer miktarda" kısa ömürlere yol açmak bulunur.

Bu kadının kendisini birkaç ay önce hayal edin, daha doğmamış kızları için mutlu bir hayat hazırlamak üzere gücünün yettiği her şeyi yapıyor. Nerede çalışıyor? Bir fabrikada. Ne sıklıkla dua ediyor? Her gün, şüphesiz.

Fakat o hayati anda uyuyor. Belki de içinde yaşadığı dünyadan daha iyisinin hayalini kuruyor. Tek başına bir sivrisineğin onun açık penceresini bulduğunu gözünüzde resmedin. Kadının açık koluna konduğunu gözünüzde canlandırın. Her şeyi bilen, her şeye gücü yeten ve son derece yardımsever bir Tanrı en ufak bir koruma sağlayacak mı? Bir esinti bile yok. Sineğin hortumu kadının derisini anında parçalıyor. İnançlıların bu noktada inanması gereken şey ne? İnsan, tanrılarının gerçekten var olsaydı olacağı kadar alakadar olmadığını bildiklerinden şüphe ediyor.

Yani iki yüz milyon yıl kadar bir süre boyunca hastalık yaymakta olan uzun bir canavar neslinden türemiş bu minik canavarı kadının kanını içmekten ve bu yemeğe karşılık olarak kadının doğmamış kızlarının yaşamlarını paramparça etmeyi sunmaktan alıkoyacak hiçbir şey yoktu.

Tek bir olayın gerçekleri, ilahiyatsal kılı kırk yarmanın ve hatalı mantık yürütüşün kütüphanelerinin tamamını parçalara ayırır. Ancak bu dehşet karmaşıklaşır: Kadının ertesi sabah kolundaki ısırık şişliğini fark ettiğini gözünüzde canlandırın, çok yakında trajediyle dolacak bir yaşamda küçük bir rahatsızlık sadece. Belki de Zika haberlerini duymuş ve virüsün nasıl yayıldığını biliyor. Dualarını şimdi özel bir gayretle gerçekleşiyor. Hangi amaçla? Böylesine muazzam biçimde yanlış konumlandırılmış bir inancın teselli-leri, bu derecede aciz veya şeytani veya gerçekte hayali bir ilaha tapmanın ironisine baskın gelebilir mi?

Bir tanrının yokluğunda kendimize gerçek umut ve teselli kaynakları buluruz. Sanat, edebiyat, spor ve felsefe, yaratıcılığın ve meditasyonun diğer türleriyle birlikte, onların tadını çıkartabilmemiz için cehalete veya yalanlara ihtiyaç duymazlar. Ve bir de bilim vardır. Özünden kaynaklanan mükafatların yanında, şu an ele aldığımız olayda gerçek merhamet kaynağı o olacak. Zika için bir ilaç veya çare sonunda bulunduğunda, tarif edilemez ıstırapları ve ölümleri önlediğinde, inançlılar Tanrıya bunun için teşekkür edecekler mi?

Hiç şüphesiz edecekler. Ve bu yüzden bu konuşmalar devam etmeli...

DÖRT ATLI:
BİR TARTIŞMA

Richard Dawkins,
Daniel C. Dennett,
Sam Harris,
Christopher Hitchens

Washington Şehri
30 Eylül 2007

İLK BÖLÜM

Richard Dawkins: Hepimizin karşılaştığı şeylerden birisi gürültücü veya kibirli veya iğneleyici veya kulak tırmalayıcı olduğumuz suçlaması. Bu konuda ne düşünüyoruz?

Daniel C. Dennett: Evet. Pekâlâ, bu beni oldukça eğlendirdi çünkü kitabımda[1] makul dindar insanlara hitap etmek için rotamdan saptım ve bu yazımın taslağını son derece dindar öğrencilerle test uçuşuna çıkardım. Ve aslında ilk taslağım öğrenciler arasında gerçek birtakım acılara yol açtı. Bu yüzden değişiklikler yaptım ve düzelttim ve düzelttim ama sonunda daha iyi işe yarar hale gelmedi çünkü hala kaba ve saldırgan olmak suçlamasıyla

1 Carl Sagan, *Büyü yü Bozmak: Doğal Bir Fenomen Olarak Din* (New York: Viking Adult, 2006).

topa tutuluyordum. Ve sonunda ne yaparsam yapayım kazanamayacağımı anladığım an geldi. Bu aptalca bir girişimdi, en baştan itibaren. Dinler, onlarla eleştirel biçimde karşıt fikirde olmayı kaba olmadan gerçekleştirebilmenizin imkânsız olacağı şekilde uydurulmuştu.

Dawkins: Kaba olmadan, evet.

Dennett: Bilirsiniz, her fırsatta hislerimi incittin kartını falan oynuyorlar ve siz bir seçim yapmakla yüzleşiyorsunuz: Peki, kabalaşacak mıyım? Veya bunu yerine...

Dawkins: Hiçbir şey söylemeyeceksin, evet.

Dennett: ... yaptıkları bu eleştiriyi ele alıp, içinde gerçekte yatan şeyleri ortaya mı çıkaracağım? Yani kast ettiğim "hislerimi incittin kartının" ne anlama geldiğini detaylıca anlatıp onu yoldan mı çekeceğim, yoksa ağzımı kapatıp sonra...?

Sam Harris: Evet, bir tabuyu çiğnemek işte budur. Dinin mantıklı eleştirinin saldırısından resmi bir çeşit yolla korunmasıyla hepimizin karşılaştığını düşünüyorum, hatta bazen laik arkadaşlarımızın ve ateist arkadaşlarımızın bile bunu yaptığını keşfediyoruz. Bu durum insanları kendi boş inançlarıyla

baş başa bırakıyor. Yani "rezil bir durum olsa ve zarar verse bile, ona sakın çok yakından bakmayın."

Dennett: Bu elbette kitabımın başlığının [*Büyüyü Bozmak*] anlattığı şeydi; işte büyü burada ve onu bozmak zorundayız.

Christopher Hitchens: Fakat kamusal söylemlerde genel saldırganlık suçlamasına izin verilecekse, kendimize acıyacağımıza sanırım bizim de incitilmiş ve aşağılanmış hissedebileceğimizi söylemeliyiz. Kastettiğim şey şu: Talep edeceği en fazla şeyin kadınların taşlanmasını tamamen kaldırmak değil de sadece bir süre ara verilmesi olduğunu söyleyen Tarık Ramazan[1] gibi birisinin Oxford Üniversitesi'nin yüksek kürsülerine konuşmacı olarak kabul edilmesine katılmamakla kalmıyorum sadece. Bu durumu rahatsız edici olmaktan son derece öte görüyorum. Sadece aşağılayıcı değil, aslında tehdit edici.

Harris: Fakat kendine hakaret saymadın bunu. Olayları kişisel olarak aldığını görmüyorum. Tarık Ramazan'ın durumunda olduğu gibi, belli düşünme yollarının yol açacağı sorunlar yüzünden korku duydun.

1 Tariq Ramadan, (d. 1962); İsveçli İslami akademisyen ve yazar; Oxford Üniversitesinde Çağdaş İslami Çalışmalar kürsüsü başkanı.

Hitchens: Evet, fakat o diyecek ki (veya onun gibi insanlar diyecek ki) "Peygamber hakkında söylenenlerin gerçekliğinden şüphe edersen bizim en derin hislerimizi incitmiş olursun." Pekâlâ, doğa üstü, göksel bir diktatörlük olmadan doğruyu yanlıştan ayırt edemeyeceğimiz şeklindeki dindar önermeyi gerçekten de kendime bir hakaret olarak algılıyorum (ve herkesin de hakaret olarak algılaması gerekir diye düşünüyorum, en azından içlerinde yatan derin dürüstlüğe karşı).

Harris: Fakat bundan gerçekten incindin mi? Onun yerine "sadece yanlış görünen bir şey" değil mi senin için?

Hitchens: Hayır Sam, dediğim şey sadece, genel saldırganlık suçlamasına izin verilecekse, (ve medya tarafından buna hakemlik edilecekse,) bana göre kendimize acımadan veya kendimizi eziyet gören azınlık olarak göstermeden bu kadarını iddia etmeye hakkımızın olduğu. Ki kendimize acımanın veya kendimizi eziyet gören azınlık olarak göstermenin, itiraf edeyim, zıt bir tehlike olduğunu düşünüyorum. Hatırlatayım, bize karşı yapılan suçlamalardan kesinlikle kurtulamayacağımız konusunda Daniel'e de katılıyorum çünkü söylediğimiz şey ciddi tüm dindarların esaslarını, yani özlerinin merkezini incitiyor. İsa'nın ilahiliğini

reddediyoruz örneğin. Birçok insan buna karşı dehşetli bir şekilde şok geçirecek ve olasılıkla incinecektir. Bu çok kötü kesinlikle.

Dawkins: Din tarafından algılanan hakaretin miktarıyla insanların geri kalan neredeyse diğer her şeye karşı algıladıkları hakaret arasındaki zıtlıktan büyüleniyorum. Örneğin artistik zevkleriniz eleştirildiğinde. Müzik zevkiniz, sanat zevkiniz veya politik görüşünüz eleştirildiğinde. İstediğiniz kadar kabalık yapamazsınız tabi ama bu konularda din durumunda olduğundan çok çok daha fazla kabalaşabilirsiniz. Ve bunu sayısal olarak görmek isterdim, bu konuda gerçekten bir araştırma yapmak. İnsanları favori futbol takımları, favori şarkıları veya başka bir zevkleri hakkında ifadelerle sınamak ve saldırı olarak algılamaları için ne kadar ileri gidebileceğinizi görmek isterdim. Başka bir şey var mı, örneğin diyelim yüzünüzün ne kadar çirkin olduğu [*kahkahalar*] gibi hakaretler hariç böylesi bir alınmaya yol...?

Hitchens: Veya kocanızın veya kız arkadaşınızın yüzü. Pekâlâ, bunu söylemen çok ilginç çünkü Katolik Birliği'nden Bill Donohue[1] isimli korkunç bir adamla muntazaman tartışıyorum ve o aslında modern

1 Bill Donohue (d. 1947); ABD'li sosyolog; Dini ve Bireysel Haklar İçin Katolik Birliği başkanı.

sanattaki bazı akımlardan haklı bir şekilde rahatsız. Ki bu akımlar dine hakaret ederek ilgi çekmeye çalışmaya meyilliler.

Harris: "*İşe..n" İsa* gibi.

Hitchens: Evet, örneğin Seranno'nun[1] *İşe..n İsa*'sı veya Bakire üzerindeki fil kakası.[2] Ve aslında Sofokles[3] ve diğer tek tanrıcılık öncesi insanlarla onların tanrılarına saygısızlığa veya hakarete karşı olacak iğrenmelerini paylaşmalıyız. Yani kiliselerin kirletilmesini görmeyi istemiyoruz.

Dawkins: Evet, gerçekten istemiyoruz.

Hitchens: Dinsel ikonlar kırılıp döküldü vesaire. Dinin sanatsal eserlerinin en azından bir kısmına karşı ortak bir takdir besliyoruz.

1 Andres Serrano (d. 1950); ABD'li ressam ve fotoğrafçı.

2 *Kutsal Bakire Meryem* (1996), Britanyalı sanatçı Christopher Ofili tarafından (d. 1968).

3 *-ed.n.* Sofokles (MÖ 496-MÖ 406), eserleri günümüze ulaşabilmiş üç antik Yunan trajedi oyunu yazarından birisidir. 120'den fazla oyun yazmıştır. En ünlü oyunu Oedipus'tur. Oyun ismini anlattığı hikâyede baş kahraman olan ve babasını öldürüp annesiyle evlenen mitolojik kral Oedipus'tan almıştır.

Bildiğiniz üzere eski Yunanlılar mitolojik tanrılara inanırlardı. Hristiyanlık yayılınca Yunan inanışına ve mitolojisine ait eserlere zarar verildi. Tıpkı Afganistan'daki Taliban'ın buda heykellerini dinamitleyip yok etmesi gibi.

Harris: Bana göre eleştirelliğimiz gerçekte bundan daha iğneleyici. Sadece insanları incitmekle kalmıyoruz, aynı zamanda incinmekle yanlış yaptıklarını söylüyoruz onlara.

Herkes: Evet.

Harris: Fizik görüşleri çürütüldüğünde veya aksi iddia edildiğinde fizikçiler bunu kendilerine saygısızlık olarak görmezler. Mantıklı zihinlerin dünyada neyin doğru olduğunu gerçekten anlamaya çalışırken işleyiş şekilleri kesinlikle böyle değildir. Dinler gerçekliği temsil ediyormuş pozu takınırlar ancak iddia ettikleri fikirler sorgulandığında ortada şu hırçın, ilkel ve nihayetinde tehlikeli tepki vardır.

Dennett: Yani, ve tabi ki bir insana kibar yolla...

Harris: "Hayatını boşa harcadın!" demenin yolu yoktur.

Dennett: "Bugüne kadar hayatını boşa harcamış olduğunu anlıyor musun? Tüm gayretini ve tüm varlığını sadece bir mit olan şeyin yüceltilmesine adamış olduğunu fark ediyor musun?" Şöyle bile söylesek "Yaşamını bunun için belki de boşa harcamış olabileceğin ihtimalini hiç düşündün mü?"

Bunu incitmeyen bir tarzda ifade etmenin hiçbir yolu yok. Fakat söylemek zorundayız gerçekten, çünkü bunu gerçekten de ve kesinlikle düşünmeliler. Bu bizim kendi hayatımızla ne yaptığımızı düşünmemizle aynı.

Dawkins: Dan Barker[1], inancını kaybetmiş ama bunu söylemeye cesaret edemeyen, çünkü hayatlarını sadece böyle kazanabilen papazlardan oluşan bir liste yapıyor. Bu adamların yapmayı bildikleri tek şey dini görevler.

Harris: Evet, bir tanesi bana kendisi anlatmıştı, en azından.

Dawkins: Anlatmış mıydı sana?

Hitchens: Bu duruma daha gençken denk geliyordum, Komünist Parti üyeleriyle tartışırken. Sovyetler Birliğinin işinin bittiğini aşağı yukarı biliyorlardı. Birçoğu oldukça fazla acı çekmiş ve çok fazla fedakârlık yapmıştı ve büyük ideal olarak gördükleri şeyi ayakta tutmak için mertçe çabalamıştı. Ana çarkları parçalanmıştı fakat ondan vaz geçemiyorlardı çünkü benzeri bir teslimiyet gerektirecekti.

1 Daniel Edwin Barker, ABD'li ateist aktivist ve eski bir Hristiyan. Dinden Özgürlük Vakfı'nın eş başkanı. Dan Berker'in koleksiyonu, daha sonra "The Clergy Project" (Ruhban Sınıfı Projesi) haline gelecek şeyin bir parçasını oluşturdu. en.wikipedia.org/wiki/The_Clergy_Project

Fakat kesinlikle herhangi birisi bana şöyle söylemiş olsaydı, "Sovyetler Birliği hakkında onlara bunu nasıl söyleyebilirsin? Onları gerçekten ağlatacağını ve hislerini inciteceğini bilmiyor musun?" onlara derdim ki "Gülünç olma. Ahmaklık yapma." Fakat şimdi karşımızdaki çoğu durumun bununla neredeyse birebir benzeşen bir şey olduğunu görüyorum.

Dennett: İnsanlar bana bir açıdan kaba, gaddar ve korkunç bir şekilde saldırgan olduğumu söylediklerinde onlara diyorum ki "Bu şeyleri büyük ilaç şirketleri veya petrol endüstrisi için söylüyor olsaydım, kaba olurlar mıydı?" Sınırı aşmış olur muydum? Hayır."

Dawkins: Elbette aşmamış oldurdun.

Dennett: Yani, ilaç şirketlerine ve petrol endüstrisine yaptığımız muamelenin tıpkısının dine yapılmasını istiyorum. İlaç şirketlerinin karşısında değilim, (yaptıkları bazı şeylerin karşısındayım,) fakat sadece dinleri de onlarla aynı sayfaya koymak istiyorum.

Hitchens: Vergi muafiyetini kaldırmak veya İngiltere'deki durumda yapılan devlet yardımlarını sonlandırmak da buna dahil.

Dennett: Evet.

Dawkins: Dinin diğer şeylere kıyasla şu anda sahip olduğu bu cazibeli konumu nasıl elde ettiğini merak ediyorum. Bir şekilde hepimiz ona ikna olmuşuz, dindar olalım veya olmayalım. Ve bazı tarihi süreçler dinin bu dokunulmazlığına yol açmış, yani dinin sahip olmasına izin verilen bu hiper alınganlığa.

Dennett: Beni özellikle eğlendiren şey (ve ilk başta beni çileden çıkartmıştı, fakat şimdi eğlendiriyor,) dindar olmayan alaylarca insanı sonunda bunu onların adına kendilerine hakaret olarak algılatmaya yönlendirmeyi bile becermiş olmaları.

Dawkins: Hem de nasıl!

Dennett: Aslında kitaplarıma yapılan en sert eleştiriler, kendileri dindar olmayan, fakat dindar olan diğer insanların duygularını incitmekten son derece korkan insanlardan gelmiştir ve gerçekten dindar insanların hepsinden çok daha kötü bir şekilde pataklarlar beni.

Dawkins: Tam olarak benim yaşadığım şey.

Harris: Ve sanırım biriniz bu görüşün ne kadar da büyük bir alçakgönüllülük tasladığına işaret et-

miştiniz. Cezaevleri fikri gibidir: Diğer insanların onlara ihtiyacı var; suçluları güvenle sınırlanmış tutmalıyız.

Bu soruya vereceğim bir cevap var ve bu sizinle aramda olan bir farklılığa (sanırım üçünüzle birden yaşadığım bir farklılığa) ışık tutuyor. "Ruhani" ve "mistik" gibi kelimeleri yüzümü çok fazla ekşitmeden hala kullanıyorum, birçok ateistin şaşkınlığına karşın. Bence nadir görülen ve sadece dini söylemlerde hakkında (açıkça vicdan azabı çekilmeden) konuşulan bir dizi deneyim var. Ve sadece dini söylemlerde bahsedildiğinden, tamamen hurafelerle delik deşik edilmiş ve çeşitli doğaüstü hikayeleri gerçek göstermek için kullanılıyor (ki bunu da tam gerçekleştiremiyor). Fakat açıktır ki, insanlar gerçekten de olağandışı deneyimler yaşıyorlar, ister LSD (halüsinojen uyuşturucu) kullanmaları, ister bir mağarada bir yıl boyunca meditasyon yaparak tek başına oturmaları isterse de buna özellikle yatkın bir sinir sistemine sahip olmaları yüzünden olsun. İnsanlar yarı trans deneyimler yaşayabilirler ve bu deneyimler hakkında konuşan ve onları yücelten şehirdeki tek oyun din gibi görünür. Yani bu onun eleştirilmesinin bir tabu olmasının bir nedeni, çünkü insanların yaşamlarının en önemli anları hakkında konuşuyor ve saçma sapan diye çöpe atıyor gözüküyoruz, en azından onların bakış açısına göre bu böyle.

Dawkins: Pekâlâ, bu tip bir şeyden bahsetmenin iyi bir şey olduğunu söylemek için sana katılmak zorunda kalmama bile gerek yok Sam. Çünkü bu ifade gösteriyor ki, aynen dediğin gibi, iş ruhani olmaya geldiğinde din şehirdeki tek oyun değil. Bu tıpkı politik sağdan ateist birisine sahip olmanın iyi bir fikir olması gibi, çünkü aksi olduğunda bir değerler karmaşası yaşanır. Bize yardımcı olmayan bir karmaşadır bu. Ve diğer alanlarda da bu çeşitliliğe sahip olmak çok daha iyidir. Yine de sanırım sana biraz katılıyorum, fakat katılmıyor *olsaydım* bile buna sahip olmanın değerli olacağını düşünürdüm.

Hitchens: Eğer bir değişiklik yapabilseydik (ve sadece tek bir tane,) benimki esrarlı ruhanilikle doğa üstü olan şeyi birbirinden ayırt etmek olurdu. Sen Sam, bloğunda Francis Collins'ten muhteşem bir şekilde bahsetmiştin. Bu genom bilimi öncüsü, bir gün dağcılık yaparken kır manzarasının inanılmaz etkisinde kalmış ve dizlerine çökerek İsa Mesihi kabul etmiş.[1] Tam bir ters köşe.

Harris: Kesinlikle.

Hitchens: İsa'nın bu kır manzarasını yaratmış olduğu asla ima bile edilmemiştir.

1 "Garip Francis Collins Vakası" başlıklı yazısı:
www.samharris.org/blog/item/the-strange-case-of-francis-collins

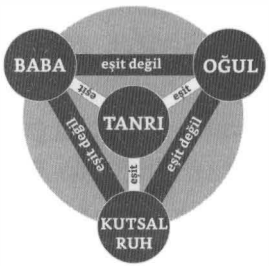
Harris: Üç kola ayrılarak donmuş bir çağlayan onun zihninde Üçlemenin[1] gerçekliğini kanıtlamış.

Hitchens: Kesinlikle! Hepimiz şu veya bu şekilde üçü bir aradayız. Bunun için programlandık. Bu çok açık. Dört başlı bir tanrı kesinlikle ve asla var olamazdı. [*Kahkahalar*] Bunu deneyimden bilirsiniz.

Fakat bu yapılacak muazzam bir ayrım olurdu ve sanırım birçok insanın kafa karışıklığını ortadan kaldırırdı. Yani kişiliklerimizin artı değeri olan duygularımızda sahip olduğumuz şeylerin evrimimiz için özellikle faydalı olmadığı. Veya olduklarını kanıtlayamayız. Fakat yine de bize aitler. Doğaüstüne ait değiller ve herhangi bir papazlık tarafından el konulmamalılar veya kullanılmamalılar.

Dennett: İnsanların kendi esrarlı ruhanilik deneyimlerini kendilerinin kıymetlendirmelerine güvenmeyecek olmaları üzücü bir gerçek. Tanrıdan gelmedikçe, dinin bir tür kanıtı olmadıkça, bu deneyimin göründüğü kadar iyi olmadığını düşünürler. Hayır, tam olarak göründüğü kadar muhte-

1 *-ed.n.* Üçleme ilginç bir Hristiyan öğretisi. İsa'nın da Tanrı olduğunu söyleyen öğretilerin, "İsa'nın da varlığına karşın Tanrı'nın bir tane olmasına" getirdiği açıklama. Bu fikir kitapta çok fazla eleştirileceğinden ve bahsedileceğinden, Hristiyanlığı Türkiye'de tanıtmaya çalışan web sitelerinin öğretiyi açıklamak için sundukları şekli alıntıladık.

şemdir. En az o kadar önemlidir. Yaşamınızın en iyi anıdır ve kendinizi unuttuğunuz, olabileceğinizi düşündüğünüz en iyi halinizden bir şekilde daha iyi olduğunuz andır; ve tüm alçakgönüllülüğünüzle doğanın muhteşemliğini görürsünüz. Hepsi bu! Ve bu muhteşem. Fakat bu durum söylenecek şöyle bir şeyi eklemez: "Aman, bu bana çok daha muhteşem Biri tarafından verilmiş olmalı."

Dawkins: Gasp edilmiştir, değil mi?

Hitchens: Bana göre aynı zamanda insan karakterindeki bir bozukluk veya kusurdur da açıkçası. Çünkü din sürekli olarak ne kadar alçak gönüllü olduğunu vurgulayıp durur; ne kadar uysal olduğunu, ne kadar kucaklayıcı olduğunu ve neredeyse kendini feda etme noktasına kadar ulaştığını. Fakat aslında bu anlar için olağanüstü küstah iddialarda bulunur. Der ki "Aniden fark ettim ki evren tamamıyla *benimle* ilgili. Ve bunun hakkında korkunç bir alçakgönüllülük hissettim."

Hadi ya! Bana göre bunu söyleyen insanlarla dalga geçebiliriz. Ve sanırım kesinlikle dalga geçmeliyiz.

Dennett: Ve ben şu gibi laflar duymaktan o kadar bıktım ki: "Keşke Profesör Dennett şunlar için alçakgönüllülüğe sahip olsaydı, *zırvalar*, *zırvalar*, *zırvalar*."

Ve alçakgönüllülük, alçakgönüllülük. [*Kahkahalar*] Ve bu zırvalar nefes kesici küstahlıktaki insanlardan gelir.

Hitchens: İnsana çarpıp yana iterler, "Kusuruma bakma, şu an Tanrının işini yapıyorum" derler. Nasıl alçak gönüllüktür bu?

Harris: Bu geri dönmemiz gereken bir nokta diye düşünüyorum, yani bilimin küstahlığı görüşü. Çünkü alçak gönüllülüğü bilimden daha şiddetli uygulayan başka bir söylem yok. Benim deneyimlerime göre bilimciler bir şeyi bilmediklerini söyleyen ilk insanlardır. Eğer bilimcileri kendi uzmanlıkları dışında konuşmaya iterseniz, hemen kendilerini sağlam kazığa bağlamak için şuna benzer şeyler söylemeye başlarlar: "Eminim ki bu konuda benden daha çok şey bilen birisi var, bu odada bir yerlerde ve elbette tüm veriler önümüzde değil." Kendi bilgisizliğimizin çapı hakkında içten olduğumuz zamanlardaki ifade tarzımızdır bu.

Hitchens: Yani, aslında çok sayıda akademisyen bu türde sahte alçakgönüllülükle ortaya atlar. Fakat anlatmak istediğin şeyi biliyorum gerçekten.

Dawkins: Her akademisyen bunu yapmalı. Dindar insanlarla ilgili mesele şu ki, her hafta Nicene Amen-

tüsünü ezberden okurlar,[1] ki inandıkları şeyi tam olarak anlatır bu dua: "Üç Tanrı vardır, bir değil. Bakire Meryem, İsa öldü ve şeye gitti... neydi o? Hımm, üç günlüğüne yattı ve tekrar çıkıp geri geldi." Kesin detaylarıyla sayıp dökerler ve bizi kendimize aşırı güvenli olmakla suçlama kibrine sahiptirler; ve şüphe etmenin ne olduğunu bilmemekle suçlama küstahlığına.

Dennett: Sanmıyorum ki bunların çoğu, bilimcilerin sürekli kendilerine sordukları şu soru üzerine düşünme cesaretini hiç göstermiş olsunlar: "Ya yanlışsam?" "Ya yanılmışsam?" Bu onların repertuarlarının bir parçası değildir kesinlikle.

Hitchens: Bu konuda seninle aynı görüşte olmamamdan rahatsız olur musun?

Dennett: Hayır.

Hitchens: Dindar insanlarla tartışırken kazanmayı zor kılmayan ama tartışmayı zor kılan birçok konuşma, tam olarak sürekli bir inanç krizinde olduklarını söylemeleri hakkındadır. Gerçekten de bunun bir duası vardır: "İman ediyorum; yetersiz

1 -*ed.n.* "İmanın şartları" olarak düşünebilirsiniz. Türkiye'de İznik Amentüsü olarak da bilinir çünkü bu amentüye ismini veren Nicaea günümüzdeki İznik'tir. Roma İmparatorluğunu Hristiyanlığa geçiren İmparator Konstantin, İncil'e hangi metinlerin alınacağını saptamaları için MS. 325'te kilise liderlerini İznik'te toplamıştır.

imanıma yardım et!"[1] Graham Greene[2] der ki, bir Katolik olmakla ilgili en harika şey, inançsızlığıma bir meydan okuma olmasıydı. Birçok insan içinde iki farklı kitap barındırarak yaşar.

Dennett: Evet.

Dawkins: Kesinlikle.

Hitchens: Benim izlenimime göre kendilerini inananlar veya inanç insanları olarak adlandıranların büyük çoğunluğu bunu sürekli yapar. Buna şizofreni demezdim tabi; bu kaba *olurdu.* Fakat söyledikleri şeyin kesinlikle inanılır olmadığının oldukça farkındadırlar. Doktora gittiklerinde veya yolculuk yaptıklarında veya bu türden herhangi bir şey sırasında ona göre yaşamazlar. Fakat bir anlamda onsuz olamazlar. Fakat şüphe fikrine oldukça saygı duyarlar. Aslında yapabildiklerinde şüphe etmeyi ve şüpheyi geliştirmeyi denerler.

Dawkins: Peki, bu ilginçmiş öyleyse. O zaman, bariz inanca sahip bahsettiğim duayı okurken, "Evet, gerçekten inanıyorum, gerçekten inanıyorum, gerçekten inanıyorum!" diyerek onları şüphelerinin üstesinden gelmeye zorlayan bir tür mantra bu. Çünkü inanmıyorlar gerçekte.

1 -*ed.n.* Markos 9:24. incil.info/kitap/mar/9:24

2 Graham Greene (1904-1991); İngiliz romancı; evliliğinin hemen öncesinde Katolikliğe geçti; sonrasında kendisini bir "Katolik Ateist" olarak tanımladı.

Dennett: Kesinlikle. Ve...

Hitchens: Ve elbette tıpkı kendi laik benzerleri gibi, diğer insanların ona inanmalarından mutludurlar. Bu, yani inanmadıklarını kabullenmek, diğer insanların da yapıyor olmalarını istemeyecekleri bir şeydir.

Dawkins: Evet, evet.

Harris: Peki, bir de şu garip kendi kendilerine gaz verme hamleleri var. Kanıt olmamasına rağmen inanmanın özellikle asil bir şey olduğu önermesiyle işe başlarlar. Bu inanç öğretisidir. Bu Şüpheci Tomas[1] hikayesidir. Yani bununla başlarlar ve insanların kanıtsız inanabildikleri gerçeğinin kendisinin incelikli bir kanıt türü olduğu görüşünü eklerler (ve

1 *-ed.n.* Yuhanna İncili'nde yazdığına göre on iki havariden biri olan Tomas, İsa'nın dirildiğine ve diğer on havariye göründüğüne kendi bizzat şahit olmadan ve kanıtları görmeden inanmak istemez. İsa'ya ve yaralarına şahsen dokunduğu an inanır. Fakat Hristiyanlıkta Tomas'ın bu hareketine kötü gözle bakılır ve İsa ona kızıp "Görmeden iman edenlere ne mutlu!" demiştir.
Yuhanna 20:24-31'den alıntı:

> On İkiler'den biri olup İkiz adıyla bilinen Tomas, İsa geldiğinde onlarla birlikte değildi. Bu nedenle, öbür öğrenciler ona, 'Rab'bi gördük' dediler. Tomas, 'O'nun ellerinde çivilerin izlerini görmedikçe, çivilerin deldiği yerlere de parmağımla değmedikçe ve elimi böğrüne koymadıkça inanmam' dedi. Aradan sekiz gün geçti. İsa'nın öğrencileri yine iç odadaydılar. Tomas da onlarla birlikteydi. Kapılar kapalıyken İsa geldi. Ortada durup onlara, 'Üzerinize esenlik olsun' dedi. Ardından Tomas'a, 'Parmağını buraya getir ve ellerime bak' dedi. 'Elini de uzat ve böğrüme koy. İmansızlığa kapılma, imanlı ol.' Tomas O'na, 'Rabbim ve Tanrım!' diye yanıt verdi. İsa, 'Beni gördüğün için mi iman ettin?' dedi. 'Görmeden iman edenlere ne mutlu!' İsa öğrencilerinin yanında daha birçok belirti gösterdi. Onlar bu kitapta yazılı değildir. Ama İsa'nın Tanrı'nın Oğlu Mesih olduğuna iman edesiniz ve iman edip O'nun adıyla yaşama sahip olasınız diye bunlar yazılmıştır.

çeşitli tartışmalarda bunu bana fırlatırlar). Bahsettiğin Francis Collins, bu konuyu kitabında gündeme getirir.[1] Orada denilene göre bu Tanrı sezgisine sahip olduğumuz gerçeğinin kendisi bir tür incelikli kanıttır. Ve bu ateşleyici türde bir fenomendir: Bir kez kanıtsız başlamanın iyi bir şey olduğunu söylediğinizde, devam edebildiğiniz gerçeği incelikli bir kanıt türüdür ve bundan daha fazla kanıtlar istemek aklın bir tür sapkınlığıdır. Ona karşı tetikte olunması gereken bir sapkınlıktır. Ve artık elinizde kendi kendini besleyen bir tür devridaim makineniz olur. Kendi kendinizi aldatmayla beslenir. Bir kez bu makineyi işler hale getirebildiğinizde, kendi kendini besler ve gittikçe azar.

Hitchens: Fakat kanıtlanamayacağı düşüncesini severler, çünkü kanıtlansaydı imanlı olunacak bir şey kalmazdı. Eğer herkes Yeniden Dirilmeyi[2] görmüş olsaydı ve hepimiz onun sayesinde kurtulduğumuzu bilseydik, yani, o zaman değiştirilemez bir inanç sistemi içinde yaşıyor olurduk ve bu sistemin denetim altında tutulması gerekirdi. Ona inanmayan bizler doğru olmadığı için çok mutluyuz çünkü doğru olsaydı çok korkunç bir şey olaca-

1 Francis Collins, *Tanrının Dili* (*The Language of God* (New York: Free Press, 2006)).

2 *-ed.n.* Hristiyanlıkta İsa'nın öldükten üç gün sonra dirilmesi inanıcıdır ve en önemli temel öğretilerden birisidir. Hristiyanların öldükten sonra ikinci gelişte yeniden dirileceklerinin garantisi olarak görülür. İsa'nın dirilişi, cennetten kovulan insanlığın günahlarından arındırılması planının bir parçası olarak görülür.

ğını düşünüyoruz. Ona inananlar, üzerinde şüphe götürmeyecek biçimde kesin kanıtlanmasını istemezler çünkü o zaman vicdanla boğuşmalar olmazdı, ruhun karanlık geceleri olmazdı.

Harris: Kitaplarımızın birisine yapılmış bir eleştiri vardı, hangi kitaba yapıldığını hatırlamıyorum, ama bu noktayı tam olarak ortaya koyuyordu: Ateistler adına ne kadar da görgüsüz bir beklentiydi, tüm bunların herhangi birine dair kesin kanıtlar olmasının gerekmesi. Çok fazla kanıt olsaydı herkes inanmaya mecbur kalacağından çok daha az sihir olurmuş. Aslında bu eleştirinin sahibi Francis Collins'di.

Hitchens: Peki, bir arkadaşım (aslında Oxford'dan Rahip Fenton[1]) Kilise eğer Kutsal Torino Kefeninin[2] doğruluğunu onaylasaydı bizzat onların safını terk edeceğini söylemişti. [*Kahkahalar*] Çünkü bunun gibi şeyler yapıyorlarsa onun herhangi bir par-

1 John Fenton (1921-2008); Anglikan papaz ve ilahiyatçı; Oxford'daki Christ Kilisesinin baş rahibi.

2 *-ed.n.* Torino Kefeni, sakallı bir adamın önden ve arkadan siluetinin sindiği keten kumaştır. Bazı insanlar İsa'nın çarmıhtan indirildikten sonra gömülmek için sarıldığı kumaş olduğuna inanırlar. Torino Katedralinde tutulur. Ancak tarihi ve bilimsel kanıtlar bu kumaşın Orta Çağda yapıldığını kanıtlar. İlk kez 1390 yılında, bir piskopos kefenin düzmece olduğunu ve isimsiz yerel bir sanatçının itiraf ettiğini yazdığında, tam olarak ne olduğu doğrulanmıştır. Kefenden alınan örneğe uygulanan radyo karbon tarihlendirme testleri bu tarihle uyumludur. Yani kefen, karbon-14 testine göre 700 yıl önce toplanmış olan keten bitkilerinden üretilmiştir ve 2.000 yıl önce kullanılmış olması imkansızdır. Katolik Kilisesi kefeni resmi olarak ne onaylamış ne de reddetmiştir fakat 1958'de Papa Pius XII, kefendeki yüzü, Kutsal İsa Yüzü ile ilişkili olarak onaylamıştır. tr.wikipedia.org/wiki/Torino_Kefeni, en.wikipedia.org/wiki/Shroud_of_Turin Radyo Karbon tarihlendirmesi için Dawkins'in *Gerçeğin Büyüsü* isimli kitabına bakınız.

çası olmak istemiyordu. Kitabın tanıtım turuna çıktığımda yaşayacağım şansı hiç beklemiyordum; Jerry Falwell[1] turumun ilk haftasında öldü. Bu harikaydı.

Sam: Evet bu harikaydı.

Hitchens: Ve Rahibe Teresa'nın[2] bir ateist olduğunun ortaya çıkacağını da ummamıştım. [*Kahkahalar*] Fakat mektuplarını okuduğumda, ki şu anda onlara sahibim, oldukça ilginçlerdi. Bunların hiçbirine kendisini inanma noktasına getiremediğini yazmış. Günah çıkarttığı tüm papazlara ve tüm üstlerine bir ses duyamadığını söylemiş. Toplanma ayinlerinde ve sakrament törenlerinde[3] bile bir varlık hissedemediğini anlatmış. En ufak bir şey bile yok. Ona cevap yazmışlar ve demişler ki: "Bu iyi, bu harika, acı çekiyorsun, bu sana Çarmıha gerilmede bir pay veriyor, bu seni Haçın bir parçası yapıyor." Bunun gibi bir görüşü alt edemezsin. "Ne kadar az inanırsan, bu inancın daha büyük bir göstergesi olur."

1 -*ed.n.* Jerry Falwell, Amerikalı Güney Baptist papazıydı. Tutucu bir eylemci ve televanjelistti (TV'de Hristiyanlık için para toplayan dini şahıslara ABD'de verilen isim). 1980 yılında Güney Afrika'nın ırkçılığı (aparthayd) yüzünden uygulanan ambargonun Sovyetler Birliği'ne yarayacağını söyleyerek kaldırılmasını istemişti. Bill Clinton'un işlediği iddia edilen suçları anlatan komplo teorisi belgeselini tanıtmış ve dağıtmıştı. Şiddetli eşcinsel, feminist ve kürtaj karşıtıydı. 11 Eylül 2001 felaketine onların yardımcı olduğunu televizyonda iddia etmişti. 73 yaşında kalp krizinden öldü. en.wikipedia.org/wiki/Jerry_Falwell

2 Agnes Gonxha Bojaxhiu (1910-1997), Rahibe Teresa olarak bilinir: Katolik hemşire ve misyoner; "Hayır Misyonerileri" tarikatının 1950'deki kurucusu.

3 -*ed.n.* Hristiyanlıkta tanrının aktif olarak yer aldığına inanılan kutsal ayinlere verilen ad.

Harris: Doğru olduğunu ne kadar kanıtlarsan.

Hitchens: Evet ve mücadele, ruhun karanlık gecesi, kendi başına bir kanıt. Öyleyse, bunların gerçekten "*non-overlapping magisteria*"[1] olduğunu anlamamız gerek kesinlikle. Bu türde bir zihniyetle tartışmayı umamayız.

Dennett: Şu anda tam da yapmakta olduğun şeyi yapabiliriz. Yani diyebiliriz ki "Evrilmiş bu ilginç yalan dolan bohçasına bakın. Bu yalan dolanların kendi kendilerini kanıt olarak gösterdiklerine dikkat edin. Kendi kendilerini beslediklerine ve neyi isterlerse onu kanıtlayabileceklerine." Ve sonra onlarla tartışmazsınız, basitçe işaret edersiniz ki, bunlar *herhangi bir şey* hakkında düşünmenin geçerli yolları değiller. Çünkü bu numaraların aynısını açıkça sahte olan bir şeyi doğrulamak için de kullanabilirdiniz.

Ve aslında, beni büyüleyen şey, bu numaraların birçoğunun düzenbazlar tarafından kullanılan eşdeğerlerinin bulunmasıdır. Bu düzenbazlar tamamen aynı sav olmayan sav biçimlerini ve tamamen aynı mantığa dayanmayan çıkarımları kullanırlar ve örneğin güveni kendi lehlerine kullanmak gibi şeyler yaparlar. Ve siz düzenbazlara karşı herhangi bir şüphe belirtisi göstermeye başlar başlamaz,

1 -*ed.n.* Bu terimin geniş bir açıklamasın sayfa 21'deki dipnotta bulabilirsiniz.

onu incittiğiniz numarası yapar, hislerimi yaraladın kartını oynar ve sorgusuz inancın ne kadar muhteşem olduğunu size hatırlatırlar. Ortada yeni numaralar falan yoktur; bu eski numaralar sayısız yıl boyunca evrilerek şu an karşımızdaki bu en son kusursuz hallerine kavuşmuşlardır.

Hitchens: Ve düzmece özel efektler de buna eklenebilir. Dinin düzmece olduğunu tamamen ortaya koyan şeylerden birisi bu düzmece özel efektler olan mucizelere olan inançtır. Tüm söylediği şey, evrende her şeyin kurallara uygun ve hiçbir mucize olmadan gerçekleştiği iken, bu aynı insanlar "Pekâlâ, Einstein evrende ruhani bir güç hissetti" derler. Söylediği şey, doğal düzende hiçbir değişim olmadığı, mucizevi olan şeyin de tam olarak bu olduğudur oysa. Onu kendi saflarında gösterirken tamamen samimiyetsizdirler.

Harris: Ve her dindar insan bizim yaptığımız eleştirileri onların olmayan diğer dinler için yapar. Diğer dinlerin sahte mucizelerini ve sahte iddialarını ve sahte detaylarını reddederler. Diğer insanların inançlarındaki dolandırıcılıkları fark ederler. Ve onları oldukça da kolay görürler. Her Hristiyan der ki Kuran evrenin yaratıcısının kusursuz sözü olamaz ve öyle olduğunu düşünen herkes onu yeterince iyi okumamıştır. Müslümanlar da aynı şeyi

Hristiyanlar için düşünür. Buna işaret ettiğimizde asıl gerçeğe dair oldukça iyi bir kanıt sunmuş oluruz. Ve ayrıca insanlar kilisedeyken veya dua ederken, ne kadar pozitif olursa olsun, Budistlerin ve Hinduların ve Müslümanların ve Hristiyanların *hepsinin birden* bu ruhani şeyi deneyimliyor olduğu gerçeğinin İsa'nın kutsallığı veya Kuran'ın benzersiz mukaddesliği yüzünden olamayacağını kanıtladığını işaret ettiğimizde de aynısı gerçekleşir.

Dennet: Çünkü bu ruhaniliğe ulaşmanın on yedi farklı yolu vardır ortada.

Hitchens: Bu arada, bu minik noktada (ve umarım konudan ayrılmak olmaz,) size şu soru sorulduğunda (tıpkı bana bu sabah ABC Haberlerinde sorulduğu gibi) aynı şeyi akılda tutmak faydalı olur: "Pekala, dinin dünyada bazı iyi şeyler yaptığını söyleyemez misiniz; ve iyi [dindar] insanlar olduğunu?" Ve bu savın mantığını asla anlayamazsınız ve bu arada anlamanız için bir sebep de yoktur. Ve şöyle cevaplarsınız: "Peki, evet, Hamas'ın Gazze'de sosyal hizmetler sunduğunun söylendiğini gerçekten duymuştum." Ve Louis Farrakhan'ın[1] grubunun

1 -*ed.n.* Amerikalı Müslüman ve siyahi milliyetçisi siyahi lider. İslam Ulusu (Nation of Islam) isimli grubun başkanı. İlk siyahi ABD başkanı Obama, başkanlık seçimi kampanyası sırasında Farrakhan'ın geçmiş eylemlerini onaylamadığını belirterek kendisine verdiği desteği reddetmiştir.
en.wikipedia.org/wiki/Louis_Farrakhan

gençleri uyuşturucuların pençesinden kurtardığının söylendiğini bile duymuştum. Bunun doğru olup olmadığını bilmiyorum fakat doğru olabileceğini kabul etmeye istekliyim. Bu durum söylediklerimin ilkinin fanatik anti-Semitik ideolojiye sahip askerileşmiş terörist organizasyon olduğu, ikincisinin ırkçı ve çatlak bir kült olduğu gerçeğini değiştirmez. Scientology'nin[1] de insanları uyuşturucudan kurtardığına hiç şüphem yok. Fakat benim bu insanlar karşısında ısrarım her zaman, eğer bir tanesi için bunu iddia edecekseniz, hepsi için de geçerli olduğunu kabul etmeniz gerekir şeklinde oldu. Çünkü eğer böyle yapmazsanız düpedüz ikiyüzlülük olur.

Harris: Veya yeni bir ideoloji *icat* edebilirsiniz. O anda sizin icat ettiğiniz bir şey olduğundan, bariz bir şekilde sahte olan bu ideoloji milyarlara yayılırsa oldukça faydalı olabilecektir.

1 *-ed.n.* Amerikalı bilim kurgu yazarı Ron Hubbard tarafından geliştirilen bir tarikat ve buna bağlı uygulamaların bulunduğu bir inanç akımı. Scientology, uzaylılarla ilgili olan mitolojisini gizli tutmaya çalışır çünkü henüz yeteri derecede eğitim almamış üyelerinin buna hazır olmayabileceğini düşünür. Belli bir seviyeye ulaşan üyelere sunulan öğreti şu şekildedir:

> Bundan 175 milyon yıl önce hüküm süren galaktik bir konfederasyonun lideri olan Xenu isimli varlık anlaşmazlık yaşadığı milyarlarca varlığı dünyamıza göndererek Hawaii yakınlarında bir yanardağa attırmıştır. Günümüzde insanları yaşadığı acı ve sıkıntıların kaynağı halen yeryüzünde olan o varlıkların ruhlarıdır. Bu ruhlara thetan denmektedir. İnsanlar bu ruhların manevi baskısından kurtulunca gerçek mutluluğa kavuşacaklardır.

Hitchens: Doğru.

Harris: Diyebilirsiniz ki "İşte benim yeni dinim. Çocuklarınızdan bilimi, matematiği, ekonomiyi ve tüm dünyasal disiplinlerimizi yeteneklerinin el verdiği en iyi şekilde çalışmalarını talep edin ve eğer bu çabalarından vaz geçerlerse öldükten sonra on yedi iblisin onlara işkence edeceğini anlatın." [*Gülüşmeler*] Bu son derece faydalı olurdu, İbrahimci dinlerden çok daha faydalı. Ve tabi bu on yedi iblisin var olma ihtimali nedir? Sıfır.

Dawkins: Orada bir kaypaklık da yok mu? Bilgili entelektüellere ve ilahiyatçılara konuşurken farklı, cemaatlere ve tabi hepsinden önemlisi çocuklara konuşurken farklı şeyler söylemekle ilgili. Ve sanırım hepimiz kolay hedeflerin peşinden koştuğumuz, bu dünyanın Jerry Falwell'leri gibi aşırı uçtaki kaçıkları[1] öne çıkarttığımız ve bilgili ilahiyat profesörlerini göz ardı ettiğimiz suçlamasına maruz kalmışızdır. Bu konuda ne hissettiğinizi bilmiyorum fakat benim hissettiğim bir şey, kültürlü ilahiyat profesörlerinin kendi aralarında ve diğer entelektüellere farklı konuşacakları, ama bir cemaate tamamen ayrı bir şey anlatacakları. Onlara mucizelerden bahsedecekler, onlara...

1 -*ed.n.* Bu aşırı uçtaki tipleri bizim Cüppeli hocalarımızın veya Kedicik seven tarikat liderlerimizin eşdeğerleri olarak düşünebiliriz.

Dennett: Pekâlâ, bir cemaate konuşmayacaktır onlar.

Dawkins: Yani, başpiskoposlar konuşacaktır.

Dennett: Evet, fakat kültürlü ilahiyatçılar vaizlerle konuşmaya çalıştığında vaizler onların söylediklerine aldırmayacaktır. [*Gülüşmeler*]

Dawkins: Yani bu elbette doğru, evet.

Dennett: Fark etmiş olman gereken şey, kültürlü ilahiyatın pul toplama gibi bir şey olduğu. Bu oldukça uzmanlaşılmış bir şey ve sadece çok az insan yapıyor.

Dawkins: Ve önemsenmeye değmez etkileri var.

Dennett: Sadece kendilerine faydaları bulunur ve hepsi sadece kendilerinin anladığı aynı detaylar hakkında heyecan duyarlar ve kendi dinleri onların ne söylediklerine neredeyse hiç ilgi göstermez. Söylediklerinin ufak bir kısmı duyulur elbette. Fakat yine genel halka sunulmak için bu sözler daima kuvvetlendirilip abartılırlar çünkü yazılarında söyledikleri şeyler, en azından benim bildiklerim, yaşamla pek ilgisi olmayan, sıkıcı, zihni yoran ve çok önemli olmayan şeyler.

Hitchens: Oh, hayır, ısrar etmem gerek! [*Gülüşmeler*] Burada Profesör Alister McGrath'ten[1] mutlaka bahsetmeliyim. Richard'a olan saldırısında, bize her zaman anlatılanın ve çoğu Hristiyan'ın inandığının aksine, Tertullian'ın[2] *Credo quia absurdum* (inanıyorum çünkü saçma) demediğini söylemişti.

Hayır dememiş, öğrenildi ki (ve kontrol etmiştim bunu) aslında Tertullian, onu inanılabilir kılanın *imkansızlığı* olduğunu söylemiş[3], saçmalığı değil. Bu ince bir ayrım sanırım. [*Gülüşmeler*] Ve bir kişinin zihnini ince noktalar üzerine eğitmek için oldukça kullanışlı. Bir diğer deyişle, bir şeyin uydurulmuş olma ihtimali, onun inanılmazlığıyla azalırmış. Kim inanılmaz bir şeyi uğraşıp icat edermiş ki?

Bu aslında sanırım kesinlikle üzerinde tartışmamız gereken bir şey. Bu insanlara söylediğim şey şu: "E-postanı (veya mektubunu) yanlış adrese yolluyorsun." Herkes diyor ki "Dini aşırıcılarıyla yargılamayalım." Peki tamam. İngiltere Kilisesi'ni alın. Onun Kıdemli liderlerinden ikisi geçenlerde Kuzey Yorkshire'daki sellerin, diğer şeylerle bir-

1 Alister McGrath (d. 1953); Kuzey İrlandalı ilahiyatçı, papaz, entelektüel tarihçi, Hristiyanlık savunucusu. Oxford Üniversitesi'nde İlahiyat Fakültesinde Bilim ve Din kürsüsü başkanı.

2 *-ed.n.* Tertullian (MS. 155-240); Roma İmparatorluğunun (Antik Kartaca yıkıldıktan sonra) Tunus'ta kurduğu Kartaca isimli Afrika eyalet başkent şehrinde yaşayan berberi kökenli, erken Hristiyanlık dönemi din adamı, düşünür ve yazar. Hristiyanlık inancı üzerine Latince dilinde yazmış ilk Hristiyan düşünür olarak bilinir. en.wikipedia.org/wiki/Tertullian

3 Söylediği şey *"Certum est, quia impossibile." De Carne Christi*, 5.

likte homoseksüel davranış yüzünden olduğunu söyledi.[1] Tabi homoseksüel davranış Kuzey Yorkshire'da değil muhtemelen. Muhtemelen Londra'da diye düşünüyorum. [*Gülüşmeler*]

Dennett: Tanrının nişanlaması bir parça sapmış. [*Gülüşmeler*]

Hitchens: Bu ikiliden biri olan Liverpool Piskoposu,[2] görünüşe göre bir sonraki Canterbury Başpiskoposu olma sırasındaymış. İşte bu olağanüstü. Bunun ılımlı ve düşünceli ve nazik ve oldukça tedirgin bir Kilise olması beklenir, fakat fanatik bildiriler yapmak... Pekâlâ, Alister McGrath'ın bu piskoposlara yazacağı şeyin ne olacağını duymak istiyorum. "Kendinizi ve Kilisemizi ne kadar katıksız aptallar haline getirdiğinizi fark ediyor musunuz?" mu diyecek? Bunu yaptı mı? Eğer bunu özelde yaptıysa bundan etkilenmedim. Bunu alenen söylemiş olmalı. Kiliseyi piskoposlarının söyledikleriyle yargılayamayacağımı neden bana söylüyorlar. Sanıyorum ki buna hakkım var.

1 Bakınız www.telegraph.co.uk/news/uknews/1556131/Floods-are-judgment-on-society-say-bishops.html, Yazıda Carlisle Baş Piskoposu Papaz Graham Dow'un (d. 1942) sellerin topluma verilmiş ceza olduğunu söylediği haber ediliyor.

2 James Jones (d. 1948); Anglikan papaz, Liverpool Piskoposu (1998-2013).

Dawkins: Akademik ilahiyatçılar, piskoposlar ve bölge papazları bize kutsal kitaplarda yazanları düz anlamlarıyla aldığımız için saldıracaklar: "Elbette Yaradılış Kitabı'nda yazılanlara kelimesi kelimesine inanmıyoruz!" diyorlar. Ancak Adem'le Havva'nın yaptıkları üzerine vaaz veriyorlar tam şu an, sanki Adem'le Havva gerçekten var olmuş gibi; sanki kendilerinin ve azıcık kültüre sahip herhangi birisinin kurgu olduğunu bildiği şeyler hakkında konuşmaya bir şekilde yetkileri varmış gibi. Ve yine cemaatlerine, yani koyunlarına, Adem ve Havva onlar sanki gerçekten var olmuş gibi konuşacaklar, sanki gerçek kişilermiş gibi. Ve bu cemaatlerdeki muazzam sayıda insan gerçekten de onların var olduğunu düşünür.

Dennett: Bu vaizlerden herhangi birisinin böyle bir konu ortaya atıldığında şöyle konuştuğunu hayal edebiliyor musunuz? "Bu bir çeşit teorik kurgu. Gerçek değil ama oldukça ince bir mecaz." Hayır. [*Gülüşmeler*]

Dawkins: Her şeyi söyledikten sonra bunları bir şekilde zaten bilmenizi beklediklerini ima ederler.

Dennett: Evet, fakat bunu asla anons etmezler.

Harris: Oradaki bir başka nokta, kutsal metinleri yazıldıkları gibi almamaya nasıl başladıklarını hiçbir zaman itiraf etmemeleridir. Bizi yazılanları incelikten yoksun bir şekilde harfi harfine alıyoruz diye eleştiren insanlar karşımızdadır. Biz onlara göre aşırı dinciler kadar aşırıcıyızdır. Ama bu ılımlı şahsiyetler nasıl oldu da kendileri ılımlı hale geldiler bunu itiraf etmezler. Ilımlılığın içeriği nedir? Ilımlılığın içeriği bu önermelerin tümüne veya yarısına olan *inancı kaybetmekten* oluşur, çünkü bilim ve laik siyaset bu önermelere büyük darbe vurmuştur.

Dennett: Ve tabi büyük darbe vuran bir de eleştirmenlerin inceliksiz bir şekilde yazılanları düz anlamıyla alıp eleştirmeleridir.

Harris: Din binlerce soru üzerindeki yetkisini kaybetmiştir ve ılımlılar bunun bir yolla inancın zaferi olduğunu iddia ederler, inanç bir şekilde kendi kendini aydınlatıcıdır onlara göre. Oysa *dışarıdan* aydınlatılmaktadır; bilimin saldırısına uğramaktadır.

Hitchens: Aslında o noktayı ben gündeme getirmek istiyordum. Yani bizim sözde aşırı dinciliğimizi. Southwark'da bir papaz var,[1] sana [Richard'a] ve

1 Colin Slee (1945-2010); Anglikan papaz; 1994'den itibaren Southwark'ın resmi amiri; 2000'den ölümüne kadar katedralin baş rahibi.

bana basında en az Londra metrosunu havaya uçuranlar[1] kadar aşırıcı olma suçlamasıyla saldırdığını gördüğüm ilk insan o. İsmini hatırlıyor musun?

Dawkins: Hayır, hatırlamıyorum.

Hitchens: Southwark piskoposluk bölgesinde çok üst düzey bir Anglikan papaz. BBC'de onunla birlikte bir programa katıldım. Ona sordum: "Cemaatinizi bir sürü olarak nasıl adlandırabilirsiniz? Bu dininiz hakkındaki her şeyi anlatmıyor mu? Yani onların koyun olduklarını düşünmeniz?"

Dedi ki, "Pekâlâ, aslında Yeni Gine'de papazdım, hiç koyun olmayan bir yerde." Elbette hiç koyun olmayan birçok yer var; bunun sonucu olarak İncil kitaplarını öğretmek oldukça zor. [*Gülüşmeler*] Dedi ki "Yerliler için en önemli olan hayvanların hangileri olduğunu öğrendik; ve oldukça iyi hatırlıyorum, yerel piskopos, İlahi Olana 'Gör bu domuzları' demek için doğruldu." [*Gülüşmeler*] Yeni cemaatini yani.

Fakat o kasten bu tip şeyler yapan birisi. Söyledikleri nereye istersen oraya çekilebilecek şeyler. Ve diyor ki, ondan şüphe edenler Londra metrosunda

1 -*ed.n.* 7 Temmuz 2005'te dört İngiliz vatandaşı Müslüman, eşgüdümlü olarak Londra metrosunun 3 değişik yerinde ev yapımı bomba patlattılar. Saldırıda 18 farklı milliyete sahip toplamda 52 kişi öldü. Ölenlerin hepsi İngiltere'de oturan insanlardı ve aralarında bir Türk de vardı. Saldırganların üçü Pakistan göçmeni ailelerden gelmişti ve bir tanesi Jamaika kökenliydi. Yaşları 30, 22, 19 ve 18'di. 30 yaşındaki saldırganın bir oğlu, 19 yaşındaki saldırganın bir oğlu ve hamile karısı vardı.

kendi vatandaşlarını öldüren insanlar kadar aşırıcıdır. Bu mantığın almayacağı bir şey. O yüzden bunun gibi insanlara tepeden bakarak muamele etmekle veya onlarla dalga geçmekle suçlanmak hiç umurumda değil. Açıkçası başka hiçbir seçeneğim yok. Mizah duygum var ve bu yeteneğimin bir parçası bu dalga geçme konusunda epey iyi. Bunu kibarlık olsun diye bastırmayacağım.

Dennett: Profesyonellerle amatörler arasında bir ayrım yapmanın iyi olacağını düşünür müydünüz? Kilise yetkililerine karşı hoşgörüsüzlüğünü paylaşıyorum, bunu profesyonel yaşamları olarak yapan insanlara karşı. Bana daha iyi biliyorlar gibi geliyorlar. Cemaatleri ise iyi bilmiyor, çünkü daha iyi bilmemeleri için güdülüyorlar. Sürü inancıyla dalga geçme konusunda gerçekten çok endişeliyim ben de. Kendilerini liderlerinin eline teslim etme şekilleri yüzünden otoriteyi liderlerine havale etmişler ve liderlerinin doğru şeyi yapacağını varsayıyorlar. Olay kimde bitiyor, yani sorumluluk kimin ellerinde? Pekâlâ, bana göre sorumluluk vaizlerde, papazlarda, piskoposlarda. Ve gerçeği itiraf etmeleri için onlara cidden baskı *yapmalıyız*.

Örneğin sadece yaradılış konusunu alalım. Eğer aşırı dinci bir kilisedeki birisi yaradılışın mantıklı olduğunu çünkü papazlarının böyle söylediğini düşünürse, bunu anlayabilir ve mazur görebilirim.

Hepimiz saygı duyduğumuz ve otorite olarak gördüğümüz insanlardan doğru olduğu söylenen çok şey aldık. Bunların hepsini detaylıca kontrol etmedik. Fakat bu papaz bu fikri nereden elde etti? Ve aslında nereden aldığı beni ilgilendirmez. Bundan o sorumlu çünkü onun işi konuştuğu şeyler hakkında bilgili olmak, cemaatinin olmayacağı miktarda bilgili olmak.

Dawkins: Bunu söylerken tenezzül ediyormuş gibi görünmemek için kendimiz de bir miktar dikkatli olmalıyız. Bir bakıma bu, vaizin tenezzülünün bir yansıması olur.

Hitchens: Evet. Çünkü doğa bilimleri üzerine senin ve Richard'ın söylediklerini doğru kabul eder ve alırım (doğru olup olmadıklarını kontrol etmeye istekli olmamamdan değil, sıklıkla bu kontrolü yapmaya uzmanlığımın yetmemesi yüzünden) ve bilirim ki sizler bunları zaten kontrol etmiş olacak türde centilmenlersiniz. Fakat "Papaz bana öyle söyledi bu yüzden buna inanıyorum" derseniz, bana göre aptalca bir şey yaparsınız ve bunu söylemeye de insanın hakkı var. Tıpkı birisinin sıradan bir ırkçıyla karşılaştığında onun düşüncelerinin iğrenç olduğunu söylemeye hakkı olduğu gibi. Bilgileri yetersiz olduğu için böyle konuşuyor olabilir, fakat bu onu benim ayıplamamdan kurtarmayacaktır. Ve kurtarmamalıdır da. Ve insanlarla, ister

bire bir olsun ister topluca olsun, bu konuda yüzleşmemek küçümsemektir. Halk görüşü sıklıkla yanlıştır. Zorbaların görüşü neredeyse her zaman yanlıştır. Dini görüş zaten tanımı itibariyle yanlıştır. Bundan sakınamayız...

Günümüzde oldukça ve haklı biçimde ünlü hale gelmiş Amerikalı yazar H. L. Mencken'i[1] gündeme getirmek istiyorum. Tam benim zevkime hitap etmiyor: onda çok fazla Nietzschecilik[2] ve bir zamanlar "sosyal Darwinci" olarak kastedilen şeyden çok fazlası vardı. Fakat 1920 ve 30'larda kendi vatanında o kadar çok sayıda insanın muazzam saygısını neden kazandı? Çünkü Metodistlerin[3] söylediklerine ve William Jennings Bryan'ın anlattıklarına inanan insanların aptal olduğunu söylemişti. Aptal *yerine koyulmuyorlardı*; aptal *onlardı*. Yapmaları ge...

1 Henry Louis Mencken (1880-1956); ABD'li yazar ve Amerikan İngilizcesi uzmanı.

2 *-ed.n.* Friedrich Wilhelm Nietzsche (1844-1900), Alman felsefeci, Hristiyanlığa karşı çıkıp "Tanrının öldüğü fikrini" öne sürdü, üstinsan fikrinin yaratıcısıdır. İnsanların eşit olmadığını, erdemlerin ve değerli amaçların peşinde koşan, bu amaçlar için kendini feda etmeye hazır insanların ileride dünyayı yöneteceğini düşünmüştür. Antisemitizme ve milliyetçiliğe açıkça karşı çıkmasına rağmen ölümünden sonra ateşli bir Nazi ile evli kız kardeşi Elisabeth onun yaşarken yayınlamadığı notları değiştirip yayınlayarak Nazi ideolojisine ve faşizme destek verdi. Savaştan sonra felsefeciler bu değişiklikleri ortaya çıkartarak Nietzsche'nin orijinal fikirlerini tekrar öne çıkarttılar ve görüşlerinin tekrar popüler hale gelmesine imkân verdiler. en.wikipedia.org/wiki/Friedrich_Nietzsche

3 *-ed.n.* Metodizm, 18. yüzyılda John Wesley, kardeşi Charles Wesley ve George Whitefield'in Britanya'da yaydıkları ve öğrettikleri Protestan Hristiyanlık üzerine kurulmuş dini anlayıştır. Daha sonra hareket ABD ve Britanya kolonilerine de yoğun misyonerlik hareketi ile yayıldı. Günümüzde dünyaya yayılmış yaklaşık 80 milyon taraftar olduğu bilinmektedir. en.wikipedia.org/wiki/Methodism

Dennett: Bunlara inandıkları için ayıplanmalılar.

Hitchens: Evet, kendilerini saygıyı hak etmeyen ve cahil hale getiriyor bu insanlar. H. L. Mencken orada lafı gevelemiyordu ve zekanın, kanıtın ve mantık yürütmenin büyük bir karışımını sergilemişti. Bu kesinlikle işe yarar. Modern dünyada muhtemelen şu ana kadar gerçekleşmiş en başarılı din karşıtı polemik zaten 20. yüzyılda olmuştur.

Harris: Sanırım tam da vurgulamamız gereken bir konuya temas ettik: bu otorite kavramına. Çünkü dindar insanların sıklıkla başvurdukları iddiaları, bilimin sadece bir dizi tahsil edilmemiş çekten ibaret olduğu ve hepimizin otoriteye bel bağladığımızdır: "Nasıl oluyor da şu kozmolojik sabitin değerinin (o sabit her ne değerdeyse o) olduğunu bilebilirdik?" Öyleyse bilimde ve genel olarak mantıklı düşünüşte korkmadan gerçekleştirdiğimiz otoriteye inanç gösterme türüyle, eleştirmekte olduğumuz şey olan bir vaize veya ilahiyatçıya inanç gösterme türü arasında bir ayrım yapalım.

Dawkins: Fakat fizikçi olmayan bizlerin, fizikçilerin söyledikleri şeye güvenirken gerçekte yaptığımız şey, fizikçilerin konuyu incelediklerini akla getiren bazı kanıtlar gördüğümüz için bu güveni sergilememizdir. İncelediler derken, deneyler yapmışlar-

dır, meslektaşları onların çalışmalarını doğru mu diye kontrol etmiştir, birbirlerini eleştirmişlerdir ve seminerlerde, konferanslarda meslektaşları tarafından muazzam eleştirileri göğüslemişlerdir.

Dennett: Ve oradaki yapıyı da hatırlayalım; sadece meslektaşların konuyu incelemesiyle kalmaz. Bilimin rekabetçi olması da çok önemlidir. Örneğin Fermat'ın son teoremi ispatlandığında...

Dawkins: Andrew Wiles.

Dennett: ...Andrew Wiles tarafından ispatlandığında, aramızda "Boşver, bu ispatı asla anlayamam," demiş olanların bunu söylemelerinin sebebi, bunun gerçekten bir kanıt olduğuna güvenebilecek olmamızın sebebi...

Harris: Hiç kimsenin oraya ilk varan kişinin Wiles olmasını istememiş olması. [*Gülüşmeler*]

Dennett: ...dünyadaki uzman diğer tüm matematikçilerin bu kanıtı çalışıp hata varsa bulmaya son derece istekli olmalarıdır.

Dawkins: Evet yanlışlığını bulmak için.

Dennett: Ve inanın, çürütmeyi o kadar isterler ki, istemeyerek de olsa bunun gerçekten kanıt olduğunu kabul ediyorlarsa, kesinlikle kanıttır. Ve dinde buna benzer hiçbir şey yoktur; buna benzeyen tek bir şey bile!

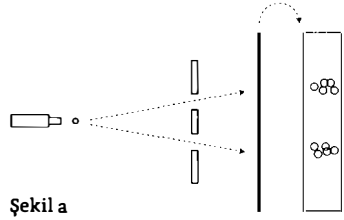
Hitchens: Hiçbir dindar insan bugüne kadar Einstein'ın söylediği şu şeyi söyleyememiştir: "Eğer haklıysam, aşağıda belirttiğim fenomen bir güneş tutulması sırasında Afrika'nın Batı Kıyısında gerçekleşecektir." Ve gerçekleşti de, çok ufak bir ayrıntı farkıyla. Bunun gibi haklı çıkmış tek bir kehanet bile olmamıştır şimdiye kadar inanç dünyasında. Veya itibarını ve bir bakıma yaşamını bu fikrin gerçekleşeceği üzerine yatırmaya istekli birisi de.

Dawkins: Bir keresinde bir halk toplantısında bana şöyle sorulmuştu: "Kuantum teorisinin gizemliliğinin tıpkı Üçlemenin veya öz dönüşümünün[1] gizemi gibi olduğunu düşünmüyor musunuz?" Ve cevap elbette Richard Feynman'dan iki alıntı yapılarak verilebilir. Richard Feynman'ın söylediklerinden biri şuydu: "Eğer kuantum teorisini anladığınızı düşünüyorsanız, onu anlamamışsınızdır." Teorinin son derece esrarengiz olduğunu kabul ediyordu. Diğer söylediği ise, kuantum teorisinde öne sürülen tahminlerin, deneylerle, Kuzey Amerika'nın genişliğinin bir insan saçı hassasiyetinde

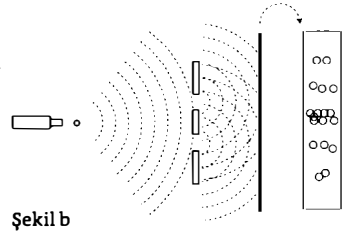
1 –*çev.n. Transubstantiation*: kitlelerin kutsanması sırasında ikram edilen ekmek ve şarabın İsa'nın kanına dönüşeceği şeklindeki (Katolik) Hıristiyan inancı.

tahmin etmeye eşdeğer bir kesinlikle doğrulandığıydı. Ve böylelikle kuantum teorisi kesin doğruluktaki kestirimlerle muazzam miktarda desteklenir, Kopenhag yorumunun,[1] ne anlatıyorsa işte,

1 -*ed.n.* Kopenhag yorumu, genel olarak fizikçi Niels Bohr ve Werner Heisenberg'in oluşturduğu kuantum mekaniği ile ilgili görüşler ve ilkeler dizisidir. Kuantum teorisini açıklamak için en yaygın kullanılan ve öğretilen yorumlamadır. Atom altı parçacıkların beklenilene hiç uymayan davranışlar sergilediklerinin saptanması üzerine neler olup bittiğini açıklamak için ortaya atılmıştır. Yapılan bir deneyde, üzerinde iki yarık olan bir duvara doğru bir elektron tabancasından teker teker elektronlar atılmıştı. Normalde bu elektronların, yarıklardan geçenlerinin arkadaki ekranda Şekil a'da gösterildiği gibi bir iz bırakması bekleniyordu. Fakat Şekil b'deki gibi bir desenle karşılaşan bilimciler çok şaşırdılar. Yapılan sayısız deney de bu durumu doğrulamıştır. Bu duruma elektronların Şekil b'deki gibi dalga şeklinde hareket ettikleri yorumu getirildi. Buna göre bir atom altı parçacık, dalga şeklinde hareket ediyor, aynı anda bu dalganın her yerinde birden bulunuyordu. Böylece Şekil b'deki gibi girişim desenleri üretebiliyordu. Kuantum teorisinin garip tarafının bu olduğunu düşünüyorsanız yanıldınız. Bilimcileri asıl şaşırtan ve ağızlarını açık bırakan şey, yarıklardan geçmiş elektronları izlemeye yarayan ölçüm aletlerini açtıklarında, ekrana düşen desenin bir anda Şekil a'dakine dönüyor olmasıydı. Deneyi ne şekilde değiştirirlerse değiştirsinler, bu parçacıklar onların pozisyonlarını kaydedecek bir ölçüm cihazı olduğunda anında dalga gibi davranmayı bırakıp parçacık gibi davranmaya başlıyorlardı.

Şekil a

Şekil b

Kopenhag yorumlamasına göre fiziksel sistemler genellikle ölçülmeden önce kesin özelliklere sahip değildirler ve kuantum mekaniği sadece belli bir ölçümün olası sonuçlarının olasılık dağılımlarını tahmin edebilir. Yani örneğin bir fotonun tam olarak nerede olduğunu değil, nerelerde olabileceğinin ihtimallerini üretir. Örneğin %21 olasılıkla şurada, %12 olasılıkla burada vs... Bu yoruma göre ölçüm yapma eylemi sistemi etkiler ve ölçüm yapılır yapılmaz ölçülen şey bu olasılıklar kümesinin tek bir noktasında ortaya çıkar. Yani örneğin bu fotonun %12 ihtimalle olacağını hesapladığımız yerde olduğunu görürüz. Bu özellik "dalga fonksiyonu çöküşü" olarak bilinir.

Albert Einstein bu yorumlamadan nefret etmiş, "Ay'a bakmadığınız zaman ay varlık bulmayı keser mi?" diyerek protesto etmiştir. Uzun çalışmalardan sonra kendi açıklamasını (kuantum dolaşıklık) ortaya atmış fakat sonraki deneyler Kopenhag versiyonunun doğru olduğunu göstermiştir. Kopenhag yorumuna günümüzde çeşitli sebeplerle karşı çıkan fizikçiler bulunsa da kuantum teorisinin matematik modelleri kusursuz çalışmaktadır ve günümüz teknolojisi içinde yaygın olarak kullanılmaktadır.

esrarengizliğini anlamıyor bile olsanız bu değişmez. Gel gelelim Üçleme gizemi, bırakın doğru bir kestirim yapmayı, bir kestirim yapmaz bile.

Hitchens: Bir gizem falan da değil zaten.

Dennett: Burada "gizem" kelimesini kullanmayı sevmiyorum. Sanırım bu terimle ilgili bilinci arttıran ve felsefi birçok şey söylenmiştir, bizler de yeni gizemciler olarak adlandırılmıştık. Bu insanlar "gizem" terimini kullanmayı seven insanlar. Noam Chomsky[1] iki tür soru olduğunu, birinin problemler ve ötekinin gizemler olduğunu söylüyor olarak alıntılanır. "Problemler çözülebilirdir, gizemler değil" demiştir.[2] Her şeyden önce bunu kesinlikle yutmuyorum. Fakat ayrımı kabul ediyorum ve diyorum ki bilimde gizeme dair hiçbir şey yoktur. Problemler vardır, bir de derin problemler vardır. Bilmediğimiz şeyler vardır, bir de asla bilemeyeceğimiz şeyler vardır. Fakat insanlar için sistematik olarak kavranamaz şeyler değiller bunlar. Bu şeylerin sistematik olarak akıl almaz oldukları fikrinin yüceltilmesinin bana göre bilimde kesinlikle yeri yok.

Hitchens: Konuşmalarımızda geleneksel terimleri, örneğin dincilerin empoze etmeye çalıştıkları şeyi

1 Noam Chomsky (d. 1928); ABD'li dilbilimci ve çok yönlü akademisyen; zihin ve dil çalışmaları üzerinde yüksek derecede etkili bir bilimci.

2 Steven Pinker, *Zihin Nasıl Çalışır* (New York: W. W. Norton, 1997), syf. ix.

tanımlayan "bilgisizlik taraftarlığı"[1] ve "üstünü örtme" gibi terimleri yeniden diriltip kullanmaktan oldukça mutlu olmamız gerektiğine bu yüzden inanıyorum. Ve bu şeylerin (bilgisizlik taraftarlığının ve üst örtmenin) akıllı insanları aptalca davranır hale getirebileceğine dikkat çekmek istiyorum. Katolik Kilisesi ve faşizm üzerine şu ana kadar yayınlanmış en iyi çalışmalardan birini yazmış olan ve aslında oldukça zeki eski bir dostum olan John Cornwell,[2] daha yeni bir saldırı yazısı yazmış sana karşı Richard. Sana dair eleştirisinde diyor ki, "Profesör Dawkins Üçleme üzerine yazılmış raflar dolusu kitaba bakmalıdır sadece, yani bu problem için olan cevap kesinleştirilmeden önce gerçekleştirilmiş kütüphaneler dolusu girişimlere." Fakat bu dini kütüphanelerdeki kitapların hiçbiri problemi çözmemiştir de. Tüm nokta onun çözülemez olarak kalmasıdır ve insanları şaşırmış ve kumanda altında hissettirmeye devam ettirmek için kullanılır.

Dawkins: Fizikteki gizem hakkındaki şeye geri gelmek istiyorum. Çünkü evrilmiş beyinlerimizle kuantum mekaniğinde neler olup bittiğine dair belki de asla sezgisel bir his elde edemeyeceğimiz olasılık dışı bir şey değil. Çünkü benim Orta Dünya olarak

1 -*çev.n.* İng. *Obscurantism.* Bu konu ile ilgili sayfa 152'ye ve yine o sayfadaki dipnota da bakınız.

2 John Cornwell (d. 1940); Britanyalı akademisyen ve yazar; çalışmaları arasında Papa Pius XII'yi eleştiren kitabı *Papa'nın Hitler'i* (1999) de bulunuyor.

adlandırdığım yerde evrildik, çok ufak olan şeylerle ve kozmolojik olarak çok büyük olan şeylerle asla baş etmek zorunda olmadığımız bir yerde.[1] Fakat hala kuantum teorisinin öngördüğü şeyleri test edebiliriz. Teorinin kestirimlerini bilfiil sınayacak matematik ve fizik hesaplamalarını gerçekten yapabiliriz. Çünkü herkes bir ölçüm cihazının göstergesini okuyabilir.

Dennett: Doğru. Sanırım bilimcilerin yüzyıllar boyunca oluşturdukları araçların, yani zihin araçlarının, düşünce araçlarının, matematik araçlarının ve tüm diğer türde araçların evrilmiş beyinlerimizin kısıtlamalarını bir dereceye kadar aşabilmemize imkân sağladıklarını görebiliriz. Katılır mısınız bilmiyorum ama Taş Devri beyinlerimizin kısıtlamalarını aşmamıza imkân sağladıklarını görebiliriz. Ve bu kısıtlamaların üstesinden gelmek her

1 *-ed.n.* Dawkins'in Orta Dünya benzetmesi, evrimimizin çoğunun gerçekleştiği Afrika'da yaşamımızı sürdürmek için ortalama hızlarda (ışık hızı veya bin yılda bir santim hareket eden kıtalar gibi şeylere kıyasla ortalama tabi) hareket eden aslanlar, ceylanlar gibi varlıklarla didiştiğimiz, ortalama sürelerde (atom ölçeğindeki nano saniyelere ve yerbilimsel ve kozmolojik milyar yıllara kıyasla tabi) gerçekleşen, kendi ömrümüz, mevsimler, gece ve gündüz döngüsü gibi zamanlarla beynimizin düşündüğü fikridir. Beynimiz milyonlarca yıllık evriminde asla kendi bedeninin ömründen fazlasını veya kabilesinin büyüklerinin anlattığı birkaç nesil öncesinden ötesini düşünmek zorunda kalmadı. Afrika'nın düzlüklerinde ışık hızıyla giden bir ceylan veya aslan yoktu, bin yılda bir santim hareket edecek bir şeyi görmeye yetecek ömür de. Beynin, içinde bulunduğu sağ kalım makinesini hayatta tutup mümkün olduğunca üremesini sağlatacak hesaplamaları, Orta Dünya'da gerçekleşen ortalama hızlara ve sürelere dair hızlardı. Beynimiz en iyi bu ortalama hız ve sürelerle baş etmeye yarayacak şekilde evrildi.

zaman doğrudan olmuyor. Bazen bazı şeylerden vazgeçmeniz gerekiyor. Dediğin gibi, evet, asla bu konu [kuantum teorisi] üzerinde sezgisel olarak düşünemeyeceksin. Fakat hakkında sezgisel olarak düşünemesen bile bu zahmetli yöntemle bir ilerleme sağlayabileceğini bilebilirsin. Ve yönteme belli bir miktar otorite teslim etmen gerekir fakat bunu test edebilirsin. Ve felç olduğunda insan yapımı bir cihazın seni A noktasından B noktasına götürebileceğiyle[1] tamamen aynı şekilde, seni A noktasından B noktasına taşıyabilir. A noktasından B noktasına yürüyebileceğin anlamına gelmez bu, fakat A noktasından B noktasına ulaşabilirsin.

Dawkins: Bu doğru. Ve daha cüretli fizikçiler diyecektir ki "Peki, kim takar sezgiyi? Yani kastettiğim şey, şunun matematiğine bakın sadece."

Dennett: Evet, evet, bu doğru. Onlar protezleriyle yaşamaktan pek sıkıntı duymazlar.

Harris: Yani, buna en mükemmel örnek üç boyutun ötesindeki boyutlardır, çünkü dördüncü veya beşinci boyutu gözümüzde canlandıramayız. Fakat onları matematiksel olarak tasvir etmek çocuk oyuncağıdır.

1 *-ed.n.* Ünlü fizikçi Stephen Hawking'in (1942-2018) yaşadığı durumda olduğu gibi. Belki de Dennett bunları söylerken aklında o vardı, özellikle de konuşmanın şu an fizik üzerine döndüğünü düşünürseniz.

Dennett: Ve artık üniversite öğrencilerimize *n*-boyutlu uzayları nasıl manipüle edeceklerini ve *n*-boyutlu uzaylardaki vektörler hakkında düşünmeyi öğretiyoruz. Ve bunları gözlerinde tam olarak canlandıramayacakları gerçeğine alışıyorlar. Yaptığınız şey, üç boyutu düşünüp, az buçuk çabalayıp "Aşağı yukarı buna benzer bir şey" demek. Fakat sezginizi matematik hesaplamalarını gerçekleştirerek kontrol edersiniz ve işe yarar.

Dawkins: Diyelim ki kişiliğe bakan bir psikologsunuz ve diyorsunuz ki kişiliğin on beş boyutu var ve bunları uzaydaki on beş boyut olarak düşünebilirsiniz. Ve herkes uzayda bu boyutların birinde, diğerlerine görece hareket ettiğini gözünde canlandırabilir ve on beş boyutlu bir uzayı gerçekten gözünüzde resmetmeniz gerekmez.

Dennett: Evet gerekmez ve bu istekten vazgeçersin de. Ve fark edersin: "Onsuz yaşayabilirim. Olsaydı iyi olurdu ama, hey, çıplak gözle bakterileri de göremiyorum zaten. O olmadan da yaşayabiliyorum değil mi?"

Hitchens: Önceki gün radyoda birisi bana meydan okuyarak, hiçbir kanıt olmadan atomlara inandığımı çünkü bir atomu gözümle asla görmediğimi söyledi. Görmedim evet ama George Galloway bana

bir petrol varilini asla görmediğini de söylemişti...[1] [*Gülüşmeler*] Fakat bu noktada fark ediyorsunuz ki bu insanların ellerinde hiçbir şey yok. Yani bunları söylediklerinde çaresizler...

Yaşamlarımızı daha basit hale getirmemizi istemiyorum fakat bu, savı daha basit hale getiriyor: Bilmediğimiz birçok şey olduğunu söylemeye oldukça istekliyiz. Fakat Haldane'in[2] söylediğini düşündüğüm şey, evrenin sadece sandığımızdan daha garip olmakla kalmayıp, *sanabileceğimizden* de garip olduğu. İleride muhteşem yeni keşifler yapılacağını biliyoruz. Muhteşem şeyler görecek kadar yaşayacağımızı biliyoruz. Fakat muazzam miktarda belirsizlik olduğunu da biliyoruz. İşte tüm ayrım bu. İnançlı, sadece bir Tanrı olduğunu söylemekle kalmayıp bu Tanrıyı *bildiğini* de söylemek zorundadır (Deistlerin bulunduğu konumun aksinedir bu, çünkü onlar evrende iş başında olan bir zihnin olabileceği ama kendisini bize göstermediği şeklinde çürütemeyeceğimiz bir önermede bulunurlar).

1 Mayıs 2005'de Britanyalı savaş karşıtı aktivist ve milletvekili George Galloway'in (ve Christopher Hitchens ile aynı yılın Eylül ayında Irak Savaşı üzerine tartışacaktı) Irak'ta Birleşmiş Milletlerin "Gıda İçin Petrol" yardım programından çıkar sağladığı iddia edildi. ABD Senato komitesi önünde verdiği ifadesinde şöyle söylemişti: "Şu anda ve geçmişte herhangi bir anda asla bir petrol tüccarı olmadım; ve benim adıma kimseye bu işi de yaptırtmadım. Asla bir petrol varili görmedim, sahibi olmadım, satın almadım, satmadım..."

2 John Burdon Sanderson Haldane (1892–1964); Britanya-Hint asıllı bilim insanı. Psikoloji, genetik, evrimsel biyoloji ve matematik üzerine çalışmalarıyla tanınır. İstatistik ve biyoistatisik üzerine yenilikçi katkıları bulunur. 1929'da "abiogenesis (biyolojik olmayan yaradılış)" üzerine yazdığı makalesinde "ilksel çorba" fikrini ilk kez ortaya atmıştır. X kromozomu üzerindeki Hemofili ve renk körlüğü bozukluklarına sebep olan genetik kodlama haritasını çıkartmıştır. Tüp bebek yönteminin merkezi fikrini ilk kez ortaya atmıştır.

Harris: Kesinlikle.

Hitchens: Ve bilmeye ek olarak, onu anlayabildiklerini de söylemek zorundadırlar. Onunla iyi ilişkiler içinde olduklarını. Arada sırada ondan haberler aldıklarını. Talimatlar işittiklerini. Bu noktada, herhangi bir makul sav, herhangi bir makul zekâ, bilmeleri mümkün olabilecek şeylerden daha fazlasını bildiklerini iddia eden insanları bir kenara ayırmakla işe başlamalıdır. Şunu söyleyerek başlarsınız: "Peki, başlangıç olarak bu yanlış. Şimdi bunu geçip diğer meselelere gelebilir miyiz?" Yani dincilik ilk rauntta oyun dışı kalmıştır. Survivor adasından atılmıştır. Şovdan çıkarılmıştır."

Harris: Dan'ın söylediği şeye eklemek istediğim bir dipnot var. Gizem, yutmak zorunda olduğumuz acı bir hap olsa ve gerçeğe bilişsel olarak bir seviyede kapalı olsak da, bu durum dinciliğe bir boş alan sağlamaz yine de.

Dennett: Kesinlikle sağlamaz, çünkü onlara da kapalıdır tıpkı...

Harris: Kesinlikle. Ve yine de vahinin tamamen doğru olduğunu iddia ederler.

Hitchens: Ve aynı zamanda eskiden ne söylerlerse söylesinler başları belaya girmeyecek kadar güçlüyken söyledikleri şeyleri unutmalarına da izin verilmemelidir. Yani örneğin diyorlardı ki "Bu gerçekten tüm detaylarına kadar doğru ve buna inanmazsanız..."

Harris: Kellenizi uçururuz. [*Gülüşmeler*]

Hitchens: "Sizi öldürürüz ve sizi öldürmemiz birkaç gün sürebilir, fakat bu işi halletmeden durmayız." O günlerde ellerinde bir güç yoktuysa, artık günümüzde bu güç asla ellerine geçmeyecektir.

Dennett: Ve biliyor musun Christopher, tam şu anda söylediklerin aslında sanırım birçok dindar kalpte terör estiriyor, endişe yaratıyor. Çünkü bu hamlelerine nasıl olur da artık izin verilmediğini bir türlü anlayamıyorlar. Artık oyun böyle oynanmıyor; bunu yapamaz kimse. Ve tüm hayatlarında onlara öğretilen şey bunun *yapılabileceğiydi*; yani bunun bir tartışmayı bu şekilde yürütmenin meşru bir yolu olduğuydu. Ve bu noktada aniden çıkıp onlara diyoruz ki: "Özür dilerim, bu hareket bu oyunda izin verilen bir hareket değil. Aslında sizi diskalifiye edecek bir hareket."

Harris: Kesinlikle yaptığınız için saygı göremeyeceğiniz bir hareket.

Hitchens: Bu hareketi az buçuk tarif eder misiniz benim için? Bu hareketin ne olduğuna dair düşüncelerinizi söyleyin.

Dennett: Bazıları inanç kartını oynuyor. Diyorlar ki "Hey bak, ben bir Hristiyanım ve biz Hristiyanız, buna inanmak zorundayız sadece, ötesi yok." Bu noktada dersiniz ki (ve bana göre bu kibar söyleme şekli) "Pekâlâ, tamam, eğer bu doğruysa affınızı isteyip tartışmadan ayrılmalısınız çünkü tam şu anda açık görüşlülükle ilerleme yeteneksizliğinizi ilan ettiniz."

Hitchens: Tamam, söylemeni umduğum şey buydu.

Dennett: Görüşünü gerçekten savunamayacaksan, maalesef yeni bir görüş de öne süremezsin. İnanç kartını oynamana izin vermeyeceğiz. Şimdi, eğer kutsal kitabının söylediklerini bizim takdir edebileceğimiz ifadelerle savunmak istiyorsan, çok güzel. Fakat bir şey sırf kutsal kitapta yazıyor diye inandırıcı olmak zorunda değildir. Ve eğer aksini düşünüyorsan, ilk olarak bu çok kibirli bir hareket. Bu zorbaca bir hamle ve biz bunu kabul etmeyeceğiz.

Harris: Ve bu hamle rakip dinlerden geldiğinde *onlar* da kabul etmezler.

Dennett: Kesinlikle.

Hitchens: Bu konuda size bir şey sormak istiyorum, konu üzerinde benden daha bilge olan üçünüze birden. Victor Stenger'in Tanrıyı bilimsel olarak çürütemeyeceğimizi söyleyen kitabı hakkında ne düşünüyorsunuz?[1] Bu konuda bir görüşünüz var mı?

Dennett: Hangi Tanrı? Kitabı okumamıştım.

Hitchens: Hangisi olursa. Ya bir yaratıcı tanrı ya da kumanda eden bir tanesi; ve kesinlikle müdahalelerde bulunan bir tanrı: bana göre bu oldukça geniş kapsamlı. Benim görüşüm her zaman şöyle olmuştur: belirsizlikle yaşamamız gerektiğinden, tartışmanın yetişkin hale gelebilmesi için sadece emin olanlar odayı terk etmelidir. Makul derecede güvenle Tanrının varlığının çürütüldüğünü söyleyebildiğimiz noktaya geldiğimizi düşünüyor görünür Victor Stenger. Veya varlığının kanıtlanamadığını.

1 Victor Stenger (1935-2014); ABD'li parçacık fizikçisi, felsefeci ve popüler bilim yazarı. Çalışmaları arasında *Tanrı: Çürütülmüş Hipotez. Bilim Tanrının Var Olmadığını Nasıl Ortaya Koyuyor* (New York: Prometheus Books, 2007) kitabı da var. Bu kitapta herhangi birisinin Tanrının var olduğu çürütülmüştür dediği noktaya en yakın yerde durur.

Bunun ilginç bir önerme olduğunu düşündüm kesinlikle. Çünkü fikirlerimizin belirsizlikle uyumlu olması benim için çok şey ifade eder.

Harris: Bence en zayıf halka dini metinlerle ilgili yerleşik iddia. Yani İncili her şeyi bilen bir ilahın kusursuz sözleri olarak bildiğimiz fikri. Bu özellikle zayıf bir iddia. Ve bu gerçekten onların epistomolojik[1] altın standardı. Diğer her şey ona dayanıyor. Eğer İncil sihirli bir kitap değilse, Hristiyanlık buhar olup yok olur. Diğer dinlerin kitapları da aynı şekilde. Ve kitaplara bakıp şunları kendinize sorduğunuzda hayır demek zorunda kalırsınız: "Bu yazanların her şeyi bilen bir varlığın eseri olduğuna dair en ufak bir kanıt kırıntısı var mı burada? Zamanının en ileri teknolojisinin el arabası olduğu bir dönemde yaşayan birisi tarafından söylenmiş olamayacak tek bir cümle bulunuyor mu bu yazanlar arasında?"

1 -*çev.n.* Epistemoloji ya da bilgi felsefesi, bilginin doğası, kapsamı ve kaynağı ile ilgilenen felsefe dalıdır. Burada Harris, Hristiyanların bütün bilgilerini İncil'de yazılanlara dayandırdıklarını anlatmak istiyor muhtemelen.
Epistemolojinin ansiklopedik açıklaması şöyledir:

> Epistemoloji bilginin, bilgiyi mantıklı nedenlere dayandırmanın ve inancın akılcılığının doğasına dair bir alandır. Epistemolojide tartışmalar dört ana alanda yoğunlaşır:
>
> (1) Bilginin doğasının ve onun gerçeklik, inanç ve doğrulama gibi kavramlarla nasıl bir ilişkide olduğunun felsefi analizi, (2) şüpheciliğin çeşitli problemleri, (3) bilginin ve mantıklı nedenlere dayandırılmış inanın kaynakları ve kapsamı, (4) bilginin ve mantıklı nedenlere dayandırmanın kriterleri.
>
> Epistemoloji şunun gibi sorular üzerine eğilir: "Mantıklı nedenlere dayandırılmış inancı mantıklı nedenlere dayandıran şey nedir?", "Bir şeyi biliyoruz demek ne anlama gelir?" ve en temel olarak "Bildiğimizi nasıl biliyoruz?"

Eğer İncil'de DNA ve elektrik ve bizi büyüleyen diğer şeylere dair herhangi bir ifade geçiyor olsaydı tamamdı. Çenelerimiz düşer ve bu bilginin kaynağı hakkında anlamlı sohbetler yapmamız gerekirdi.

Hitchens: Dinesh D'Souza...[1] Bu arada muhaliflerimiz arasında en eğitimli, bilgili ve iyi okumuş olanlardan birisi ve birazdan tartışacağım onu, yeni kitabında[2] şöyle bir ifadesi var. İnsanların dalga geçmeyi alışkanlık ettiği Yaradılış kitabında "Işık olsun"[3] diye yazar ve sadece birkaç asa darbesi ardından güneşi, ayı ve yıldızları ediniriz. Bu nasıl olabilir? Pekâlâ, aslında Büyük Patlamaya göre bu doğru olurdu.

Dawkins: Evet ama hiç etkileyici değil.

Hitchens: Büyük Patlama galaksilerden önce geliyor inanın bana. [*Gülüşmeler*]

Harris: Peki, *İnancın Sonu* isimli kitabımda bu zihin yapısını çok uzun bir notta ortaya koymaya çalışmıştım. İstediğiniz her yazıda sihirli bir gelecek kehaneti keşfedebilirsiniz. Bir kitapçının yemek ki-

1 Dinesh D'Souza (d. 1961); Hint kökenli ABD'li politik yorumcu, yazar ve film yapımcısı; New York'ta bir Hristiyan okulu olan The Kings College'nin başkanı (2010-12).

2 Dinesh D'Souza, *Hristiyanlık Hakkında O Kadar Muazzam Olan Şey Ne?* (*What's So Great About Christianity* - Washington, DC: Regnery, 2007).

3 -*ed.n.* İncil, Yaradılış 1:3.

tapları bölümüne girip rasgele bir yemek kitabını açmıştım gerçekten. Hatırladığım kadarıyla wok tavada kızartılmış ogo domatesi çeşnili karides veya onun gibi bir yemek için tarif bulmuş ve tarif için gizemli bir yorum üretmiştim.[1] İsteyen herkes bunu yapabilir. Herhangi saçma bir metinde "noktaları birleştir" oyunu oynayabilir ve içinde bilgelik bulabilirsiniz.

Hitchens: Evet, Michael Shermer[2] bunu İncil Kodu kitabından yapmıştı, İncil'deki gizli mesajları bulmuştu(!).[3] Çok çok güzel. Ondan dünkü manşetleri yazabilirsiniz, ne zaman isterseniz.

1 -*ed.n.* Yayınevimiz bahsedilen *İnancın Sonu* isimli kitabı 2014'de yayınlamıştı. Kitaptaki bu eğlenceli dipnottan yer yokluğu sebebiyle küçük bir parçayı burada alıntılayabiliriz (Bölüm 7, dipnot 15):

> ...
> mercan fileto, küp şeklinde kesilmiş
> 3 çay kaşığı kıyılmış taze soğan
> tuz ve taze çekilmiş karabiber
> ...
> 3 çay kaşığı bitkisel yağ; 2 1/2 bardak ogo domatesi rendesi
>
> *Mercan fileto*, tabii ki, beni veya seni, yani varoluş denizinde kaybolmuş bireyi temsil ediyor. Fakat aynı zamanda küp şeklinde olduğunu görüyoruz; yani içinde bulunduğumuz duruma beden, zihin ve ruh olmak üzere üç açıdan derman bulmamız gerekiyor.
>
> *3 çay kaşığı kıyılmış taze soğan*, kübik simetriyi daha da ileri götürüyor. Varlığımızın her bir seviyesine uygulamamız gereken panzehri eşit oranlarda dağıtmalıyız. Metnin anlamı açık: beden, zihin ve ruha eşit özen göstermeliyiz.
>
> ...

2 Michael Shermer (d. 1954); ABD'li bilim yazarı ve bilim tarihçisi; Şüpheciler Toplumu (Skeptics Society) kuruluşunun kurucusu. "Michael Shermer İncilin Kodunu Çözüyor" başlıklı video için bakınız: youtube.com/watch?v=Lk3VgQgxiqE (23 Haziran 2007, video İngilizce).

3 -*ed.n.* Google'a "Kuran'ın şifresi" veya "İncil'in şifresi" yazdığınızda gördükleriniz ilgi çekici gelebilir.

Harris: Üçünüz için bir sorum var. İnanç *için* herhangi bir kanıt veya görüş var mı? Ateizminize şüphe yaşatan, sizi bir an olsun duraklatan bir şey? Sizi tereddüde sokan, elinizde ona verecek bir cevabınızın olmadığını hissettiren?

Dennett: [*Gülerek*] Aklıma hiçbir şey gelmiyor.

Dawkins: Sanırım en yakın şey evrenin temel sabitlerinin gerçek olamayacak kadar iyi olmaları fikri. Ancak bu doğruysa bile bir açıklama gerektirecek bir şey olarak gelmiyor bana. Victor Stenger bunun doğru olduğunu düşünmüyor ama birçok fizikçi doğru olduğunu düşünüyor. Kesinlikle hiçbir yolla bir yaratıcı zekanın varlığını ima etmiyor benim için, çünkü hala o *zekanın* da nereden geldiği sorununu çözmek zorundasınızdır. Ve bizim ortaya çıkışımızı sağlamak için evrenin sabitlerine ince ayar çekecek kadar zeki ve yaratıcı bir yaratıcı zekanın kendisinin bu sabitlerden çok daha iyi ayarlı...

Hitchens: Niye güneş sistemimizdeki diğer gezegenlerin hepsini ölü yarattın? [*Gülüşmeler*]

Dawkins: Peki, bu ayrı bir soru.

Hitchens: Piskopos Montefiori[1] bunda çok iyiydi; kendisi arkadaşımdı. Derdi ki yaşam için gereken koşullara ve bu koşulların ne kadar dar bir aralıkta olması gerektiğine hayret etmelisiniz, sanki bir bıçak sırtında gibidirler. Evet, gezegenimiz (yani gezegenimizin çoğu kısmı) ne çok sıcak, ne de çok soğuk.

Harris: Doğru; ve parazitlerce istila edilmiş.

Hitchens: Ve bir bakıma tamamen çok sıcak veya çok soğuk ve bu sadece tek bir güneş sistemi, yaşamın olduğunu bildiğimiz tek yer burası. Pek ahım şahım tasarımcılık sayılmaz. Ve elbette sonsuz döngüden çıkamazsınız. Fakat hayır, bu türde tek bir tane bile ikna edici savla karşılaşmadım. Fakat aslında karşılaşmayı da beklememeliydim çünkü bir akşam düşünürken fark ettiğim üzere asla yeni bir şeyle ortaya çıktıkları görülmemiştir. Yani, neden bunu yapacaklardı ki zaten? Savları tanım gereği çok eski. Ve bu savların hepsi doğal düzen hakkında çok çok az şeyler bildiğimiz zamanlarda evrilmişti.

Biraz bile olsun çekici olarak gördüğüm tek görüş sanırım kötülüğe karşı koruyucu olarak adlandıracağım ve insanların şöyle söylerken kastettikleri şey: "Bunu tamamen Tanrıya borçluyuz. Tüm bunlar için teşekkür edilecek olan o" (ve bu dincilik kadar inanç için de geçerli).

1 Hugh Montefiore (1920-2005); İngiliz Anglikan papaz ve ilahiyatçı; Kingston Piskoposu, 1970-78; Birmingham Piskoposu (1978-87).

Bu aslında bir alçakgönüllülük biçimi; boş inançlardan kaynaklanıyor olsa bile. Bu yüzden "kötülüğe karşı koruyucu" diyorum. Yine de aşırı gururdan kaçınmaya yardım ediyor. Ve bu yüzden anlaşılır şekilde tek tanrıcılığın bile öncesine dayanıyor. Din insanların aşırı gururdan kaçınmalarına yardım ediyor veya edebilir, ahlaki ve entelektüel olarak.

Dawkins: Fakat bu görüşün doğru olması onu dinin bir kanıtı yapmıyor.

Hitchens: Evet evet. Böylesi bir kanıt yok ve olamaz.

Harris: Peki, belki de bu soruyu genişletmeliyim.

Dennett: Hayır, hayır, bir dakika. İnandığım şeylere olan inancımı sarsabilecek birkaç olası keşfi sayabilirim size.

Hitchens: Kambriyen öncesinde tavşanlar.[1]

1 Bunun, evrime olan inancını neyin sarsabileceği ona sorulduğunda J. B. S. Haldane'nin verdiği cevap olduğu söylenir. (*-ed.n.* Tavşan bir memelidir. Evrimle memelilerin oluşumunun ilk görülmeye başlandığı dönem Jura devriydi. Yani ilk kez Jura devrinden kalan fosillerde memeli türlerine ait kemikler bulunmaya başlanmıştır. Kambriyen öncesi dönem Jura devrinden 300 milyon yıl kadar önceyi, yani günümüzden 545 milyon yıl önce sonlanmış dönemi ifade eder. Eğer bu dönemde olan, yani diyelim 600 milyon yıl civarı bir yaşa sahip tavşan fosili bulunmuş olsaydı, şu ana kadar bulunmuş ve edinilmiş milyonlarca kanıt bir anda anlamsız hale gelir, bilim dünyası şaşkınlık içinde kalırdı.)

Dawkins: Hayır, hayır, hayır.

Harris: Ben dini inancın mantıklılığına değil de daha çok, bizim yapmakta olduğumuz şeyin (inancı eleştirmenin) kötü olduğuna dair bir sav arıyorum.

Dawkins: Ah, o çok daha kolay. Birileri, herkes bir yalana inansa dünya çok daha iyi bir yer olurdu diyen bir sav üretebilir.

Dennett: Ah, şu şey. Evet.

Harris: Çalışmalarında veya seni eleştirenlerle diyaloglarında böylesi bir savın seni tereddütte bıraktığı bir durum oldu mu?

Dennett: Ah evet. Evet evet. *Büyüyü Bozmak* kitabımda çok fazla değil fakat özgür irade üzerine olan kitabım *Özgürlük Evriliyor*'da temelde dini görüş açısına çok benzeyen bir şeyi ifade eden eleştirilere rastlayıp durdum. Yani diyorlardı ki özgür irade o kadar önemli bir fikir ki, eğer özgür irade fikrinden vazgeçersek insanlar sorumluluk hislerini kaybeder ve kaosa sürükleniriz. Ve diyorlardı ki bu konuya çok detaylı girmemeliymişiz. Gözlerimizi başka yöne çevirmeliymişiz sadece; özgür irade ve

gerekircilik[1] konusuna çok yakından bakmamalıymışız. Ve bu konu üzerinde özellikle çevresel etki açısından düşündüm. Tamam, şöyle bir şey hayal edebilecek miyim? Sorumsuz merakım beni bir şey dile getirmeye sürükleyebilir (bu şey ister doğru ister yanlış olsun,) ve bu dünya üzerinde öylesine yıkıcı bir etkiye yol açabilir ki, çenemi kapatıp konuyu değiştirsem daha iyi olur. Sanırım bu iyi bir soru, hepimizin kesinlikle kendisine sorması gereken. Bu konu üzerine sıkı düşünerek bir sürü zaman harcadım ve bu yolda gitmemin çevreye bir zararı olmamakla kalmayıp aynı zamanda zorunlu olduğu sonucuna ulaşmış olmasaydım bu iki kitabımı da yazmazdım. Bence bu soruyu kendinize *sormalısınız*. Ben yaptım.

Dawkins: Bir kitap yayınlamadan ve kitabı yazmaya kesin kararınızı vermeden önce kendinize şunu sormalısınız: "Bunun doğru olduğunu gerçekten düşünüyor muyum?" Ve bazı ideolojik amaçlarla hareket eden eleştirmenlerin sıklıkla yaptığı şu şeyi asla yapmamalıyız: "Bu benim ideolojik görüşüm açısından o kadar rahatsız edici ki, doğru olamaz."

1 *-ed.n.* Gerekircilik, determinism, her şeyin bir sebebi olduğu ve kaderlerinin önceden belirlendiğini belirten felsefi öğreti. Yani insan eylemlerinin özgür iradeyle yapılan şeyler değil, irade üzerinde hakimiyeti olan dış güçlerin bir amaç doğrultusunda gerçekleştirdikleri şeyler olduğu öğretisi.

Dennett: Ah, evet.

Dawkins: Ki bu farklı...

Dennett: Tamamen farklı bir şey. Evet, yapılmamalı.

Hitchens: Siyahlarla beyazların zekalarının çan eğrisinin IQ'nın doğru temsili olduğunu düşündüğünüzü fark etmek gibi olur.[1] Diyebilirsiniz ki "Şimdi ne yapacağım?" Talih eseri bu sorular gerçekte kendilerini bu şekilde ortaya koymuyorlar.

Harris: Önüme aniden çıktığı bir yeri anlatayım size. Sanırım *Los Angeles Times* gazetesindeki bir editöryel yazıydı; tam olarak nerde olduğunu yanlış hatırlıyor olabilirim. Bu yazıyı yazan diyordu ki, ABD'deki Müslümanlar Batı Avrupa'daki Müslümanlarda olduğu gibi radikalleşmedi çünkü söylemlerimizde inanca o kadar saygı gösteriyoruz ki, Müslüman topluluğu Batı Avrupa'da olduğu kadar kendilerini yalıtmadılar ve haksızlığa uğradıklarını düşünerek hareket etmediler. Yani, bunun doğru olup olmadığını bilmiyorum, fakat doğruysa bu beni bir an duraklatır.

1 -*ed.n.* Afrikalıların, özellikle de Afrika kökenli ABD'lilerin ortalama zekalarının diğer ırklara kıyasla düşük olduğunu iddia eden araştırmalara gönderme. en.wikipedia.org/wiki/Race_and_intelligence

Hitchens: Bu incelemeye değer. Eskiden Dünya Bankasında çalışan ve yakın zamanda Gazze'de arabulucu olan James Wolfensohn,[1] Müslüman Kardeşler ve Hamas üzerinde iyi bir amaca hizmet eden inanılmaz bir etkisinin olduğunu çünkü bir Ortodoks Yahudi[2] olduğunu söyler. Eğer durum buysa, sanırım tiksindirici bir şey olurdu; ve zaten en başta işi kabul etmemiş olmalıydı. Çünkü bu çatışma hakkında kesinlikle sabit olan bir şeyi çok iyi biliyoruz, tek tanrıcı dinler tarafından sonsuz derecede kötüleştirilmiş olan şeyi. Yani sorun sadece ulusal ve bölgesel bir çatışma olsaydı, şu ana kadar çoktan çözülmüş olurdu. Fakat onun bu söylediklerini söylerkenki kendinden memnuniyeti, söyledikleri doğru olsaydı bile, beni ona daha da karşıt hale getirirdi.

1 James Wolfensohn (d. 1933); Avustralyalı Amerikalı avukat, finansçı ve ekonomist; Dünya Bankası Grubunun başkanı (1995-2005); Gazze'nin bağımsızlığını müzakere eden taraflardan oluşan BM dörtlüsünün özel elçisi (2005-6).

2 -*çev.n.* Ortodoks, tutucu ve geleneksel anlamındadır. Ortodoks Yahudi'ler eski dini metinlere, Tevrat'a ve geleneklere sıkı biçimde bağlı yaşarlar, Sina dağında Tanrı tarafından söylenenlerin ve Tevrat'ta yazanların günümüze kadar hiç değişmeden geldiğine inanır, Yahudi dininin kurallarına sıkı biçimde itaat ederler.

İKİNCİ BÖLÜM

Harris: İki konu bu noktada kesişiyor. İlki şu soru: "Gerçekleştirmek istediğimiz şey ne?" Neyi başarabileceğimizi gerçekçi olarak düşünüyoruz? Ve sonra etrafta dolaşan şu temel inanç var (maalesef bizim görüş açımızdaki insanlar arasında bile,) insanlarla inançları hakkında tartışamazmışsınız buna göre.

Yani bu tamamen nafile bir uğraş mı? Ya da insanlarla bir fikir savaşını gerçekten kazanabilir miyiz? E-postalarımdan çıkardığım sonuca bakarsak, kazanabiliriz. Sürekli olarak inançlarını kaybetmiş ve aslen inançlarının yanlış olduğu onlara gösterilmiş insanlardan e-postalar alıyorum. Ve bardağı taşıran son damla, ya kitaplarımızdan bi-

risi, ya birtakım diğer mantık yürütme süreçleri, ya da doğru olduğunu bildikleri şeylerle inançları tarafından onlara doğru olduğu söylenen şeylerin birbirini tutmamasıdır. Bana göre, inançlarının içindeki çelişkilerin insanlara gösterilmesinin mümkün olduğunu vurgulamalıyız. Veya inançla şu ana kadar evren hakkında doğru olduğunu öğrendiğimiz şeylerin birbirini tutmamasını. Bu süreç dakikalar, aylar veya yıllar alabilir, fakat artık doğru olduğunu bildikleri şeyler karşısında boş inançlarından vaz geçmelidirler.

Dawkins: Çok bilgili bir biyologla[1] bir tartışma yaşamıştım, kendisi evrimin çok iyi bir yorumcusu ve hala Tanrıya inanıyor. Ona dedim ki "Nasıl yapabilirsin? Tüm bunların anlamı ne?" Ve dedi ki, "Tüm mantıklı savlarını kabul ediyorum. Ancak inanç bu." Ve sonra bana çok manalı şu tabiri söyledi: "Bunun inanç olarak adlandırılmasının bir sebebi var!" Bunu çok kararlı ve neredeyse çok agresif bir şekilde söylemişti. "Bunun inanç olarak adlandırılmasının bir sebebi var!" Ve bu ona göre kesin yere serici darbeydi. Onunla tartışamazdınız çünkü o inançtı. Ve bunu gururla ve meydan okuyucu bir tarzda söyledi, herhangi bir türde özür çağrıştıran bir tarzda değil.

1 Dr. Kenneth R. Miller (d. 1948); biyoloji profesörü ve Brown Üniversitesinde Mükemmelliği Öğretme Royce Profesörlüğü kürsüsü başkanı.

Hitchens: Pekâlâ, Kuzey Amerika'da size William James'i[1] okumuş olmanız ve diğer insanların öznel deneyimleri hakkında hüküm verebilir olmanız gerektiğini söyleyen insanlardan bu tavrı sürekli alırsınız, ki diğer insanların öznel deneyimleri hakkında hüküm vermek tanımı gereği imkansızdır. "Eğer bu onlar için gerçekse, neden ona saygı duyamıyorsunuz?" Bu söyledikleri diğer herhangi bir türdeki görüş için kesinlikle kabul edilir bir şey olmazdı. İnsanların zannetmekte oldukları şey onlar için çok kritik bir şey.

Orange County şehrinde[2] çok üst düzey bir Presbiteryen'le[3] bir tartışmada bulunmuştum. Ona sorduğum şey, "Pekâlâ, Çarmıha Gerilme sırasında Matta'da bahsedilen, mezarların açılması olayına ne demeli? (Sordum çünkü İncilin tam olarak yazıldığı gibi yorumlanması hakkında konuşuyorduk, tabi o bunu onaylayanlardan değildi.) Ve Kudüs'te herkesin mezardan çıkıp şehirdeki eski dostlarını selamlamalarına?"[4] Ona şunu soracaktım: "Bu İsa'nın Yeniden Dirilişi fikrini oldukça

1 William James (1842-1910); ABD'li felsefeci ve psikolog; *Dini Tecrübe Çeşitleri* kitabının yazarı (New York: Longmans, Green & Co., 1902).

2 *-ed.n.* ABD'nin güneyinde bir şehir.

3 *-ed.n.* Hristiyanlığın izleri Britanya'ya, özellikle de İskoçya'ya dayanan bir Protestan kolu. Presbiteryen ismi, bu kolun önderliğini yapan komitedeki yaşlı papazlara verilen presbit unvanına dayanır.

4 *-ed.n. Matta* 27:52-23: "Mezarlar açıldı, ölmüş olan birçok kutsal kişinin cesetleri dirildi. Bunlar mezarlarından çıkıp İsa'nın dirilişinden sonra kutsal kente girdiler ve birçok kimseye göründüler."
www.bible.com/tr/bible/170/MAT.27.52-53.TCL02

ucuzlatmıyor mu?" Fakat o zamanki amacımı yanlış anladı ve onun bu şeylerin gerçekten oldukları*na inanıp inanmadığını* bilmek istediğimi düşündü bunun yerine. Ve dedi ki, "bir tarihçi olarak," ki gerçekten de aynı zamanda bir tarihçiydi, "bunların gerçekliğinden şüphe etmeye daha yakınım, fakat bir Presbiteryen papaz olarak bunların doğru olduğunu düşünüyorum." Peki, öyle olsun o zaman. Anladınız mı, benim için ona bunu söyletmek yeterliydi. Dedim ki, "Bu durumda tanığa soracağım başka bir soru yok. Sana şu anda daha fazla bir şey söylemek istemiyorum. Benim söyleyebileceğim her şeyi söyledin."

Harris: Pekâlâ, burada masaya sürmek istediğim başka bir poker fişi daha var. Francis Collins[1] gibi birilerinde veya şimdi bahsettiğin biyologda olan şu fenomen var ortada. Bunlar daha iyi bilmeye yetecek kadar bilgiyi ve yetecek kadar bilimsel eğitimi bünyelerinde bariz bir şekilde barındırırlar ancak hala daha iyi bilmezler veya daha iyi bilmediklerini iddia ederler.

Sanırım burada bir kültürel sorunla karşı karşıyayız. Yaptığım bir konuşmada bu durum kafamda tam yerine oturmuştu. Bir fizikçi konuşmanın sonunda bana geldi ve yanında dindar bir Hristiyan olan bir öğrencisini de getirdiğini, onun

1 -*ed.n.* Sayfa 78, 85 ve 86'da ondan bahsedilmişti.

konuşmam yüzünden oldukça sarsıldığını söyledi. Ve sonrasında öğrencisinin bana açıkladığı tek şey, bunun inancına açık bir şekilde meydan okunduğu ilk olay olduğuydu. Bu yüzden, bir bilimci haline gelmek için gerekli eğitim programının başından sonuna kadar inancınıza hiçbir itirazla karşılaşmadan geçebileceğinizi (çünkü bunu yapmak tabudur) söylemek burada açıkça gözüktüğü gibi doğrudur.

Ve şimdi Müslüman dünyasında nükleer bomba yapabilme yeteneğine sahip olmalarına rağmen hala Cennete gitmenin ve size orada yetmiş iki bakire verilmesinin mümkün olduğunu düşünen mühendislerimiz var elimizde. Ve Francis Collins gibi insanlarımız var. Pazar günü çiyle kaplı çim üzerinde diz çöküp kendini İsa'ya verebileceğini, çünkü donmuş bir çağlayan huzurunda olduğunu ve Pazartesi de hiçbir şey yaşamamış gibi bir fiziksel genetikçi olmaya devam edebileceğini düşünen insanlar yani.

Hitchens: Peki, büyük Pakistanlı fizikçi arkadaşımız Pervez Hoodbhoy'a[1] göre, cinlerin ve şeytanların kullanılabileceğini ve onların güçlerinden bir reaktörde yararlanılabileceğini düşünen insanlar bulunuyor.

1 Pervez Hoodbhoy (d. 1950); Pakistanlı nükleer fizikçi; Pakistan'da özgür ifadenin, eğitimin ve laikliğin savunucusu.

Harris: Böylesi bir projeyi finanse etmek neredeyse cezbedici.

Dennett: Sanırım insanların inançlarını sarsmak, bizim olabileceğini düşündüğümüzden daha kolay bir şey olabilir. Bunun üzerinde çok uzun süredir bir yasal erteleme vardı. Biz, insanların inançlarını açık açık sarsma girişimlerinin yeni dalgasının sadece başlangıcıyız ve meyvelerini veriyor bu dalga. Ve bana geliyor ki, engel yaratan şeyler, bizim bu iş için gereken gerçeklere ve savlara sahip olmamamız değiller. Gerçeği açıkça söylememek, kabul etmemek, kendinize itiraf etmemek ve halk içinde kabullenmemek için sizi zorlayan stratejik sebep, ailenizin sizi bir hain olarak görecek olmasıdır. Uzun süredir bu gerçeği anladığınızı kabul etmekten utanırsınız sadece.

Bana göre, tüm bu inançlara inanmayı bıraktığınızı ilan etmek bile muazzam bir cesaret gerektirir. Ve insanların bu cesareti bulmalarına yardımcı olacak yollar bulabilirsek ve onlara bunu yapıp da durumu iyi olan insanlardan bazı örnekler verebilirsek. Yani bu yüzden artık bir ebeveynin şefkatini kaybetmiş ya da onun gibi bir duruma uğramış ama durumu iyi olan insanlardan örnekler. Bazı aile üyelerini incitebilirler ama onları cesaretlendirmenin hala iyi bir şey olduğunu düşünüyorum. Bunu yapamayacağımızı var saymamız gerektiğini düşünmüyorum. Bence yapabiliriz.

Dawkins: Evet ve bunu yapamayacağımızı ileri sürmek neredeyse bize patronluk taslamaktır. Bir diğer yandan, sanırım hepimiz Sam'in söylediği gibi Pazar günü bir şeye inanıp, haftanın geri kalanında tamamen ona ters düşen veya çelişen şeylere inanmak gibi bir tür beyin-bölünmesi başarısının üstesinden gelen insanlar tanıyoruz. Ve sanırım bunda sinirsel olarak hiçbir yanlış yok; bir insanın bu tarzda bölünmüş bir beyne sahip olamaması için hiçbir sebep yok.

Dennett: Fakat belli bir açıdan bu durum dengesizdir. Ve insanlar bunu yapıyor derken senin haklı olduğundan kesin eminim, bunu yapmakta oldukça da iyiler. Ayrıca bunu yaparken dikkati ondan başka yöne çekiyorlar. Dikkati odaklamaya başlayalım...

Dawkins: Fakat beyninizde böylesi bir çelişkiyle nasıl yaşaya...?

Dennett: Bunu yaptığınızı unutarak ve ona dikkatinizi vermeyerek. Sanırım yapmaktan çok hoşlanacağım şey, kendilerini bunu yaparken yakaladıklarında anında akıllarına istemeseler de gelecek unutulmaz bir slogan veya terim icat etmek olurdu. Ve sonra şöyle düşüneceklerdi, "Ah, bu Dennett ve Dawkins ve Harris ve Hitchens'in hakkında konuştuğu kozmik kaymalardan birisi. Ah, doğru!

Ve bunun bir şekilde kuraldışı olduğunu düşünüyorlardı." Yaptıkları şeyin ne kadar garip bir şey olduğuna dair sadece birazcık daha farkındalık yaratmak için bu.

Hitchens: Korkarım söylemek zorundayım ki bu bilişsel uyumsuzluk [birbiriyle çelişen şeylere inanmak] muhtemelen gündelik yaşamda ayakta kalabilmek için gerekli bir şey. Herkes biraz yapıyor.

Dennett: Bilişsel uyumsuzluğa tolerans göstermeyi mi kastediyorsun?

Hitchens: Hayır, onu yapmaktan bahsediyorum. MoveOn.Org'un[1] üyelerinden birinin durumunu ele alın örneğin. ABD devletinin vahşi, militarist ve emperyalist bir rejim olduğunu düşünüyorlar. Devlet fakirleri eziyor ve diğer insanların ülkelerini işgal ediyor. Fakat bu üyeler vergilerini ödüyorlar ve bunu yapmadıklarına nadiren, çok çok na-

1 -*ed.n.* 1998'de dönemin ABD başkanı (Demokrat, yani sola yakın liberal partiden) Bill Clinton, Beyaz Saray'daki stajyerlerden biri olan Monica Levinsky ile olan ilişkisi ortaya çıktığında gündeme oturmuştu. Clinton hakkında daha önceki bir dönemde Paula Jones adında bir kadın tarafından cinsel taciz davası açıldığında, Clinton dava sırasında sorulan bir soruya cevaben Monica Levinsky ile hiçbir türde bir cinsel ilişkisi olmadığını yemin altındayken söylediği ve sonra Levinsky ile olan ilişkisinin delilleri ortaya çıktığı için (yani yemin altındayken yalan söylediği için) ABD kanunlarına göre başkanlıktan azledilip azledilmeyeceğine dair yasal süreç başlatılmıştı. MoveOn.Org bu süreç sırasında yazılım şirketleri olan evli bir çiftin başlattığı bir e-posta grubu olarak ortaya çıktı. Clinton'un azledilmesi temsilciler meclisinde reddedildikten sonra da faaliyetlerine devam etti. Yıllar içinde liberal adaylar için milyonlarca dolarlık bağış topladı. en.wikipedia.org/wiki/MoveOn

diren rastlayabilirsiniz. Çocuklarını [kamuya ait] okullara gönderiyorlar. Günlük işlerini yapıyorlar. Bilirsiniz, inandıkları şeylerin yüzde onu bile doğruymuş gibi davranmazlar sürekli. Bunun kısmi sebebi bunu yapmanın imkânsızlığıdır. (Şeytani ve emperyalist bir devletle işbirliği yapamazlardı çünkü.) Örneğin 1950'lerde John Birch toplumuna üye insanlarda olduğu gibi. Başkan Eisenhower'ın bir komünist olduğunu düşünüyorlardı. Tamam mı? Sabah yataktan kalkıyorsunuz ve inandığınız şey şu: Beyaz Saray Kremlin tarafından yönetiliyor. Fakat sonra gidip meyve sebze almanız gerek ve diğer tüm şeyler falan.

Harris: Çok fazla yükümlülük. Evet.

Dawkins: Hala gitmek ve yapmak zorundasınız.

Hitchens: Fakat inancınız kesinlikle sarsılabilir olmazdı. Bu sizin için çok, ama çok önemli olurdu. Ancak yaşamınızda (yani gerçek yaşamınızda) sahip olduğunuz bu görüşü haklı çıkarmak veya uygulamak için hiçbir yol olmazdı. Ve eminim ki şunu söyleyen insanlar için de aynısı geçerli: "Pekâlâ, bir çocuğumu diğerine tercih etmemem gerek gerçekten (veya bir ebeveynimi diğerine,) fakat yapıyorum bunu. Ama yapıyormuş gibi davranmayacağım kesinlikle." Ve buna benzeyen her

türlü şey. Senatör Craig[1] eşcinsel olmadığını söyler. Kendi zihninde kesinlikle eşcinsel olmadığına emin olduğunu düşünür, fakat yaşamını kendisinin bir şey olduğunu veya olmadığını söyleyerek sürdüremez.

Yani sormak istediğim bir soru buydu. Kendimize gerçek amacımızın ne olduğunu sormalıyız. Gerçekten de inanç olmayan bir dünya görmek istiyor muyuz? Sanırım söylemeliyim ki ben istemiyorum. Görmeyi beklemiyorum da istemiyorum da.

Harris: İnanç derken ne kastediyorsun?

Hitchens: İnanç, en az kesilip budandığı, yerine daha iyi bir şey koyulduğu veya itibarsızlaştırıldığı kadar sık bir şekilde kendini kopyalar ve ürer; ve bana geliyor ki son derece hızlı bir şekilde gerçekleşir bu, sanıyorum Freudcu[2] sebepler yüzünden: esasen neslin tükenmesi veya yok olma korkularıyla alakalı bir şey.

1 Larry Craig (d. 1945); Geçmişte ABD'nin Idaho eyaletinden Cumhuriyetçi (sağ kanat) parti senatörü (1991-2009). Haziran 2007'de "kaba cinsel ilişki" suçundan tutuklanmıştı. Akabinde pazarlıkla [*ed.n.* Filmlerden de bildiğimiz üzere, ABD'de savcılar dava açmak yerine, suçlunun suçu kabul etmesi karşılığı daha düşük bir suçla cezalandırılmasını sağlama yetkisine sahip, muhtemelen uzun uzadıya sürecek davaların kamuya olan muazzam faturasını azaltmak amacıyla] daha düşük bir suç olan "düzeni bozma" suçunu üstlendi. Açıklama yaparak ne o an ne de geçmişte hiçbir zaman eşcinsel olmadığını söylemişti.

2 -*ed.n.* Sigmund Freud (1856-1939); Psikanalizin kurucusu olan ünlü Avusturyalı sinir bilimci. İnsan davranışlarına sebep olan şeylerin çok büyük bir kısmının bilinç altındaki ve bizim göremediğimiz süreçlerden kaynaklandığını ileri sürmüştü. Birçok ünlü teorisinin yanında, insanların çocukluklarında yaşadıkları olayların yetişkinlikteki karakterlerine büyük etkiler kazıdığını düşünmüştü.

Harris: İnancı doğaüstü örneklerdeki anlamında mı kastediyorsun?

Hitchens: Evet. Hüsnükuruntu.[1] Ve sonra diğeri de şu: Bu tartışmanın bir sona varmasını ve sonuçta şunun kabul edilmesini ister miyim?: "Hitchens bu raundu gerçekten kazandı. Şimdi artık dünyada hiç kimse Tanrıya inanmıyor."

Şimdi, bunu gözde canlandıramıyor bile olmamdan başka [*gülüşmeler*], istediğimin bu olduğundan bile kesin emin değilim. Sanırım daha çok epistomoloji, felsefe, biyoloji ve bunun gibi şeyler hakkındaki tüm savların temeli olarak görülmelidir: yani her zaman aksini savunmanız gereken bir şey olarak. Diğer açıklama bu.

Dawkins: Bunun sıra dışı bir şey olduğunu düşünüyorum. Ne söylediğini anlamıyorum. Yani kastettiğim, söylediğin şeyleri anlıyorum ama bu asla işe yaramayacak, fakat bunu neden istemeyeceksin ki onu anlamıyorum.

1 -*ed.n. Hüsnükuruntu (Wishfull thinking, TDK:* Herhangi bir durumu safça kendinden yana iyiye yorma *{Alay yollu ifade}*); Bu oldukça önemli kelime Türkçede maalesef yeterince iyi bilinmiyor. Tam anlamı, bir şeyi sırf onun doğru olması bizim istediğimiz bir şey olduğu için hiçbir kanıt, mantık veya gerçeklik olmamasına rağmen doğru kabul etmek. (Çoğu zaman aksine kanıtlar da görmezden gelinir.) Örneğin bir öğrencinin sınavda soruların çoğunu yanlış cevaplamış olduğunu bilmesine rağmen iyi not alacağına (gerçekten) inanması veya bir deprem uzmanının(!) bilimsel kanıtlar bu konuda kesin bir şey söylenemez demesine rağmen "deprem olmayacak" diye beyanatta bulunması.

Hitchens: Çünkü devam etmesini istiyorum, sanırım bir parça Huxley[1] ile Wilberforce[2] veya Darrow[3] ile William Jennings Bryan arasındaki tartışmalarda olduğu gibi.

Dawkins: Çünkü bu ilginç.

Hitchens: Bizim tarafın daha rafine hale gelmesini ve onlarınkinin gittikçe daha çok teşhir edilmesini istiyorum. Fakat bunun onlar olmadan nasıl gerçekleşebileceğini göremiyorum, tek bir elle el çırpma sesi çıkarılabileceğini düşünmüyorum.

Harris: Bunun cihatçılarla el çırparak sürmesini istemiyorsun değil mi?

1 Thomas Henry Huxley (1825-95); İngiliz biyolog ve Darwinci evrim savunucusu. Oxford'daki Britanya Birliğinin 1860'ta konu üzerine düzenlediği tartışma oturumunda Samuel Wilberforce'a karşı konuşmuş olması en ünlü eylemlerinden birisidir.

2 Samuel Wilberforce (1805-73); Anglikan (İngiliz kilisesine mensup) papaz; 1845'den itibaren Oxford Baş Piskoposu; evrim üzerinde 1860'daki tartışmada yer almış, Darwin'in insanlarla insansı maymunların aynı atayı paylaştığı iddiasına karşı çıkmıştı.

3 Clarence Darrow (1857-1938); ABD'li avukat; öğretmen John Scopes'i 1925'deki "Scopes davasında" savundu. Davacı tarafında Bryan vardı. (*-ed.n.* Resmi olarak "Tennesse Eyaletine karşı John Thomas Scopes" davası olarak bilinen dava, kamuoyunda Scopes Maymun Davası olarak biliniyordu. Dava John Scopes'in devlet okulunda evrim öğreterek, insan evriminin devlet okullarında öğretilmesini yasadışı kılan Tennesse eğitim yasasını çiğnediği iddiasıyla açılmıştı. Dava görüldüğü Dayton'un küçük bir kasabasına ziyaretçi çekmek için kasten abartılarak sahnelenmişti. Scopes aslında okulda evrimle ilgili öğrettiği herhangi bir şeyi hatırlamasa da, davanın bir savunucuya sahip olmasını istediği için suçu üstlenmişti. Suçlu bulunup 100 dolar cezaya çarptırıldı. Teknik nedenlerle ceza iptal edildi.) en.wikipedia.org/wiki/Scopes_Trial

Hitchens: Hayır, fakat cihatçılarla bir görüş farklılığım yok.

Harris: Peki, onların projelerinin yasalara uygunluğu terimleriyle konuşursak, aslında var.

Hitchens: Hayır, aslında yok. Bunun tartışılacak hiçbir tarafı yok. Kastettiğim şey, onlar için konu çok daha basit: Köklerinin kazınmasını istiyorum derler. Bu gösterdikleri bana göre tamamen primatça bir tepkidir: kendi hayatta kalımlarını sağlama almak için düşmanı yok etme ihtiyacını fark ederiz onlarda. Düşündükleri bu şeylerle hiç ilgilenmiyorum kesinlikle. İslam hakkındaki soruna henüz gelemedik ama cihatçıların ne düşündükleri hiç mi hiç ilgimi çekmiyor. İlgilendiğim tek şey bu aşırı dincileri yok etmenin yöntemlerini rafine etmek. Bu arada insanın bu iş için çok az laik destek aldığı bir görev bu.

Harris: Evet bu çok çarpıcı.

Hitchens: Çoğu ateist bu savaşı istemiyor. En önemli şey, tam da onların yan çizmek istedikleri şey. Onun yerine gidip Billy Graham'a[1] patlamayı tercih ederler. Çünkü bilirler ki orada tehlike yoktur.

1 Billy Graham (1918-2018); ABD Güney Baptist papazı ve evanjelist, vaizlik yaptığı büyük toplantılarla ve yürüyüşlerle ünlü.

Dennett: Bence bu insanları imha etme fikrini iğrenç bulduğumuzdan ve aynı zama...

Hitchens: Hayır, ben imha etmek değil köklerini kazımak dedim.

Dennett: Köklerini kazımak.

Hitchens: Cihatçı güçlerin tamamen yok edilmesi. İmha etmek bence daha çok bir türün tamamına uygulanan bir eylem.

Dawkins: Fakat Christopher, anlattığın noktaya geri dönersek, sanki bu savdan hoşlanıyormuşsun gibi görünüyor. Sanki bir entelektüel sav varmış da kaybolacakmış gibi düşünüyorsun.

Hitchens: Yani ben daha çok "diyalektiğin"[1] derdim Richard. Diğer bir deyişle insan diğer insanlarla tartışarak öğrenir. Ve bence bu masadaki hepimiz muhtemelen bu konu üzerinde mantıklı düşünenler olarak kendi yeteneklerimizi geliştirdik veya iyileştirdik.

Dawkins: Fakat hakkında mantık yürütülecek birçok başka şey daha var. Dine karşı savaşı kazanınca bi-

1 -*ed.n.* Mantık yürütme ve mantıksal tartışmalar yapma yoluyla gerçeğe doğru ilerleme yöntemi. (TDK çevirisi: *eytişim.*)

lime veya üzerinde çalıştığımız şey her neyse ona geri dönüp onu tartışabilir ve üzerinde mantık yürütebiliriz. Ve üzerinde konuşmaya gerçekten değmeyecek bir sürü görüş de var.

Hitchens: İnsanların bir kısmı buradaki [dünyadaki] varlıklarını biyoloji kanunlarına atfederken, diğer bazılarının buradaki varlıklarını onlara yönelik bir amacı olan ilahi bir plana atfetmeleri her zaman geçerli durum olacaktır.

Dawkins: Peki, bu...

Hitchens: Fikrimce bu görüşlerin hangisini benimsediklerine bakarak insanlar hakkında çok fazla bir şey anlatamazsınız. Ve hepimizin bildiği gibi, bu görüşlerden sadece birisi gerçekten anlamlı. Fakat bunu nasıl biliyoruz? Çünkü onu zıddıyla mukayese etmemiz lazım; ve bu zıddı ortadan kaybolmayacak.

Harris: Burada bir benzeşim kurmama izin verin. Aynı şeyi yakın tarihin bir noktasında büyücülük için de söylemiş olabilirdiniz.

Hitchens: Evet.

Harris: Her kültürde cadılara inanç yaşandığını söyleyebilirsiniz, büyülü sözlerin işe yaradığına inan-

cın olduğunu. Büyücülük kesinlikle her yerde ve asla ondan kurtulamayacağız ve kurtulmaya çalışırsak aptallık ederiz. Veya sadece bir diyalektik konusu olarak deneyebiliriz, fakat büyücülük sonsuza kadar bizimle olacak. Buna rağmen büyücülük gözler önünden kayboldu, neredeyse tüm dünyada istisnasız olarak. Yani bazı topluluklarda bulabili...

Hitchens: Hiç de değil. Hiç de değil. Büyücülük kesinlikle kökü kazınamaz bir şey ve yabani otlar gibi yayılıyor, sıklıkla animistler[1] ve Hristiyanlar arasında.

Dennett: Batı dünyasında değil.

Harris: Açık açık yapılan büyücülüğü kastediyorum. Kem göz büyücülüğü; ve sahip olduğunuz ilaçlar yerine...

Hitchens: Ondan kurtulduğunu mu düşünüyorsun?

Harris: Temelde onu def ettik. Evet.

Dawkins: Her neyse, sen onu ortadan kaldırmak istemiyor musun?

1 -*ed.n.* Doğadaki her şeyin, örneğin bir ağacın veya kayaların ruhları olduğuna dair inanca sahip dini görüşlerdeki insanlar. Genellikle tek tanrıcılığa veya diğer tanrılara dair hikayelere (ve misyonerlerin usanmadan gerçekleştirdikleri çabalara) erişimi olmayan izole topluluklarda, örneğin kabilelerde görünen bir inanış.

Hitchens: Bugünlerde Wicca'ları[1] Arlington mezarlığına gömülmeleri için kayıt yaptırtmaya çalışan bir kampanya var.

Harris: Benim konuştuğum şey, komşularınızın şeytani gayelerinin bazı nedensel mekanizmalar yoluyla ekinlerinizi çürüttüğünü veya çocuğunuza nazar değdirdiğini düşündüğünüz için onları öldürmeye istekli olmanız. Bu düşünce tıbbi bilim hakkındaki cehaletle birlikte gelir.

Hitchens: Evet öyle.

Harris: İnsanların neden hastalandıklarını bilmezsiniz ve komşunuzun kötü niyetinden şüphelenirsiniz. Ardından büyücülük oradaki boşluğu doldurur.

Hitchens: Böyle bir durumda insanın onun olmamasını istemeyeceğini ve üzerinde tartışacağımız ilginç bir şeyi kaybettiğimizi falan söylemezdim.

Harris: Fakat büyücülerin tıbbi uygulamalara müdahale eden iddialarıyla uğraşmıyoruz burada. Burada alternatif tıp ve akupunktur konusuna gir-

1 -*ed.n.* Wicca modern bir pagan dinidir. Pagan büyücülüğü olarak da adlandırılır. Paganizm, Roma İmparatorluğu zamanında, Britanya, Avrupa, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da bulunan çok tanrıcı dinler için kullanılan terimdi. Wicca dini ilk kez 20. yy'ın ilk yarısında ortaya çıkmış, 1954'te Britanya'da geniş halk kesimine emekli bir kamu çalışanı olan Gerald Gardner tarafından tanıtılmıştır. en.wikipedia.org/wiki/Wicca

meyin. Ben gerçek büyücülükten bahsediyorum, ortaçağ büyücülüğünden.

Hitchens: Aslında ben de tam aynı şeyi yapmak üzereydim. Ve *Washington Post* gazetesi her gün yıldız falı yayınlar.

Harris: Astroloji de bir başka mesele tabi.

Dennett: Evet fakat astroloji sıradan bir...

Hitchens: Gelin onları dışarıda bırakalım. Astrolojinin kökü kazınmayacak.

Dennett: Tamam. Pekâlâ, fakat onun kökünün kazınmasına gerek yok.

Dawkins: Fakat kökünün kazınıp kazınmayacağıyla, kökünün kazınmasını isteyip istemediğini birbiriyle karıştırıyorsun. Ve sanki kökünün kazınmasını *istemiyormuşsun* gibi geliyor kulağa, çünkü tartışabileceğin bir rakip olsun karşında ister gibisin. Ve üzerinde düşünüşünü keskinleştireceğin bir şey ister gibisin.

Hitchens: Evet, sanırım gerçekten de istediğim şey bu.

Dennett: Fakat aslında kök kazımayı düşünmek yerine neden bir evrimsel salgın bilimcinin düşüneceği gibi düşünüp şöyle demiyoruz: "Yapmak istediğimiz şey bir zehirliliğin evrimini cesaretlendirmek. Zararlı türden kurtulmak istiyoruz." Astroloji umurumda değil çünkü yeterince zararlı olduğunu düşünmüyorum. Kastettiğim, (Reagan'ın söylenene göre astrolojiyi karar vermek için kullandığını duymak bir parça korkutucu olsa da, nadir görüldüğünü umut ettiğim bu tuhaf vaka bir kenara,) astrolojinin önem taşıdığını söyleyen boş inancı görece zararsız buluyorum. Diğer saçmalıkları da astrolojinin durumuna düşürebilseydik keşke, mutlu olurdum.

Hitchens: Pekâlâ, bakın, cevabımı beğenmediniz. Fakat sanırım soru şu olmalıydı; ve bu soru bize sorulacak da; soru aslında bugün bana TV'de soruldu. Dediler ki "ABD'de bu sabah kimsenin kiliseye gitmemiş olmasını ister miydiniz?"

Dennett: Cevabın ne buna?

Hitchens: Pekâlâ, kendi cevabımı zaten söyledim ve Richard da ona katılmadı. Fakat bu sabah TV'de verdiğim cevap, insanların sahte teselliler olmadan daha iyi durumda olacaklarını düşündüğüm ve inançlarını bana zorla kabul ettirmeye çalışmalarını iste-

mediğimdi. Eğer bundan vazgeçerlerse kendilerine ve bana bir iyilik yaparlardı. Yani belki de bu anlamda kendimle çelişiyorum. Kastettiğim, buna bir son vermelerini dilerdim fakat bunu yaparlarsa tartışacak kimsem kalmazdı. Ve eğer beni dinlerlerse bunu yapmayı bırakacaklarını kesinlikle söylemedim, tamam mı? Öyleyse, burada iki soru var.

Fakat şunu duymak hoş olurdu: Dünyadaki hiç kimsenin bir inanca sahip olmadığı bir günün gelmesini iple çektiğinizi söyler miydiniz?

Dawkins: Evet, buna cevap vermek istiyorum. Konu ister astroloji, ister din, isterse de diğer herhangi bir şey olsun, insanların kendilerini ilgilendiren şeyler üzerine şüpheci biçimde düşündükleri ve kanıtlara baktıkları bir dünyada yaşamak isterim. Astroloji zararlı olduğundan değil; muhtemelen zararlı değil tahminimce. Fakat bazı şeylere kanıt olmadan inandığınız için onlara inanmanın doğru olduğunu düşünerek dünyaya bakarsanız, çok fazla şey kaçırırsınız. Ve dünyada yaşayıp neden dünyada yaşadığınızı anlamak o kadar güzel bir deneyim ki, dünyayı neyin gökyüzünde tuttuğunu anlamak, gerçek yıldızlar hakkında bilgi edinmek, gökbilimi hakkında bilgi sahibi olmak; bunlar astrolojinin, yani yıldız falcılığının adiliğine düşürüldüğünde fakirleşecek şeyler.

Ve bence aynısını din için de söyleyebilirsiniz. Evren görkemli, güzel ve muhteşem bir yer ve cinlere, doğaüstü yaratıcılara ve doğaüstü müdahalecilere inanmak küçültücü, dar bakış açılı ve alçaltıcı bir şey. Sanırım inançtan kurtulmak isteyeceğine dair estetik bir görüş oluşturabilirdin.

Hitchens: Sana bundan daha çok katılmam sanırım mümkün olmazdı.

Dennett: Fakat gelin önceliklerden konuşalım. Eğer en tehlikeli ve zehirli aşırılıkların bazılarını ortadan kaldırabilseydik, ilk olarak peşinden koşacağınız zaferler ne olurdu? Ulaştığınızda sizi gerçekten heyecanlandıracak hedef ne olurdu? Gelin İslam'a bakalım. Ve İslam'a bakabildiğimiz kadar gerçekçi bakalım. Reform geçirmiş, daha makul bir İslam için uzak bir şans bile var mı?

Dawkins: Pekâlâ, İslam'la bağlantılı yaşanan günümüzdeki saldırganlıklar görece yakın zamanda başlamadı mı?

Dennett: Sanırım oldukça geçmişe gi...

Harris: Sadece bir noktaya kadar. Ve tekrar, bu konuda hüküm vermeye yeterli donanıma sahip olup olmadığımız konusuna gelirsek, bu eleştiricilik için

en ikna edici ağızlar bizler değiliz. Ayaan Hirsi Ali[1] veya Müslüman entelektüel Ibn Warraq[2] gibi insanların İslam'ın içinden onu eleştirmelerini ve insanlar tarafından duyulmalarını gerektiren bir şey bu, özellikle de bu konuda söylediklerimize güvenmeyen laik liberal türünde insanlar tarafından duyulmaları gereken. Fakat düşünceme göre İslam'ın geçmişinde belirgin tarihsel dönemler vardı.

Politika bilimcisi Samuel Huntington[3] demişti ki "İslam'ın kanlı sınırları vardır." Bu sorunu fark ettiğimiz yerler bu sınırlardır; İslam'la modernliğin buluştuğu sınırlardır. İslam'la modernlik arasında bir çatışma vardır. Fakat evet, İslam'ın tarihinde insanların etrafta cihat peşinde koşmadığı dönemlerin izlerini de bulabilirsiniz, çünkü o zamanlarda cihatlarını *başarıyla* yapıp bitirmişlerdi.

Dennett: Ya o dünyadaki kadınlar?

Dawkins: Kesinlikle. O sınırların içindeki kadınların çektiği acılar.

1 Ayaan Hirsi Ali (d. 1969); Hollanda ABD vatandaşı entelektüel ve aktivist; Somali'de doğdu; İslamın sesli eleştirmeni ve Müslüman kadınların haklarının savunucusu.

2 İslamiyet'in bir eleştirmeninin kullandığı takma ad. Arapça "kağıt yapıcısının oğlu" anlamında. İslam Toplumunu Laikleştirme Enstitüsü'nün 1998'deki kuruluşunda kurucularından biri.

3 Samuel Huntington (1927-2008); ABD'li politika bilimcisi ve başkanlık danışmanı; 1993'de "medeniyetler çatışması" adlı teorisini öne sürmüştü, teoriyi kitap formatında *Medeniyetlerin Çatışması ve Dünya Düzenini Tekrar Kurmak* isimli kitabında sunmuştu (1996).

Dennett: En iyi zamanlarında bile.

Harris: Elbette.

Hitchens: Fakat bariz şekilde bir tür çelişkili durum da var. Artık bilgimiz çok daha fazla. Harika kitaplar yazıldı, María Menocal'ın Andalucía üzerine yazdığı kitap örneğin,[1] İslami medeniyetin komşularıyla görece barış içinde olduğu ve cihatçı olmayan konularda birçok çalışmalar yaptığı dönemlere dair. Ve kendim şahsen Yugoslavya'nın dağılmasından sonra Bosnalı Müslümanların oradaki Hristiyanlardan, ister Katolik ister Ortodoks olsunlar,[2] çok daha iyi davranışlar sergilediklerini gördüm. Onlar dini katliamların kurbanlarıydılar, gerçekleştiricileri değil; ve çok kültürlülüğe en çok inananlar onlardı. Yani bu gerçekleşebilir. Orada ateist Müslüman veya Müslüman ateist olduklarını söyleyen insanlarla bile karşılaşabilirdiniz.

Dennett: Vay canına!

Hitchens: Saraybosna'da görebilirdiniz, evet. Ki bu teknik bir imkansızlıktır. Fakat ne düşünürsek düşünelim, problem, benim son derece kesin olarak

1 María Rosa Menocal, *Dünyanın Süsü: Müslümanlar, Yahudiler ve Hristiyanlar Ortaçağ İspanya'sında Bir Hoşgörü Kültürünü Nasıl Yarattılar* (Boston: Little, Brown, 2002).

2 *-ed.n.* Katolikler Hırvatlar'dı, Ortodokslar da Sırplardı.

inandığım üzere, totaliterliğin tüm dinlerin içsel özelliği olmasıdır, çünkü kesin, meydan okunamaz ve sonsuz bir otorite istemek zorundadırlar hepsi.

Dennett: Tüm dinlerde.

Hitchens: Öyle olmalı. Yaratıcı, iradesine meydan okunamaz olandır. İradesine yaptığımız yorumlar önemsizdir. İradesi kesindir ve ölümümüzden sonra da geçerlidir, doğumumuzdan önce olduğu gibi.[1] Bu diktatörlüğün kökenidir. Sanırım İslam bunu en gürültülü yolla belirtiyor, tek tanrıcılığın üçüncüsü olarak gelip diyor ki: "Bundan sonra başka hiçbir şeye gerek yok. Bu sonuncusu. Daha önce de Tanrı'dan sözler gelmişti; bunu kabul ediyoruz. Tek olduğumuzu iddia etmiyoruz, fakat son olduğumuzu iddia ediyoruz. Bu noktada başka hiçbir ek çalışmaya gerek yok."

Harris: Ek olarak "Ve iddia ediyoruz ki ilahiyatla sivil konular arasında hiçbir mesafe yok."

1 -*ed.n.* İslama göre ise insanlar için doğumdan öncesi yoktur (İnsan Suresi 1) ve Allah her insanı tek bir ruhtan yaratmıştır (Araf Suresi). Ve Secde Suresi insanların nasıl yaratıldığını anlatır:

> (7) O yarattığı her şeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır. (8) Sonra onun neslini önemsenmeyen bir suyun özünden yaratıp sürdürmüştür. (9) Sonra ona düzgün bir şekil vermiş ve ruhundan ona üflemiş; sizi kulak, göz ve gönüllerle donatmıştır. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!

(Secde 7-9; kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Secde-suresi/3507/4-9-ayet-tefsiri)

Hitchens: Bu dünyamızdaki en kötü şey. Dünyamızda muhakkak ki bir insanın söyleyebileceği en kötü şey şu: "Daha fazla hiçbir araştırmaya gerek yok. Bilmeniz gereken her şeyi zaten biliyorsunuz. Geriye kalan her şey ayrıntı." Bu en tehlikeli şey ve bu şey İslam'ın yaptığı ve diğerlerinin onunla aynı şekilde yapmadığı bir şey.

Dennett: Pekâlâ, izin verin bu noktada bir anlığına şeytanın avukatlığını oynayayım.

Hitchens: Hristiyanlıkta veya Yahudilikte İslam'a hiçbir itibar atfedilmez fakat İslam'da diğer dinlere bir miktar itibar atfedilir. Yahudiliğin tüm kısımlarını kabul ederler. İbrahim'i ve oğlunu kurban etmeye olan istekliliğini severler. Tüm bunları severler. Kesinlikle Bakire Doğuma itibar ederler, Hristiyanlığın en saçma kısımlarına. Tüm bunların çok iyi olduğunu düşünürler. "Katılmak isterlerse herkese kapımız açık, fakat son söz bizde söylenmiştir." Bu ölümcül. Ve bence varlığımız bu vaazla uyumsuz.

Dennett: İzin verin bu noktada bir anlığına şeytanın avukatlığını oynayayım ki en azından durduğumuz noktalarda açık olabilelim.

Hitchens: Şeytan için ücretsiz avukatlık yapmayı tercih ederim ben şahsen. [*Gülüşmeler*]

Dennett: Hepimiz şeytan adına konuşabiliriz. Eminim ki birçok insan zaten bunu yaptığımızı düşünüyor.

Öğrenmeye *çalışmamamız* gereken bazı şeylerin olduğu fikri ciddiye aldığım bir şey. Ve sanırım hepimiz, "bilmemizin iyi olacağı kadarından fazlasını bilmek" diye bir şey olduğu önermesini en azında gözden geçirmeliyiz.

Şimdi, bu noktaya kadar itiraz etmezseniz, ciddiye almamız gereken bir olasılık, Batı'nın gerçekten fazla ileriye gittiği ve bizim için iyi olmayan bir sürü bilgiyi öğrendiği şeklindeki Müslüman düşünüşüdür. Onsuz daha iyi olduğumuz şey bilgidir, buna göre.[1] Ve birçok Müslüman'ın saati geriye çevirip geçmişe dönmekten mutlu olacağı bir gerçektir. Bunu yapamazlar elbette. Fakat şunu söyleyen bir Müslüman'a belli bir sempatim var: "Pekâlâ, evet, kedi sepetten kaçtı. Artık çok geç. Bu bir trajedi. Siz Batı'da gerçekleri içinize aldınız ve şimdi de bize dayatıyorsunuz: türlerin bilmeselerdi daha iyi durumda olacakları gerçekleri."

1 -*ed.n.* Sadece bir örnek: Bir üniversitenin rektör yardımcısı, 2016'da bir televizyon programında çekilmiş ve YouTube'da yayılan görüntülerinde "Bizde de şimdi **okuma oranı arttıkça beni afakanlar basıyor**. Ben daha çok cahil ve okumamış, tahsilsiz kesimin ferasetine [bilgeliğine] güveniyorum bu ülkede," derken görülüyor.

Bunun Müslüman ülkeler arasında tartışmasız en modern ülke olan (Belki Bosna Hersek'in ardından) Türkiye'nin en modern şehirlerinden biri olan İstanbul'da yaşandığını da hatırlamak gerek.

Hitchens: Söylediklerin kesinlikle muazzam ilgimi çekti. İster teoride olsun ister pratikte, öğrenebileceğimizi bildiğimiz ama kendimizi öğrenmekten men edeceğimiz bir örnek duymaktan gerçekten çok hoşlanırdım. Çünkü öyle bir örneği hayal edebilmek, söylemeliyim ki inancın olmadığı bir dünyayı hayal etmekten daha zor benim için.

Harris: Pekâlâ, sen çan eğrisinden bahsetmiştin. Eğer ırklar veya cinsiyetler arasında gerçekten güvenilir farklılıklar vardıysa...

Hitchens: Fakat buradaki hiçbirimizin durumun gerçekten öyle olduğunu düşündüğünü sanmıyorum. Doğru olduğuna inandığın ama en başta bilmiyor olmayı dilediğin bir şey düşünmelisin.

Dennett: Oh, eğer doğru olsalardı insan ırkının onu bilmeden yoluna devam etmesinin daha iyi olacağı şeyleri hayal etmenin zor olduğunu düşünmüyorum.

Hitchens: Bunu bir parça daha belirginleştirebilir misin? Tamamen büyülendim.

Dawkins: Farazi durumlar başka bir şey. Fakat Christopher'in sorduğu "Hiç herhangi bir şeyi bastır...?"

Hitchens: Aklınızda halihazırda olan bir şey var mı?

Dennett: Hayır, hayır. Yok.

Dawkins: Hayır yok.

Hitchens: Kendinizi böyle yaparken hayal edebiliyor musunuz bu arada? Ben edemiyorum.

Dennett: Oh, ben hayal edebilirim. Umarım asla karşıma çıkmaz böyle bir durum.

Harris: Biyolojik silahların sentezlenmesini alın. *Nature* dergisi çiçek hastalığı için bir tarif yayınlamalı mı?

Dennett: Doğru, kesinlikle. Tüm o şeyler var...

Hitchens: Peki, tamam. Fakat bu ona gözlerimizi tamamen kapatmamız gereken bir bilgi olmazdı. Daha çok yapma kabiliyeti gibi bir şey olurdu.

Harris: Bir insanın peşinde koştuğu belli bir bilgiyle gerçekleştirebileceği tek şeyin ahlak dışı bir şey olduğu veya yayılırsa yanlış ellerin güç elde edeceği bir durumu kesinlikle hayal edebilirsiniz. Fakat aslında son derece önemli olduğunu düşündüğüm bir şeyi gündeme getirdin burada. Çünkü karşıtla-

rımızın gözünde bizi suçladıkları şey, İslam'a veya dünyanın geri kalanına fitneci gerçekleri yaymak değil çok fazla. Daha çok, bilimde kolayca ölçülemeyen veya üzerinde tartışılamayan gerçeklere itibar etmememiz. Bize karşı klasik hazır cevapları şöyle: "Peki karını sevdiğini ispatla o zaman bana." Sanki bu ateizme karşı yere serici bir kanıtmış gibi: "Bunu da ispatlayamazsın." Pekâlâ, onu biraz daha açtığında, aslında ispatlayabilirsin. Gözler önüne serebilirsin. "Sevmek" derken ne kastettiğimizi biliriz. Fakat şu kutsal alan vardır (bilim tarafından kolayca zaptedilemeyen) ve bilimsel söylemler bu alanı dini söylemlere terk etmiştir.

Dennett: Yani; ve artistik söylemi de.

Harris: Evet.

Dennett: Ki illa dindar olması gerekmez artistik söylemin.

Harris: Ama benim öne süreceğim şey, kutsal alanın sanatla bile çok iyi yakalanmamış olduğu, aşkın sanatla çok iyi yakalanmadığıyla aynı şekilde. Ve tutku da öyle. Bunları sanatta temsil edebilirsiniz, fakat sanata indirgenemezler. Müzeye gidip tutkuyu en saf biçimiyle göremezsiniz. Ve bence biz ateistler olarak, dindar insanları kaçırdığımız bir şey-

ler olduğuna inandıran, dinin düzmece iddialarını basitçe gözardı etme şeklimizde bir şeyler var. Ve bana göre bu konuya duyarlı olmalıyız.

Hitchens: Kesinlikle. Bu onların, laikliğin herhangi bir zamanda Durham veya Chartres Katedralleri gibi muhteşem eserler üretip üretmediğini; veya şahane tablolar, müzik eserleri ortaya...

Dennett: Bach'ınki gibi.

Hitchens: Sanırım Bach'ınki gibiler, evet.[1]

Harris: Fakat bence buna verilecek cevaplarımız var.

Hitchens: Evet vereceğimiz cevaplarımız var.

Harris: Ve sen çok iyi bir cevap vermiştin de: Eğer o noktada sanatçılara iş veren laik patronlar olsaydı. O zaman şunları düşünmemiz gerekirdi (1) Michelangelo'nun gerçekten inançlı bir insan olup

1 -*ed.n.* Konuya yabancı okurlar için, ortaçağ zamanlarında Hristiyan kiliseleri ve bunları yöneten merkez otoriteler halktan sürekli para toplardı. Kiliseler altın ve değerli eşyalarla dolu olurdu. Kilise yönetimleri ve papalık Avrupa'nın en zengin kuruluşlarıydı. Bu paraların bir kısmıyla büyük mimarlara katedraller yaptırtır, en iyi ressamlara dini resimler ürettirir, en iyi sanatçılara dini müzikler besteletirlerdi. Sanatın en büyük para kaynağı onlardı ve kralların bile önündeydiler. Bunların en göze çarpanlarından biri, Rönesans döneminde yaşamış ünlü bir İtalyan heykeltıraş, mimar, ressam ve şair olan Michelangelo'nun (1475-1564) Sistine Şapel'inin tavanına boyadığı muhteşem dini freskolardır (fresko, duvara veya tavana sulu boya ile yapılan boyama). Freskoyu sipariş eden Papa Julius II idi ve aynı tavana başka ünlü ressamlar da resimler ekledi. en.wikipedia.org/wiki/Sistine_Chapel_ceiling

olmadığını bilemeyiz çünkü o zamanlarda inançsızlığınızı ifade etmenin sonucu ölüm olurdu. Ve (2) elimizde Michelangelo'ya iş verecek bir laik kuruluşumuz olsaydı o zamanlarda, tüm o laik sanat eserleri şimdi karşımızda olurdu.

Hitchens: Aslında doğal sonucun ortaya çıktığını söylemiyorum.

Harris: Hangi?

Hitchens: Dine adanmış resimlerde ve heykellerde parasal himayenin çok fazla bir fark yaratıp yaratmayacağını bilemeyeceğimizi düşünmenin doğru olduğunu sanıyorum. Fakat kendimi şöyle söylerken düşünemiyorum: "Eğer laik[1] bir ressamınız olsaydı, diğerleriyle tamamen aynı iyi işi çıkarmış olurdu." Niye olduğunu bilmiyorum ve kendimi niye olduğunu bilemez halde bulduğum için de oldukça muyluyum ki, "kendimi böyle söylerken hayal edemiyorum."

Dawkins: Ne? O Michelangelo, eğer o bir bilim müzesinin tavanına resim yapmak için görevlendirilse, yine benzer muhteşemlikte bir şeyler çıkartamaz mıydı ortaya?

1 *-ed.n.* Burada geçen laik kelimesi dünyevi anlamını taşır esasen. Dinle ilgisi olmayıp günlük ve genel yaşamla alakalı anlamındadır. Örneğin iki gencin aşk hikayesi gibi.

Hitchens: Bir açıdan, tereddütle bunu düşünüyorum, evet.

Dawkins: Gerçekten mi? Ben buna inanmayı çok çok kolay buluyorum.

Hitchens: Bu aramızdaki bir farklılık olabilir. Yani, dine adanmış şiir durumunda; Resim ve mimari konusunda çok fazla şey bilmiyorum ve dine adanmış mimarinin bir kısmından, örneğin diyelim ki Vatikan'daki Aziz Peter Bazilikası'ndan[1] zaten hoşlanmıyorum, onun özel bir endüljans[2] satışı ile finanse edilmiş olduğunu bilmek de pek yardımcı olmuyor buna. Dine adanmış şiirin, örneğin diyelim ki John Donne[3] veya George Herbert'in[4] şiirlerinin numaradan olduklarını veya bir patrona yaranmak için yazıldıklarını hayal etmek zor benim için.

1 -*çev.n.* Aziz Peter Bazilika'sını bir Yunan tapınağının tepesine kubbe eklenerek kiliseye çevrilmiş diktörgen bir bina olarak hayal edebilirsiniz. Bazilika terimi erken dönem Hristiyanlığında Yunan binalarından etkilenerek ortaya çıkarılmış mimari sitildir. Kelime kökeni ve mimari plan şekli, Yunan/Roma devlet sarayları olarak kullanılan bazilika isimli yapılara dayanır. Hitchens, Antik Yunan kültürünü seven (sevmenin de ötesinde, sayfa 170'de Parthenon ile ilgili kitap bile yazdığını ifade ediyor) ve Hristiyanlığın onu talan etmesinden pek de haz etmeyen bir insan olduğundan, bu bazilikayı sevmemesi oldukça anlaşılırdır.

2 -*ed.n.* Orta Çağ Avrupası'nda, Hristiyanların cennete gitmeden önce gerçekleştirdikleri günahların bedelin ödemeleri sırasında Araf'ta karşılaşacakları cezalandırmayı azaltmak için Roma Katolik Kilisesi'nin sattığı "günah azaltma" belgesi. Genellikle paraya ihtiyaç duyulduğu zamanlarda toplu satışlar yapılırdı. en.wikipedia.org/wiki/Indulgence

3 John Donne (1572-1631); İngiliz şair ve papaz; Aziz Paul Katedralinin 1612'den itibaren baş rahibi; hem laik (dünyevi) hem de dindar şiirler ve düzyazılar yazdı.

4 George Herbert (1593-1633); Galli şair ve papaz; 1626'dan itibaren Lincoln Katedrali papazı.

Dawkins: Evet, sanırım bu yeterince makul.

Hitchens: İnsanların birilerini mutlu etmek için böylesi şiirler yazmaları çok umulmadık olurdu.

Dawkins: Fakat sonuçta bundan ne netice çıkarıyorsun? Eğer Donne'nin dine adanmış şiirleri muhteşemse ne olmuş? Bu onların herhangi bir anlamda gerçeği temsil ettiğini göstermez.

Hitchens: Zerre kadar göstermez. Benim favori dini şiirim Philip Larkin'in[1] "Kiliseye Gitmek" şiiri. Şu ana kadar yazılmış en iyi şiirlerden birisi. Kesin olarak ifade ettiği... Keşke yanımda olsaydı; yani aslında gerçekten yanımda; isterseniz okuyabilirim.[2] Fakat İngiliz taşrasında yol kenarındaki bir Gotik kiliseye gittiğinde Larkin'in yaptığından daha fazla veya daha az inanan birisine güvenmezdim. Hissetmek

1 Philip Larkin (1922-85); İngiliz şair ve yazar;1955'den itibaren Hull Üniversitesi kütüphanesinin başkanı.

2 -*ed.n.* Larkin'in Kiliseye Gitmek (*Church Going*) şiiri, 1955'te yayınladığı "Less Deceived" isimli kitabındaki dört şiirden biridir. İngiltere'de ikinci dünya savaşının ardından gelen günlerin ruhuyla, o dönemde artık yavaş yavaş gözden düşmeye başlamış kiliseyi bir ruhani mekân olarak sunan orta uzunlukta bir şiir. Şiirde baş kahraman ilk başta sırf meraktan sessiz bir kiliseye adım atar. Buranın sıradan ve hiçbir özelliği olmayan bir yer olduğunu düşünür. Sonrasında etrafı giderek daha çok algılamaya, anlamlandırmaya başlar. Her şiir kıtası bu sorgulamayı bir adım öteye taşır ve doruk noktasına bu kilisenin geçmişinde yatan çok önemli şeylerden bahsedilerek ve buranın ne kadar önemli (dini açıdan değil tarihsel ve ruhani açıdan) bir yer olduğu anlatılarak son kıtada ulaşır. Şiir Anglikan dini öğeleriyle çok fazla iç içe olduğu ve uzun uzadıya dipnotlar olmadan anlaşılamayacağı gerekçesi gösterilerek Larkin'in Türkçeye çevrilmiş şiirleri arasında yer almamıştır. Şiirin (İngilizce) metni ve bir analizi için bakınız: owlcation.com/humanities/Analysis-of-Poem-Church-Going-by-Philip-Larkin

("inandı" demiyorum, "inandı" dememeliydim) onun hissettiğinden daha fazla. O bir ateist. Veya daha az hisseden. Bu şiirle ilgili ciddi bir şey var. Ve o mekanla ilgili olduğu kadar, insan kişiliğine yazılı bir şeyler de. Fakat söylemeye bile gerek yok, şiir dinin gerçekliğiyle ilgili hiçbir şey söylemiyor.

Dennett: Bunu özel bir durumdan başka bir şey olarak göremiyorum. Bunun diğer özel durumlarından biri... Mükemmel örneği çıkaramıyorum... Örneğin, sadece, bir kayıkta iki yıl boyunca denizin ortasında kurtarılmayı bekleyip, sonuçta hayatta kalmak gibidir; bu olayın bir hikayesini akla uygun olarak yazabilmenizin tek yolu budur. Bu kurgu olmazdı. Ve fevkalade, muhteşem bir sanat olurdu. Ve *doğru* olurdu. Gerçek olurdu ve biz onu kabul ederdik. Bu doğru. Ve Donne'un şiiri: Sadece çok aşırı durumlar onu olası kılabilirdi. Ve belki de minnettar olmayız ki bu aşırı durumlar varlık buldu ve onu olası kıldı.

Harris: Bu vakada, evet. Fakat herkese denizde kaybolmalarını tavsiye etmezdiniz.

Dennett: Hayır, hayır.

Hitchens: Hayır. Ve "Ölüm, Gururlu Olma"daki[1] dünya görüşünü de kimseye tavsiye etmezdim. Bu şiir muhteşemdir, fakat sadece kelime anlamlarına bakarsanız tamamen anlamsızdır. En sıra dışı saçmalıktaki metindir, sadece kelimelere bakarsanız. Fakat işe dahil olan bir X faktörü bulunur ve onun hem kalıcı olacağını hem de karşı koyulması gerekeceğini aynı anda varsaymaktan oldukça mutluyum.

Harris: Doğru. Ancak bu konuyu zaten gündeme getirmiştin. Yani kiliselerin Pazarları boş olmasını dileyip dilemeyeceğimizi ve sanırım bu konuda kararsızdın. Ve sanırım ben de bu kararsızlığına katılırdım. Farklı bir kilise isterdim. Farklı bir ritüel istedim, farklı fikirlerle motive edilmiş olan. Fakat bence yaşamlarımızda kutsal olan için bir yer var ama herhangi bir zırvalığın bu yeri doldurması gerektiği çıkmaz bu durumdan. Derinliği aramakta fayda var diye düşünüyorum.

Hitchens: Elbette.

Harris: Ve bizim ateistler olarak bu alanı ihmal edişimiz bazı zamanlarda en kaçık muhaliflerimizi

1 Aynı zamanda "Sone X" olarak bilinen John Donne'a ait bir şiir, on dokuz şiirlik *İlahi Meditasyonlar* isimli koleksiyonun bir parçası, 1609'da yazıldı ve ilk kez ölümünden sonra 1633'de yayınlandı.

bile bizden daha bilge gösteriyor. Ve mümkün olabilecek en kaçık insanların başında gelen Seyyid Kutub[1] gibi birisini gerektiriyor bunu fark etmek. Kendisi Usame bin Ladin'in favori filozofuydu. 1950'ler civarında Colorado eyaletinin Greeley şehrine gelmişti ve ABD'de bir yıl kalmıştı. Amerikalı ev sahiplerinin bütün zamanlarını sinema yıldızları hakkında dedikodu yaparak, çimenlerini biçerek ve birbirlerinin arabalarına imrenerek geçirdiklerini fark etmişti. Amerika'nın veya Batının uğraştığı şeyler açısından o kadar ilkel olduğunu ve o kadar materyalci olduğunu düşünmüştü ki, yok edilmesi gerektiğine inanmıştı. Bu noktada, bu dünya görüşüne herhangi bir itibar gösterdiğim olarak yorumlanmamalı fakat burada önemli bir nokta var. Çoğu insanın gündelik meraklarıyla alakalı çoğu zaman abes ve korkunç bir şeyler *var*. Dikkatinizi akıllıca, anlamlı bir yolla kullanmakla aralıksız oyalanmak arasında bir farklılık var. Ve geleneksel olarak sadece din bu farklılığı telaffuz etmeye çalışmıştır. Ve bence bu bir kusur, bizim...

Dawkins: Sanırım bu noktayı gündeme getirmiştin Sam, biz de kabul etmiştik. Kiliseleri boş görmekten hoşlanıp hoşlanmayacağımıza geri dönersek, sanırım ben onları boş görmekten hoşlanırdım. Ancak görmekten hoşlanmayacağım şey, İncil'de yazanlardan hiç habersiz olmak.

1 Sayyid Qutb (1906-66); Mısırlı İslami radikal. Müslüman Kardeşler örgütünün kurucusu.

Hitchens: Evet çok doğru!

Dawkins: Çünkü edebiyatı İncil'i okumadan tam anlayamazsınız.[1] Sanatı anlayamazsınız, müziği anlayamazsınız. Benzer şekilde, tarihi nedenler yüzünden anlayamayacağınız birçok şey vardır, fakat o tarihi sebepleri ortadan yok edemezsiniz. Onlar oradadırlar. Ve bu yüzden gerçekte kiliseye gidip dua etmiyor da olsanız, insanlar için dua etmenin ne anlama geldiğini anlamalısınız, bunu neden yaptıklarını ve İncil'deki ayetlerin ne anlama geldiklerini ve...

Harris: Fakat hepsi bu kadar mı? Sadece atalarımızın cehaletinin tarihsel takdiri mi?

Dawkins: Takdir etmekten daha fazlasını yapabilirsin. Kendini onun içinde kaybedebilirsin, tıpkı karak-

1 -*ed.n.* Türkiye'de anlaşılması biraz daha güç olan bu kavram, bizim ne geçmişte ne de günümüzde Kuran'ın Türkçesini (yaygın olarak) okumamamızdan kaynaklanıyor. Hatta Arapçanın kutsal olduğunu, Türkçeye çevrilince bozulduğunu düşünenler bile var. (Ezanın Türkçe okutulmaya çalışılmasının dini yok etmek amacı taşıdığını düşünen insanları hatırlayın.) Fakat Batı dünyasında İncil Latince değil genellikle o ülkenin dilinde okunur. Özellikle geçmişte herkes İncil'i kendi dilinde de okuduğundan ve bildiğinden Batı edebiyatındaki eserlerin çoğunda İncil'de anlatılanlara büyük göndermeler yapılırdı. Bu kitaptaki önsöz yazısında Daniel Dennett'in "Vaftizci Yahya'nın Hirodes'in servis tabağındaki kafası"na göndermede bulunması buna güzel bir örnektir (s.54). Bu durum İncil'e inanmak değil, ortak bir konuşma noktasına gönderme yapmaktır. Örneğin konuştuğunuz herkesin "Dallas" isimli şu eski pembe diziyi hiç kaçırmadan izlediğini bilseydiniz, anlatmak istediğiniz şeye dair o dizide geçen alakalı bir örnekten bahsedebilirdiniz. Herkesin ilgisini anında çeker ve ne demek istediğinizi anında ve hoş bir şekilde anlatmış olurdunuz.

terlerin gerçek olduğuna gerçekten inanmadan bir kurgu çalışmasında kendini kaybedebileceğin gibi.

Dennett: Fakat kiliseleri boş görmek istediğine emin misin? Onların inançlarına göre son derece yoldan çıkmış olmayan farklı bir kilise hayal edemezsin. Törenleri, bağlılığı, amacı ve müziği olan başka bir kilise; mantık dışı saçmalıkların yıkanıp temizlenmiş olduğu bir kilise.

Dawkins: Oh, tamam, yani bu yerlere cenazeler ve düğünler için gidersin...

Dennett: Evet, aynı zamanda...

Dawkins: ... şahane şiir ve müzik vardır önünde.

Dennett: Ve aynı zamanda belki...

Dawkins: Grup dayanışması.

Dennett: Grup dayanışması; aksi takdirde hiçbir zaman gerçekleşemeyecek bazı projeleri gerçekleştirmek için.

Hitchens: Ve sanırım ufak bir şey daha var. Küçük bir çocuk olmaktan çıkalı beri kiliseye gitmeye özendirilmedim, fakat beni kilisenin dışında tutmayı

kolaylaştıran bir sebep, Yeni İngiliz İncil'inin[1] kullanılmasıydı.

Dawkins: Ah, hem de nasıl! Evet!
[*Gülüşmeler*]

Hitchens: Gitmenin gerçekten hiçbir anlamı yok. İnsanların nasıl gittiklerini anlamıyorum ve insanların neden uzak durmadıklarını da. "Fırlattı attı...

Harris: Tüm şiirler. Evet.

Hitchens: "...inciyi. Tüm kabilesinden pahalı o."[2]

Dawkins: Kesinlikle.

1 -*ed.n.* Hitchens birkaç paragraf sonra okuyacağınız üzere, İncilin modern İngilizceye çevrilmesi ile içindeki saçmalıkların kulağı daha çok tırmaladığını, eski İngilizce çeviride çok anlaşılmadıkları için hiç olmazsa müziğin ve ritmin ona çekici geldiğini düşünüyor.

Bize garip gelecek bir şekilde, İncil'in "Güncellenmiş İngilizce Versiyonunun," yani İncilin İngilizceye çevirisinin o gün (1940'lar) kullanılan versiyonunun telif haklarını Oxford Üniversitesi yayınevi ile Cambridge Üniversitesi yayınevi elinde bulunduruyordu. Bunlar telif hakkının bitişine yakın bir zamanda kendi eski çevirilerinin düzenlenerek tekrar yayınlanmasını teklif ettiler (1946). Fakat bazı din adamlarının ve kilise otoritelerinin itirazı üzerinde düzenlenen bir konferansta İncilin o günün modern İngilizcesi ile tekrar çevrilmesine gerek olduğuna karar verildi. Bu yeni çeviri orijinal metnin kullandığı kelimelere çok daha fazla sadık kalınarak yapıldığı için kelime kullanımları büyük oranda değişti ve eski İncil'de geçen kaba sözler ve sert noktalar yumuşatılmadan aktarıldı. en.wikipedia.org/wiki/New_English_Bible

2 -*ed.n.* Shakespeare'in Othello'sundan bir alıntı. Eski İncil çevirisinin değerinin bilinmeyip yeni haliyle değiştirilmesinin cahillik sonucu olduğunu anlatmak istiyor Hitchens.

Hitchens: Neye sahip olduklarını bile bilmiyorlar. Korkunç bu. Eğer ben uzun zamandır bir Katolik olsaydım ve cenazemin nasıl olması gerektiği üzerine kafa yürütseydim, ki bu benim yap...

Dennett: Latin Ayini[1] isterdin sadece.

Hitchens: Evet!

Dennett: Kesinlikle.

Dawkins: Fakat başka bir konu var burada, yani eğer saçma ifadelerde kullanılan dil anlaşılmaya başlanırsa zırvalıklar daha belli oluyor ve bu yüzden bu saçmalıklar Latince kalırlarsa daha uzun süre hayatta kalabilirler. Kamuflajlı bir böcek gibi bir şey. Engellerden geçebilir çünkü onu göremezsiniz. Ve sadece [eski] İngilizceye değil modern İngilizceye çevrildiklerinde, aslında ne olduğunu açıkça görebilirsiniz.

Dennett: Fakat şimdi cidden, kiliselerin metinlerini modernleştirmesinden hoşlanmı...

Dawkins: Hayır, ben hoşlanmıyorum. Bu estetik bir nokta. Hayır, hoşlanmıyorum.

1 -*ed.n.* Duaların ve dini şarkıların Latince okunduğu bir toplu ayin şekli. en.wikipedia.org/wiki/Latin_Mass

Hitchens: Evet, bu her iki açıdan da olabilecek en kötü durum. Kötünün en kötüsü.

Dennett: Bana görünen de bu. Evet.

Hitchens: Ve bunun için minnettar olmalıyız. Bunu onlara *biz* yapmadık. [*Gülüşmeler*]

Dennett: Bu doğru. Bunu onlara biz empoze etmedik, onlar kendilerine yaptılar.

Hitchens: Biz yeterince zeki değildik.

Hitchens: Şii camilerini de havaya uçurmuyoruz. Bamyan Buda heykellerini havaya uçurmuyoruz.[1] Dini eserleri tahrip etmiyoruz. Sofokles'in *Antigone*'de[2] saydığı sebepler yüzünden kutsal şeyleri yakıp yıkmaya karşı doğal bir direncimiz olurdu bizim. Kiliseleri yok etmeyi, sinagogları yakmayı

1 -*ed.n.* Afganistan'da Taliban bu Buda heykellerini bunlar put diyerek havaya uçurmuştu. Şii camilerini havaya uçuranlar da, Irak'taki onlara rakip (Sünni) mezheplerdi. Tabi Şii militanlar da intikam almak için Sünni camilerini havaya uçurmayı ihmal etmediler.

2 -*ed.n. Antigone*, Antik çağ oyun yazarı Sofokles tarafından M.Ö. 440'larda yazılmış tek perdelik tragedyadır. Bireysel özgürlüğe inanan Antigone adlı kahramanın, inançları ile devlet yasalarının çatışması sonucu devlet otoritesine başkaldırışını ele alır ancak anarşiye, yakıp yıkmaya karşı çıkar. Sofokles'in bu oyunu yazdığı zamanlarda Atina'nın Sisam'a karşı düzenlediği bir askeri harekata liderlik edecek 10 generalden biri olarak atananmış olmasına rağmen, oyununda hiçbir politik propaganda yapmamış olması da dikkat çekici bir şeydir. Oyunda diktatörlüğün ve totaliterliğin tehlikelerini de açığa vurmuştur. en.wikipedia.org/wiki/Antigone_(Sophocles_play)

veya birbirlerinin camilerini havaya uçurmayı dindarlara bırakırız. Ve bence bu nokta, üzerine parmak basmak için daha fazla zaman harcamamız gereken bir nokta. Çünkü bence bizden korkulan şey bu (ki başlangıç noktam da buydu): müziğin, şiirin, ruhaniliğin ve vesairenin bu yankısından yoksun bir dünya istediğimiz yani. Bir Cesur Yeni Dünya'da[1] mutlu olacağımız yani. Ve, bunun herhangi birimiz için doğru olduğunu düşünmediğimden...

Dawkins: Hayır. Hayır doğru değil.

Dennett: Hayır, kesinlikle.

Hitchens: Sanırım bu parmak basmak için bir parça daha zaman harcamamız gereken bir nokta. Yani hiçliğin kasvetli ıssızlığının, bir yok oluşun bir

1 -*ed.n. Cesur Yeni Dünya*, Aldous Huxley'in gelecekte olabilecek her şeyin kötü gideceğini yazdığı karamsar (dystopian) romanlardan birisidir (1931). Romanın kurgusu Londra'da 26. yüzyılda geçmektedir ve distopik bir atmosfer mevcuttur. Romanda, üreme teknolojisi, öjenik (genetik şekillendirme) ve uykuda öğretim sayesinde toplum değiştirilmiştir. Aslında tanımlanan dünya bir ütopya olarak da gözükebilir, fakat ironik bir ütopyadır; çünkü insanlık sağlıklı, teknolojik açıdan gelişmiş, savaşlar ve yoksulluk yok edilmiştir; tüm ırkların eşit olduğu ve herkesin mutlak olarak mutlu olduğu bir dünya vardır (toplum zeka seviyesine göre kastlara ayrılmıştır). Fakat, ironik biçimde, tüm bu gelişmeler birey için çok önemli olan birçok değerin yok edilmesi, kaldırılması ile başarılmıştır; aile, kültürel çeşitlilik, sanat, edebiyat ve felsefe artık yoktur. Yeni Dünya'da tanrı Ford'dur. Ayrıca salt zevki önüne gelenle seks yapmada ve vücutta yan etkileri en aza indirilmiş bir uyuşturucu olan soma kullanmada bulan toplum hazcı (hedonistik) bir topluma dönüşmüştür.
tr.wikipedia.org/wiki/Cesur_Yeni_Dünya

Kutsal Savaş veya dini çatışma veya din devleti yüzünden gerçekleşmesinin, düzgün laiklik yüzünden gerçekleşmesinden çok daha yüksek ihtimal olması. Bu yüzden de düşünceme göre, inanç gibi bir şeye karşı, izin verici veya umursamayıcı veya tolerans gösterici veya lütfedici veya patronluk taslayan bir şekilde davranmanın da ötesinde, onun sağ kalmaya ısrarını *memnuniyetle karşılamalıyız*. Şimdi bunu konuşmamızın başında ortaya koyduğumdan daha iyi ortaya koyduğumu hissediyorum.

Harris: Peki "inanç gibi bir şey" derken ne kastediyorsun?

Dennett: Nasıl inanç gibi?

Hitchens: Bizim bilebileceğimizden daha fazlasının olması gerektiğine inanmak gibi bir şey.

Dennett: Peki, bu iyi.

Harris: Dan Dennet buna inanıyor. Bu dini inanç değil.

Dennett: Evet, kesinlikle!

Harris: Şu anda bildiğimizden ve ileride öğrenebileceklerimizden daha fazlasının olduğunu, olacağını zaten *biliyoruz*.

Hitchens: Ruhani olanla boş inançlar arasında bir ayrım yapmayı zorlayacak bir yol bulabilirsek kültürel olarak oldukça önemli bir şey yapıyor oluruz derken kastettiğim ilk baştaki noktam buydu. Richard ile ben Methodist Merkez Salonunda[1] Scruton[2] ve oldukça garip bir grup insan ile tartışmıştık: bunlar sürekli "Ya o eski güzel Gotik kulelere ne diyorsun?" gibi şeyler deyip duruyorlardı (özellikle Scruton). Dedim ki "Bakın, Parthenon[3] ile ilgili bir kitap yazdım ben. Yoğun biçimde ilgileniyorum onunla. Herkesin oraya gitmesi gerektiğini düşünüyorum, herkes onu öğrenmeli, vesaire. Fakat herkes Pallas Athena kültünden uzak durmalı. Herkes fark etmeli ki o şahane duvar süsleri ve heykelcikleri büyük olasılıkla bazı insan kurban törenlerinin de tasvirini içeriyor. Atina emperyalizmi o kadar da hoş bir şey değildi, Pericles[4] Çağında bile." Bir başka deyişle, büyük kültürel proje pekâlâ dinin sanatını ve estetiğini kurtarıp doğaüstücü boş inançlarını ıskartaya çıkartmamız olabilir.

1 *-ed.n.* Londra'da büyük bir kilise. Konferans salonu ve sanat galerisi olarak da kullanılan turistik mekan.

2 Roger Scruton (d. 1944); İngiliz muhafazakâr felsefeci ve yazar.

3 *-ed.n.* Atina'da bulunan tanrıça Athena'ya adanmış ünlü tapınak.

4 *-ed.n.* Pericles (M.Ö. 495-429); antik Atinalı devlet adamı ve general. Atina'nın altın çağı olarak görülen bir dönemde, Perslere ve Spartalılara karşı savaşıldığı dönemde başarılı olmuş bir general ve konuşmacıydı. Pericles Spartalıların başını çektiği ittifakı yenerek onları Atina İmparatorluğu bünyesine kattı. en.wikipedia.org/wiki/Pericles

Dennett: Ve bence dinin ilk baştaki yaratılışının bir parçasını oluşturan şeytaniliği de kabul etmeliyiz. Yani Azteklerin inançlarını ve pratiklerini görmezden gelemeyiz,[1] fakat mimarileri ve kültürlerinin birçok diğer özellikleri karşısında huşu ile durabilir ve onları korumak isteyebiliriz. Fakat pratiklerini değil [*gülerek*] ve inançlarını da değil.

Dawkins: Bir keresinde "Issız Ada Diskleri" isimli bir İngiliz radyo programına konuk olmuştum, ıssız bir adaya düşseniz yanınıza almak için seçeceğiniz altı plağı konuşuyorduk bu programda. Ve benim seçtiklerimden biri, Bach'ın "*Mache dich, mein Herze, rein*"ıydı. Şahane, şahane bir dini müzik bu.

Dennett: Çok güzel.

Dawkins: Ve bana sorular soran kadın bu müziği neden seçmek isteyeceğimi anlayamamıştı. Çok güzel müzik ve güzelliği aslında kastettiği şeyi anlayınca artıyor. Fakat ona gerçekten inanmak zorunda değilsiniz; kurgu roman okumak gibi bir şey.

Dennett: Kesinlikle.

1 *-ed.n.* Azteklerde, İnkalarda olduğu gibi dini törenlerde insan kurban etme geleneği vardı. Tahmin edeceğiniz gibi kurban edilenler, sevilmeyen rakipler, düşmanlardan alınan esirler, güneş tanrısının cennetine gideceğine inandırılan masum genç kızlar vesaireydi.

Dawkins: Kendinizi kurguda kaybedebilirsiniz ve sizi tamamen gözyaşlarına sürükleyebilir, fakat hiç kimse size kurgudaki insanın var olduğuna inanmanız gerektiğini veya hissettiğiniz üzüntünün gerçekten yaşanmış bir şeyi yansıttığını söylemez asla.

Hitchens: Evet. *Gulliver'in Gezileri*'ni okuyup kendi adına tek bir kelimesine bile inanmadığını söyleyen İrlandalı papaz gibi.[1] [*Gülüşmeler*] Bu konuda en iyi bilinen örneklerden biri bu sanırım. Açıkça biz kültürel vandallar değiliz fakat belki de neden bu kadar çok insanın bizi öyle zannettiği üzerine düşünmemiz gerek. Eğer bu insanların yaptığı eleştirilerden veya barındırdıklarından kuşkulandığım şüphelerden birisini kabul etmem gerekseydi, sanırım şu olurdu: "Her tarafı kromla çelikle döşemek istiyor..."

Dennett: "...ve hiç Noel ilahisi ve hiç Yahudi kandili olmasın istiyorlar."

Dawkins: Bu eleştiriyi yapacak birisi kitaplarımızın tek birini bile okumamış demektir.

Dennett: Yani, bu da bir başka problem. Ve elbette yalnızca bizim kitaplarımızı değil, diğer bir sürü

1 [İrlandalı yazar ve din adamı] Jonathan Swift'ten [İngiliz şair olan] Alexander Pope'a yazılmış mektup, 17 Kasım 1726.

kitabı okumamışlardır. İnsanlar onları okumuyor. Sadece yorumları okuyorlar ve kitabın ne hakkında olduğuna onlara bakarak karar veriyorlar.

Hitchens: Noel savaşlarına girmek üzereyiz tekrar, normal olarak; Eylül ayının son günü olduğundan bugün. Ayak seslerini hissedebilirsiniz. Fakat ne zaman yılın o dönemi gelse, onu tartışmak için televizyon programlarına gittiğimde Noel ağaçlarını kesenin Oliver Cromwell[1] olduğunu söylerim; ve yasaklayanın da o... Noelin kafirlik olacağını söyleyenler Amerikan aşırı dincilerinin ataları olan Puriten Protestanlardı.[2]

1 Oliver Cromwell (1599-1658); İngiliz radikal Protestan [tutucu Katolikliğe karşı daha yumuşak Protestanlığın öğretilerini yaymak için çalışan,] asker ve politikacı; Sivil Savaşlarda Parlamento güçlerinin lideri; İngiliz Milletler Toğluluğu'nun Lord Koruyucusu (1653-1658). [*-ed.n.* İngiliz Sivil Savaşları, 1642-1651 yılları arasında yapılan, ülkenin nasıl yönetileceğine dair iki farklı cephe arasındaki bir dizi savaştı. Cephelerin biri parlamentocular, diğeri ise kraliyetçilerdi.]

2 *-ed.n.* Puriten kelimesi "Arındırıcı" anlamındadır. Puriten Protestanlar, 16 ve 17. yüzyıllarda İngiltere Kilisesini, Katolik Kilisesinin uygulamalarından tamamen arındırmak isteyen aşırıcılardı. Bazı Protestanlar (Puritenler) İngiliz Kilisesinin Katoliklikten yeterince temizlenmediğini düşünüp daha fazla arındırma istiyorlardı. Bu olaydan önce bilinmesi gereken şey, İngiltere'nin Katolikliği bırakmasının sebebidir. Kral 7. Henry, İspanya'nın Kuzeyindeki büyük Aragon krallığının kralının kızı olan Catherine ile evliydi. Ama çiftin doğan oğullarından hiçbirisi hayatta kalmamıştı. Kralın Catherine'den boşanmasına ve kendisine genç ve güzel başka bir eş (Anne Boleyn) almasına Katolik Kilisesinin başı olan Papa izin vermemişti. (Papa'nın sadece dini öğretileri değil, Aragon Kralı ile olan ilişkisini de göz önüne aldığını düşünün tabi.) Bunun üzerine İngiltere Kralı Katolikliği kaldırarak İngiltere'yi Protestanlığa geçirmişti. Kral Katolikliği yasaklatıp, direnenleri ve Katolik rahipliği yapmakta ısrar edenleri vahşice öldürtmüştü. İrlanda'nın şu anda bölünmüş olması ve İRA terör olaylarının yaşanmış olması bile Katolik-Protestan ayrımı yüzündendir. Bu açıdan tüm bu olayların sebebinin bir kralın karısını boşamak istemesinin olması, üzerinde ciddiyetle durulup biraz düşünüldüğünde, inanılmaz derecede saçma ve neredeyse gerçeküstü görünen bir şeydir.

Dawkins: Evet. Yine Bamyan Budaları vakası.

Hitchens: Kendi geleneklerinize en azından saygı duyar mısınız? Çünkü ben duyuyorum. Cromwell'in birçok diğer açılardan da büyük bir insan olduğunu düşünüyorum. Noel aslında bir pagan bayramıdır.

Harris: Geçen yıl hepimiz Noel ağaçlarımızla birlikte dışarı atılmıştık.

Dennett: Evet.

Dawkins: Noel ağaçlarıyla en ufak bir sorunum bile yok.

Dennett: Noel kartlarımız vardı eskiden, üzerlerindeki resim...

Hitchens: Güzel eski bir Norveç içki alemi o. Ve niye olmasın ki zaten?

Dennett: Peki, ama sadece onunla kalmıyordu.

Hitchens: Gün dönümlerini en az diğer insanlar kadar seviyorum.

Dennett: Yıllık düzenlediğimiz Noel şarkıları partimiz var, şarkı söylüyoruz orada. Ve tüm şarkılarda tüm kelimeler var, sadece laik Noel şeyleri değil.[1]

Dawkins: Ve neden olmasın ki?

Dennett: Ve tamamen muhteşemler. Hristiyanlığın bu kısmının öyküsü fantastik: tamamen harika bir hikâye![2] Ve ona inanmadan her parçasını sevebilirsiniz.

Dawkins: Bir keresinde, bir yemekte, Londra'daki bir tartışmada bize muhalif olan taraftan bir bayanla yan yana oturtulmuştum.

Hitchens: Haham Neuberger.[3]

Dawkins: Haham Neuberger. Ve bana New College'de kıdemli üyeliğe terfi ettirildiğimde şükran ifadesi

1 *-ed.n.* Hristiyan dünyasında, özellikle de Amerika'da, Noel iki farklı anlayışla kutlanabiliyor. Birinde bir ahırda doğan bebek İsa, yanı başında annesi Meryem, Yusuf, üç bilge adam, melekler ve kuzey yıldızının tasviri yapılarak dindar kutlamalar yapılırken diğerinde Noel baba, şöminelerin üzerine asılan çoraplara konulan hediyeler, pahalı Lego oyuncakları, Noel süsleri ve ağaçları var. Fakat çoğu zaman bu iki anlayış iç içe olabiliyor.

2 *-ed.n.* Bebek İsa'nın bakire Meryem'den doğmasının ve sonrasının anlatıldığı hikâye.

3 Julia Neuberger (d. 1950); Britanyalı haham ve Lordlar Kamarası üyesi; 2011'den itibaren Batı Londra Sinagogunun kıdemli üyesi.

kullanıp kullanmadığımı sordu.[1] Dedim ki, "Elbette kullandım. Bu basit bir nezaket göstergesidir." Ve şükran ifadesi kullandığım için iki yüzlü olmam gerektiğini düşünerek çok öfkelenmişti. Ve sadece şunu söyleyebilmiştim: "Peki, bakın, bu sizin için bir anlam taşıyor olabilir, fakat benim için hiçbir anlamı yok. Bu bir Latin cümlesi, bir miktar tarihi var ve ben tarihi takdir ediyorum." Filozof Freddie Ayer de[2] şükran ifadeleri okurdu ve buna dair söylediği şey şuydu: "Yalanları tekrar etmem fakat anlamsız ifadeleri tekrarlamakla ilgili bir sorunum yok." [*Gülüşmeler*]

Hitchens: Bu çok iyi. Şu Wykeham Profesörü.

Dawkins: Wykeham Profesörü, evet.

Hitchens: İslam üzerine sorunu cevapladık mı?

1 -*ed.n.* Şükran ifadesi/duası, teşekkür için Tanrıyı hedefleyen kısa bir teşekkür cümlesidir. Örneğin Britanya ve Avustralya dini okullarında kullanılan şu ifade gibi: "*Şu anda almak üzere olduğumuz şey için Lordumuz bizi gerçekten minnettar kılsın.*"

2 Alfred Jules Ayer (1910-89), A. J. veya "Freddie" Ayer olarak bilinir: Britanyalı felsefeci; çalışmaları arasında *Dil, Gerçeklik ve Mantık* (1936) isimli kitabı da bulunur. Bu kitapta "doğrulama prensibini" ilk kez ortaya atmıştı; Oxford Üniversitesinde Wykeham Mantık Profesörlüğü kürsüsünün 1959'dan sonraki başkanıydı. [-*ed.n.* "Doğrulama Prensibi (verification principle)" sadece deneysel olarak (yani algılarımızı kullanarak) doğrulanabilir ifadelerin bilişsel olarak anlamlı olduğunu savunur ve bu yüzden metafizik, ilahiyat, ahlak ve estetik gibi alanların bilişsel olarak tamamen anlamsız olduğunu söyler. en.wikipedia.org/wiki/Verificationism]

Harris: Bilmiyorum. Pekâlâ, onunla alakalı bir soru soracağım. Dini eleştiren bizler olarak, dini eleştirilerimizde tarafsız olma sorumluluğunu taşıdığımızı düşünüyor musunuz? Veya bir dini fikirler ve bağlılıklar yelpazesi olup, bunun bir ucunda İslam'ın, diğer ucunda Amishlerin ve Jainizmcilerin ve diğerlerinin olduğunu ve aralarında ciddiye almamız gereken gerçek farklılıklar olduğunu mu düşünüyorsunuz?

Dennett: Pekâlâ, elbette onları ciddiye almalıyız ama sürekli denge oyunu oynamak zorunda da değiliz. İyi noktalara ve işe yarar noktalara işaret etme işinin üstesinden gelen birçok insan var. Onların farkına varabilir ve sonrasında problemlere odaklanabiliriz. Eleştirmenlerin yaptığı şey budur. Yine, ilaç endüstrisi hakkında kitaplar yazıyor olsaydık, yaptıkları iyi şeylere de eşit yer ayırmamız gerekir miydi? Veya bunun yerine sorunlar üzerine odaklanmamıza izin verilir miydi? Bence bu çok açık.

Dawkins: Sanırım Sam'in sorduğu şey daha çok...

Harris: Pekâlâ, eğer diğer şirketlere oranla çok daha kötü olsalardı Merck [ilaç] şirketini eleştirebilirdik. Eğer ilaç endüstrisine odaklanıyor olsaydık, tüm ilaç şirketleri aynı derecede kusurlu olmazdı.

Dennett: Evet, doğru, peki öyleyse soru ne? Bu noktada yanlış bir şey mi var, yani sade...

Dawkins: Sam'in sorduğu şey, farklı dinleri eleştirirken eşit miktarda eleştiri yapmamızın gerekip gerekmediği ama sen iyi taraflarla kötü taraflardan eşit miktarda konuşmaktan bahsediyorsun.

Hitchens: Tüm dinlerin eşit derecede kötü olup olmadıkları.

Dawkins: İslam'ın Hristiyanlıktan daha kötü olup olmadığı.

Harris: Benim gördüğüm şey, bunu dengelediğimizde arkadaşlarımızı kazanmayı başaramadığımız. Tüm inanç iddialarının bir anlamda eşit olduklarını söylemek bir medya taktiği ve neredeyse ateizmin ontolojik yükümlülüğü. Medya der ki Müslümanların kendi aşırıları var ve bizim de kendi aşırılarımız. Orada, Orta Doğu'da cihatçılar var ve bizde de kürtaj doktorlarını öldüren insanlar. Ama bu dürüst bir eşleştirme değil. İslam kalkanı altında süren kargaşa, bizde on yıl içinde kürtaj doktorlarını öldürmüş sadece iki kişi olduğu gerçeğiyle kesinlikle kıyaslanamaz. Ve ateizmin uygulanmasına dair problemlerimden birisi bu: her zaman sürekli olarak eleştirilerimizin ışığını tüm yönlere

eşit yayıyor gözükmeye zorlayarak bizi topallatıyor, halbuki bazı sorularda dindar insanların büyük kısmının bize katılmasını sağlayabilirdik.

ABD'deki insanların büyük bir çoğunluğu İslam'daki şehitlik öğretisinin korkunç olduğunu ve kesinlikle iyi bir şey olmadığını düşünüyor; bir sürü insanın öldürülmesinden sorumlu olduğunu da ve bu eleştirmeye değerdir.[1] Buna benzeyen şey, Petri kaplarında yaşayan ruhlar öğretisidir:[2] Hristiyanların çoğu, Amerikalıların yüzde 70'i, embriyonik kök hücre araştırmalarının vaat ettiklerine inanmak istemez.[3] Bu yüzden benim gördüğüm şey, detaylara odaklandığımızda gerçek bir sayı gücüne sahip hale geldiğimiz ama ateizmin kale duvarlarına tırmanıp bunların topu düzmece dediğimizde komşularımızın yüzde doksanını kaybettiğimiz.

1 *-ed.n.* Çoğunluğu genç, eğitimsiz ve umutsuz olan canlı bombaların dini liderlerinin dolduruşuna gelerek bugüne kadar ölümlerine yol açtıkları insanların büyük bir kısmının yine diğer Müslümanlar olduğunu da unutmamak gerekir.

2 *-ed.n.* Hristiyan inancına göre ruh, bedene, yumurta döllendiğinde iner. O yüzden tüp bebek tedavilerinde kullanılmayıp atılan (petri kabındaki) döllenmiş yumurtalara bile tepki gösterip (genellikle ABD'de) eylem yaparlar. İslam'da ise "ruhun cenine üflenmesinin" bir süre geçtikten sonra gerçekleştiğine inanılır. 40 veya 120 gün olarak farklı görüşler bulunur.

3 *-ed.n.* Federal kök hücre araştırmaları yasası ABD'de 2005'te 238'e 194 oyla ve 2007'de 247'ye 176 oyla Temsilciler Meclisinden geçmişti ve senatoyu da geçen her iki girişimde de başkan George Bush yasayı veto etmişti. George Bush, gençliğinde içkiye ve eğlenceye oldukça düşkün olsa da bildiğiniz üzere yaşlılığında dine oldukça bağlı bir sağ kanat (Cumhuriyetçi) başkandı. Tanrının ona Irak'taki diktatörlüğe son vermesini söylediğini iddia etmişti. www.theguardian.com/world/2005/oct/07/iraq.usa

Dawkins: Pekâlâ, bunun doğru olduğuna kuşkum yok. Diğer yandan, beni ilgilendiren şey aslında dinin kötülüklerinden çok onun doğru olup olmadığı. Ve bu konunun gerçekliğiyle gerçekten tutkuyla ilgiliyim: Bu evrenin gerçekten bir doğaüstü yaratıcısı var mı? Bu düzmece inancı gerçekten umursuyorum. Ve bu yüzden, dinin kötülükleri konusunda da endişelenmeme rağmen, hepsine eşit davranmaya hazırım, çünkü bu iddiayı hepsi yapıyor ve benim gördüğüm hepsinin eşit derecede olduğu.

Hitchens: Tüm dinlerin eşit derecede yanlış olduğu iddiamdan asla vazgeçmem. Ve sebebi de şu: inancı mantığa tercih etme hatasındalar hepsi. Ve en azından potansiyel olarak eşit derecede tehlikeliler.

Dawkins: Eşit derecede yanlışlar ama kesinlikle eşit derecede tehlikeli değiller tam olarak. Çünkü...

Hitchens: Hayır. Potansiyel olarak öyle olduğunu düşünüyorum.

Dawkins: Potansiyel olarak, belki. Evet.

Hitchens: Zihni teslim etmek yüzünden. Bizi daha yüksek seviyede primatlar yapan tek şeyi, yani mantık becerisini ıskartaya çıkartmaya olan şevkleri yüzünden. Bu her zaman ölümcüldür.

Dennett: Emin olmadığım...

Dawkins: *Potansiyel* olarak tehlikeli.

Hitchens: Amishler bana zarar veremezler, fakat kesinlikle topluluklarında yaşayan insanlara zarar verebilirler, eğer bir parça totaliter sistemleri varsa.

Harris: Fakat tamamen aynı şekilde değil.

Hitchens: Dalai Lama, Tanrı Kral olduğunu iddia eder, esasen hükümdarlık soyundan geldiğini, Tanrılığı miras aldığını iddia eder.[1] Olası en iğrenç fikirdir bu. Ve Dharamsala'da[2] kokmuş küçük bir diktatörlük işletir. Ve nükleer denemeleri yüceltir. Bu kültün etkileri sadece kendi sınırlı alanına etki etse de, aynı şeytan mevcuttur.

Harris: Fakat buna cihat ekleseydin, daha çok endişelenirdin.

1 -*ed.n.* Dalai Lama, Tibet Budizm'inin klasik ekollerinin en yenisi olan "Sarı Şapka" ekolünün en baştaki ruhani liderine Tibet halkının verdiği unvandır. Günümüzdeki Dalai Lama, 14. Dalai Lama'dır ve asıl ismi Tenzin Gyatso'dur. Dalai Lama'nın ölümünden sonra geleneksel bir seçimle yeni Dalai Lama seçilir. en.wikipedia.org/wiki/Dalai_Lama

2 -*ed.n.* 1959'da Dalai Lama Çin işgali yüzünden Tibet'ten kaçmak zorunda kalınca Hindistan'daki sürgün hükümetini (Merkezi Tibet Yönetimini) ve bu hükümetin Tanrı Kralı olan Dalai Lama'nın ikametgahını barındırmaya başlayan kasaba. Dharamsala Hintçede "ruhani hacıların barınak ve dinlenme yeri" anlamına gelir.

Hitchens: Pekâlâ, bakın, İslamcılarla tartıştığım her seferinde hepsi şöyle söyledi: "Tam şu anda bir milyar Müslümanı incittin." Sanki hepsi adına konuşuyorlarmış gibi. Sanki söyledikleri şeyde bir tehdit, bir askeri ton varmış gibi ve kesinlikle bir tehdit var söylediklerinde. Diğer bir deyişle, "Şimdi beni bir Müslüman olarak incittin" demiş olsalardı aynı şekilde işitilmezdi değil mi?

Hayır hayır, bir milyar. Ve bu arada bununla ima ettikleri "Dikkat et kendine!" dir. Umurumda değil. Eğer Peygambere Cebrail tarafından emir verildiğine inanan kişi sayısı bir milyar değil de sadece tek bir kişi olsaydı bile aynı şeyi söylerdim.

Harris: Doğru, fakat gece uykun kaçmazdı.

Hitchens: Ve tek bir kişinin bile inanması aynı derecede tehlikeli olurdu. Evet olurdu. Çünkü yayılabilir. İnanç daha genel hale gelebilir.

Harris: Fakat İslam durumunda yayılmış bile; ve yayılmaya devam ediyor, bu yüzden onun tehlikesi sadece potansiyel olmakla kalmıyor, gerçek şu an.

Dawkins: Evet. Hiçbir çelişki göremiyorum. Farklı şeylerden konuşuyorsunuz.

Hitchens: Evet, fakat yere ve zamana bağlı olarak bence gittikçe son derece eşit hale geliyor tehlikeler. Yani diyorum ki, altmışlarda ne ben ve eminim ki ne de siz Yahudi aşırı dinciliğinin bu kadar büyük bir tehdit oluşturur hale gelebileceğini düşünmemiştiniz. Görece oldukça az sayıdalar ama son derece önemli noktalardalar.[1] Diğer insanların topraklarını çalarak ve dünyanın sonunu getirerek Mesihi indirmeye karar vermek ve denemek için stratejik noktadalar. Sayısal olarak son derece azlar ama şimdiye kadar yol açtıkları sonuçlar kesinlikle felaket oldu. Museviliğin bu şekilde tehdit olacağını kesinlikle düşünmezdik, Siyonist hareket Mesihçiliği[2] kontrol altına alana veya onunla kaynaşana kadar; çünkü eskiden Mesihçiler genellikle Siyonistler olmazlardı, siz de biliyorsunuz. Bu yüzden bir sonraki gelecek şeyin ne olacağını asla bilemezsiniz.

1 -*ed.n.* Fethullahçı Terör Örgütünün görece az sayıda üyesinin devlet içinde kilit noktalarda konumlanmasını hatırlayın.

2 -*ed.n.* Yahudi inancına göre Mesih, Davut'un soyundan ileride bir gün gelecek bir Yahudi kralı veya komutanı olacak, Yahudilerin düşmanlarını yenerek onları zafere götürecek insandır. Hristiyanlıktaki Mesihçiler ise dünyanın çöküşe doğru gittiğine, Mesih'in (yani İsa'nın) geri gelerek bir miktar imanlı Hristiyan'ı kurtaracağını düşünürler. Bu oldukça tehlikeli bir düşüncedir çünkü bu aşırıcılar dünya bir felakete sürüklenirse bundan korkmayacak, aksine mutlu olacaktır çünkü kurtuluş yakındır. Böyle bir insanın nükleer silahların yönetimin ele geçirdiğini düşünün. Ayrıca bu insanlar için dünyanın kaderi zaten belli olduğundan, dünyayı korumak, karbon salınımı, iklim değişimi, nükleer ve plastik atıklar gibi sonraki nesilleri korumaya dair düşünceler aptalca fikirlerdir. Trump yönetimindeki sağcı Cumhuriyetçi partinin uluslararası çevre koruma ve nükleer silahları azaltma anlaşmalarından ABD'yi çekebilmesinin sebeplerinden biri de bu görüşteki insanların partinin yönetiminde olmasıdır.

Harris: Pekâlâ, kesinlikle katılıyorum ben buna.

Hitchens: Ve süpermarkette bir Protestan Kuaker[1] tarafından boğazımın kesilmesinin pek olası olmadığına katılıyorum. Fakat Kuakerler "Kötülüğe direnç göstermemenizi vaaz ediyoruz" da derler. Bu sahip olabileceğiniz olası en kötü durum kadar kötüdür.

Harris: Doğru şartlarda, evet.

Hitchens: Bundan daha iğrendirici ne olabilir ki? Kötülüğü, zorbalığı ve zulmü görmene rağmen onunla savaşmadığını söylüyorsun.

Dennett: Evet onlar başkalarının sırtından geçinenler.

Hitchens: Evet. Kuakerlerin Philadelphia'da kritik bir anda nasıl davrandıklarını, özgürlük için bir savaş verilirken onların ne yaptıklarını Franklin'den[2] okuyun; ve insanların onları neden adam yerine koymadıklarını anlayın. Ben o zaman olsa derdim

1 -*ed.n.* Tanrının ışığının her insanın içinde olduğuna ve dolayısıyla herkesin içinde Tanrı olduğuna inanan bir Hristiyan grup. Şu anda tüm dünyaya yayılmış olan bu grup, ilk olarak 17. yy İngiltere'sinde ortaya çıktı.

2 Benjamin Franklin (1706-1790); Amerikan aydınlanmasının lider kişiliği ve ABD'nin kurucularından biri; 1776'da Özgürlük Bildirgesini hazırlayan beşli komitenin üyesi; Pennsylvania valisi (1785-1788).

ki, Kuakercilik ABD'ye gerçekten büyük bir tehlike oluşturuyor. Öyleyse bu bir yer ve zaman meselesi. Fakat hayır, son analizde hepsi eşit derecede çürümüş, yanlış, samimiyetsiz, yozlaşmış, mizah duygusundan yoksun ve tehlikelidir.

Harris: Burada ortaya koyduğun ve benim onun üzerinde biraz daha fazla şey söylememiz gerektiğini düşündüğüm bir nokta var, mantıksızlığın yol açacağı tehlikeleri önceden asla kestiremeyeceğimiz noktası yani. Eğer diğer insanlarla ve evrenle etkileşime girme tarzın, hiçbir şekilde gerçekliğini doğrulayamayacağın şeyleri gerçek olarak kabul etmekse, bunun doğuracağı sorunlar potansiyel olarak sonsuz olur. Az önce gündeme getirdiğim bir olay olan kök hücre araştırmalarını ele alırsak, ruhun zigota döllenme anında girdiği fikrinin tehlikeli bir fikir olduğunun ortaya çıkacağını önceden bilmezsin. Tamamen zararsız gibi görünür, tabi kök hücre araştırmaları gibi bir şey icat etmene kadar, sonra bu zararsız görünen şey son derece umut vaat eden, yaşam kurtarıcı bir araştırmanın önünü tıkar. Dogmacılığın ne kadar cana mal olacağını neredeyse asla önceden kestiremezsin, çünkü bu boş inançlar ilerideki bir zamanda ortaya çıkacak ve henüz bilmediğimiz gerçeklerle çatışacaktır.

Hitchens: Evet, her şeyin kötüye gittiği anın Yahudi Helenistçilerin Yahudi Mesihçilerce[1] bozguna uğratıldığı an olduğunu düşünmemin sebebi bu; bu olayın kutlanışı şu anda kibarca Hanuka olarak biliniyor. İnsan ırkının en kötü dönüşünü yaptığı yer burası. Birkaç insan hayvan kurbanını ve sünneti tekrar başlattı; ve tabi Helenizm ve onun felsefesi yerine Yehova kültünü. Ve Hristiyanlık bu kültün aşırılıp kopyalanmasıyla oluştu. Bu olay yaşanmasaydı Hristiyanlık asla yaşanmayacaktı, İslam da öyle. Bu olmasaydı diğer kaçık kültlerin ve onlara benzer şeylerin boşluğu dolduracağına hiçbir şüphem yok fakat Helenistik medeniyetin yok edilmemesi için bir şans olabilirdi.

Harris: Hala endişelenmen gereken Dalai Lama'n olurdu senin.

Hitchens: Pekâlâ, bu bir sayı meselesi değil, memler[2] ve bulaşmalar. 1930'larda olsaydı kesinlikle Katolik Kilisesinin en ölümcül kuruluş olduğunu söyler-

1 -*ed.n.* Milattan önce 175'ten başlayarak Helenleşmiş Yahudilerle, tutucu Yahudiler arasında yaşanan iç savaş. Uzun yıllar süren ve çevre krallıkların da Helenleşmiş Yahudilerin tarafında çatışmaya dahil olduğu savaşı yazarın da söylediği üzere tutucular kazandılar. Helenizm, antik Yunanların kültürlerini ve ideallerini takip etmektir. Bu düşünce yapısı, görece insancıl, mantıksal, bilgi ve sanat peşinde koşan bir yapıya sahipti. Ilımlılık, yurttaşlık sorumluluğu (köleler yurttaş değildiler tabi) ve beden sağlığı kavramlarını da içerirdi. Genel olarak günümüzdeki Batı kültürünün temelini oluşturan fikirler barındırırdı. en.wikipedia.org/wiki/Hellenization

2 -*ed.n.* Mem tanımı için bakınız sayfa 52 dipnot 1.

dim çünkü faşizmle işbirliği yapıyordu, saklamadan, açık ve adice. O anda en tehlikelisi kiliseydi. Fakat şimdi dini otoritelerin arasında Papa'nın en tehlikelisi olduğunu söyleyemem. İslam'ın da tehlikeli olduğuna hiç şüphe yok ve muhtemelen bunun bir sebebi, bir şeyi yapmaya dur diyecek bir merkezi otoritesinin, papalığının olmaması, bir fetva çıkarıp...

Harris: Evet. Tepeden kontrol yok.

Hitchens: Elbette doğru. Fakat ben hala Museviliğin problemin kökü olduğunu söylerdim.

Harris: Problemin sadece kökü olmasına rağmen, Müslümanların da o topraklara aşırı bağlılığı ile sorun katlanıyor. Eğer Müslümanlar Filistin'e o kadar önem vermeselerdi veya Yahudiler orayı kendilerine vaat edilmiş topraklar zannetmeseydi, hiç problem olmazdı.

Sadece arazi üzerindeki iddiaların çatışması. Her iki tarafta da kusur var fakat 200.000 göçmenin dünya çapında bir çatışmaya yol açmış olmasının tek nedeni, yine bu göçmenlerin El-Aksa camisini yıkıp yıkmayacaklarına muazzam önem veren bir milyar insan olması ve ...

Hitchens: Ki yıkmak [tutucu Yahudilerin] rüyalarını süsler. Çünkü dünyanın bir kısmının diğer kısmından daha kutsal olduğu inancına sahipler:[1] ki başka hiçbir inanç bu kadar delice, mantıksız veya edepsiz olamazdı. Ve böylece içlerinden sadece birkaç tanesi, bu görüşü benimsemiş olarak ve onu gerçekleştirecek gücü elinde tutarak, bir medeniyetler çatışması riski yaratmaya yeter de artar bile. Ki sonuçta kaybeden medeniyet olur. Sanırım bu çatışmayı bir nükleer değiş tokuş olmadan atlatabilirsek oldukça şanslı olacağız.

Harris: Bu bizi oldukça iyi bir konuya getiriyor. Buradaki en görkemli umutlarımız ve korkularımız neler? Çocuklarımızın yaşamları sırasında nelerin başarılabileceğini düşünüyorsunuz? Ödüller gerçekten ne olur?

Dennett: Ve oraya nasıl ulaşırsınız?

Harris: Ve sadece eleştiriden başka, mühendisliğini yapabileceğimiz herhangi bir şey var mı? Pratik adımlar var mı? Bir milyar dolarımız olsa, fikirlerde bazı anlamlı değişimler gerçekleştirmek için ne yapabilirdik?

1 -*ed.n.* Tutucu Yahudi inancına göre Yahudiler "seçilmiş kavim" yani "tanrının oğullarıdır". Diğer dinlerin "bize inanan herkes bizdendir" görüşünün aksine Yahudilik doğuştan gelen bir özelliktir, Yahudi kavmine özeldir ve sonradan kazanılamaz.

Hitchens: Kendimi politik olarak kaybeden tarafta, entelektüel olarak da kazanan tarafta hissediyorum.

Dennett: Yapılacak bir şey görmüyor musun?

Hitchens: Şu anki kültürel düşünce yapısında, kendimiz hakkında, çok uzun süredir ihmal edilmiş bir savı gündeme getirip, ileri taşıyıp, büyük oranda zafer kazandığımızı söylersem, yersiz kendini beğenmişlikle suçlanacağımızı düşünmüyorum ve söylense bile umursamam. Ve benim gördüğüm bu durum şu an ABD'de ve Britanya'da kesinlikle doğru. Fakat dünya geneli için konuşursak sanırım teokrasi güçleri tarafından yenilecek minnacık ve gittikçe ufalan bir azınlıkta yer alıyoruz kesinlikle.

Harris: Yani sen bizim aleyhimize bahse giriyorsun öyle mi?

Hitchens: Sanırım bu işi medeniyeti yok ederek sonlandıracaklar. Uzun süredir böyle düşünüyordum. Fakat tereddütlerim de yok değildi.

Dennett: Pekâlâ, elbette haklı çıkabilirsin, çünkü tek bir felaket yetebilir.

Hitchens: Bu benim Profesör Dawkins ile olan büyük fikir ayrılığım: bence şu anda laiklik için gerçek savaşçılar biziz ve artı olarak Afganistan'da Talibanla savaşan askerler. Ana düşmanla gerçekten savaşan insanlar biziz. Ve sanırım, laikler arasında bu muhtemelen durulabilecek en aykırı pozisyon olarak görülüyor olmalı. Bu görüşleri onların saf diş perisi inançlarıdır. Ben bunu kesin bir gerçek olarak görüyorum. Teokrasiyle savaşmaya ve yüzleşmeye olan isteklilik sayesinde onu yenmek için bir şansımız var sadece.

Dawkins: Maalesef zamanımız bitmek üzere.

Hitchens: Ve muhtemelen video kasetimiz.
[*Gülüşmeler*]

Dawkins: Sanırım muhteşem bir tartışma oldu.

Dennett: Evet, muhteşem.

Dawkins: Çok teşekkürler.

Harris: Teşekkürler.

Dennett: Üzerinde düşünecek çok şeyimiz oldu.

Teşekkürler

Center for Inquiry'nin (CFI) (Özgür Düşünme Merkezi) bir dalı olan Mantık ve Bilim için Richard Dawkins Vakfı şu isimlerin kitabın oluşturulmasına cömert katılımları için derin minnettarlığını sunar: Daniel Dennett, Stephen Fry, Sam Harris, Richard Dawkins, merhum Christopher Hitchens ve dul eşi Carol Blue.

Sara Lippincott'a keskin gözlü ve yetenekli düzeltmeleri ve editörlüğü için teşekkür ederiz. En iyi ifadeyle zorlu olarak tanımlanabilecek bir konuşma metnini son haline kavuşturmaktaki uzman çalışmasına minnettarız. CFI'da bir dönem staj yapmış Andy Ngo'ya da yardımları için teşekkür ederiz.

Bu Dört Atlı'nın ve ek olarak Stephen Fry'ın mantık ve bilimin hayati davasına yaptıkları sıra dışı katkıları da burada anmak istiyoruz. Bu insanlar dünyayı iyi yönde değiştirdiler.

Robyn Blumner
Center for Inquiry Başkanı ve CEO'su,
Mantık ve Bilim İçin Richard Dawkins Vakfının
İdari Başkanı

Okuyucu Yorumları

Kitabın Türkiye'deki yayıncısı olarak, Amazon.com alışveriş sitesinde Dört Atlı kitabı için yapılmış ve diğer okurlar tarafından en beğenilen (30 Eylül 2019 itibariyle) ilk 5 yorumu da çok ilginç bulacağınızı düşündüğümüz için alıntılayıp çevirdik. İngilizce bilmeyen okurların bu yorumları okuma şansı bulunmuyordu. (Yorumlar beğenilme sırasına göre verildi.)

İster Ateist, ister Teist isterse de Monoteist[1] olun

Jeremy Clark, 10 Nisan 2019

Evanjelik bir Hristiyan olduğumu söyleyerek başlayayım ama yine de bu kitaptan hoşlandım. Elbette bazı ucuz ifadeler vardı fakat tartışmalarda her iki tarafın da bunlara başvurduğunu biliyorum. Bu kitap hakkında en çok hoşlandığım şey, en ünlü Ateist akademisyenlerden dördünün yaşamla, daha da önemlisi SİZİN yaşamınızla alakalı ve çok zorlu soruların hepsine birden verecekleri cevaplara sahip olmadık-

1 -*çev.n.* Teist: Tanrıya inanan, Monoteist: Tek tanrıcı. Teist aslında Monoteist'i de kapsıyor. Burada Teist yerine Polyteist (çok tanrıcı) mantıken doğru olurdu.

larını söyleyecek kadar entelektüel dürüstlüğe sahip olmalarıdır en azından. Savunacakları şey, gelecekte evrilmiş bir insanlığın bu soruları bilim yoluyla keşfedecekleri ve benim savunacağım şey bu inanışın, kanaatin veya "inancın" kendisinin, saldırmakta oldukları Hristiyan inancından farklı olmadığı. Cevapları sonradan elde edeceğimize söz vermek,[1] entelektüel olarak oldukça tatminsizlik verici bir şey, bu yüzden Hristiyanlık inanışının ve inancının entelektüel olarak nasıl tatminsizlik verici olduğunu söylemekten vazgeçin. Hem pastam dursun, hem karnım doysun diyemezsiniz.

Aynı zamanda dörtlünün en zor yaşam sorularının bazılarında hemfikir olmadığını not etmeye değerdir. Gerçek Hristiyanlığın önemli niteliklerine dair yaptıkları bazı değerlendirmelerde tamamen yanlış anladıkları birkaç yer vardı. İlki, "boş inançlı" dindar fanatiklerin eleştirel tartışmayı engellemeye çalıştıkları, çünkü bizim güya dayanacak hiçbir entelektüel tabana sahip olmadığımız görüşü.

Hristiyan evanjelik tarafta bu Dört Atlı ile tartışma

1 -*ed.n.* Bu kitapta sizin de gördüğünüz gibi yazarlar böyle bir söz vermek şöyle dursun, verilemeyeceğini, dinin kendisi için iddia ettiğinin (yazarlara göre aslında üfürdüğünün) aksine, bilimin cevabını bilmediği ve belki de asla bilemeyeceği sorular olduğunu kabul ediyorlar. Örneğin Dennett sayfa 106'da "Bilmediğimiz şeyler vardır, bir de asla bilemeyeceğimiz şeyler vardır" demektedir. Sam Harris sayfa 169'da "Şu anda bildiğimizden ve ileride öğrenebileceklerimizden daha fazlasının olduğunu, olacağını zaten *biliyoruz*" demektedir. Birçok kitabını çevirmiş olduğumuz Dawkins de kitaplarında bunu sürekli söyler. Bu okuyucu Dört Atlının bu ifadelerini atlamış ya da anlamamış.

programlarında eleştirileri göğüslemekten fazlasını yapmış birçok entelektüel bulunur. Bunlar arasında Richard Dawkins'le birebir tartışıp sadece bir Ateist hezimeti olarak adlandırabileceğim şeyi ona yaşattığını bizzat dinlediğim John Lennox[1] da var.[2] Belki Richard kötü bir günündeydi fakat bütün evanjelik Hristiyanları aptal avanaklar olarak göstermenin en iyi deyimle saflık ve belki maksatlarına bağlı olarak samimiyetsizlik olduğu tekrar tekrar kanıtlanmıştır. Bir evanjelik Hristiyan olarak benim bile katılmak zorunda kaldığım bazı muazzam görüşler belirttiklerini de paylaşmak adil olur. Her iki taraf da [dinciler ve ateistler] tanrısızlık adına[3] ve teizm adına işlenmiş vahşetlerden birçok kanıt sunmuştur. Tartışacağım şey, Engizisyon döneminde sözde "Hristiyanların"

1 *-ed.n.* John Carson Lennox (d. 1943); Britanyalı, grup teorisi üzerine uzmanlaşmış bir matematikçi, bir bilim felsefecisi ve Hristiyanlık savunucusu. Oxford Üniversitesi Emeritus Matematik Kürsüsü başkanı.

2 *-ed.n.* Bu tartışmayı youtube.com/watch?v=zF5bPI92-50 linkinde izleyebilirsiniz (İngilizce). Eğer İngilizceniz ve ayıracak vaktiniz varsa aynı olayı iki farklı tarafın ne kadar farklı görebileceğine tanıklık edebilir, Ateist hezimeti iddiasını değerlendirebilirsiniz. Tartışmada Lennox'un iddiaları arasında "Stalin ateistti ve korkunç şeyler yaptı" ve Dawkins'in buna verdiği "Stalin bıyıklıydı ve bu yüzden bütün bıyıklılar şeytani değildir, tıpkı bir ateistin kötü şeyler yapmasının ateizme atfedilemeyeceği gibi" şeklinde cevaptaki gibi alışıldık konuşmalar var. Tartışma, Dawkins'in Tanrı Yanılgısı isimli kitabını yeni yazdığı bir dönemde (Ekim 2007) kitabını tanıtmak ve savunmak için yaptığı etkinliklerden biriydi. Her iki katılımcı da İngiliz olmasına rağmen düzenlendiği yer tutuculuğun yüksek olduğu Alabama, ABD idi ve ülkede büyük ilgi uyandırmıştı. Londra The Times gazetesi, NPR, BBC, Christian Post ve Fox News Network tartışmayı izlemişti. Tartışma klasik İngiliz centilmenliğiyle sürdürülmüştü.

3 *-ed.n.* Bu suçlar tanrısızlık adına değil, komünist diktatörlerin kendi içlerindeki güç mücadeleleri ve komünizmi şeytani kapitalist ülkelere yayma isteği yüzünden işlenmişti. Komünizm ideolojisine göre din bir sebep değil sonuçtu. Asıl şeytan halkı kölelik altında tutan kapitalist efendilerdi.

Tanrı adına öldürmeleri, ateist Pol Potlar, Stalin'ler ve tarih boyunca yaşanan aşırı dinci katillerinki kadar tanrısızdır. Özetle, ister Ateist isterse Teist olduğunuzu söyleyin, her şeyi sorgulamalısınız. Söylenen her şeyi itibar edilmeli diye algılamayın çünkü herkesin ön yargıları ve geçmişten gelen eğilimleri bulunur (her iki taraftaki entelektüellerde bile). İnanıyorum ki gerçek Hristiyanlık sizin bu dikkatli incelemenize göğüs gerecek ve onun dışında kalan diğer her inanışın inanılmaz derecede yetersiz olduğu görülecek. Ayrıca inanıyorum ki, Dört Atlı sürekli saldırmakta oldukları Saman Adam'ı[1] bırakıp gerçek Hristiyanlığı bir gün anlasalardı, buna katılırlardı.

1 -*ed.n.* Saman adam (*straw man*) yaygın bir mantıksal yanıltmaca çeşididir. Karşıdaki insanın görüşüne saldırılıyormuş görüntüsü verilerek, ona biraz benzeyen ama aslında söylemediği ve saçma olan bir şey çürütülerek, asıl görüşünün çürütüldüğü ispatlanmaya çalışılır. Örneğin "Savunma bütçesinin bir kısmını eğitime aktarabilirsek, ülkemizin geleceği daha iyi olabilir" diyen birisine "Orduyu kaldırarak düşmanların hepimizi kesmesine mantıklı hiç kimse onay veremez" diyerek cevap veren birisinin yaptığı gibi. Sonuçta ilk önermeyi yapan kişi orduyu kaldırmayı değil, bütçesini bir miktar azaltmayı önermiştir. Saman adam yanıltmacasının başka uygulanma şekilleri de bulunur, örneğin rakibin söylediği şeyi aşırı basitleştirip veya aşırı abartıp bu yeni hale saldırmak, söylenen sözleri bağlamı dışında almak, konuyu yetersiz savunan bilgisiz bir insanı hedef gösterip onun kusurlu savunmalarına saldırmak gibi. Saman adam, bir düşmanın samandan kuklasını yaparak onu yakma şeklindeki eski geleneğe yapılan atıftır.

Dört İntikamcının[1] dördünün birden aynı yerde oldukları tek zaman

Ryan Tomasella, 23 Mart 2019

Hitchens'in YouTube kanalındaki sohbeti zaten izlediyseniz, kitapta olan her şey orada konuşulanlar, ama dört katılımcı da sohbetin ardından birer makale yazıp kitabın başına eklemişler ve Stephen Fry bir önsöz yazmış. Sonuç olarak bakıldığında, bence kesinlikle satın alınmaya değer. Özellikle de YouTube derebeyleri bu konuşmayı kaldırmaya karar verirlerse diye.

Bir Laik Rushmore Dağı[2]

Kevin Shepherd, 27 Mayıs 2019

"Böylesine tartışmalara ve çekişmelere katılabilmek için bir Doktoranız olmasıyla övünme-

1 -*ed.n.* Buradaki orijinal İngilizce kelime "Avengers" ve intikamcı anlamında. Fakat muhtemelen okur, süper kahramanların dünyayı kurtardıkları Avengers isimli fantastik filme gönderme yapıyor.

2 -*ed.n.* Amerika'nın kurucularının George Washington, Thomas Jefferson, Theodore Roosevelt ve Abraham Lincoln'un ünlü bir şekilde dağa kazınmış heykelleri. Bu kurucuların dindar olmadıkları bilinir ve kurucu anayasayı laik ilkeler üzerinde temellendirmişlerdi. Dawkins, *Tanrı Yanılgısı* kitabının 2. Bölümünde "Laiklik, Amerika'nın Kurucuları ve Dini" başlığı altında bu isimler için şöyle söylemiştir (yer kısıtı yüzünden bölümden sadece ufak bir kısım alıntılayabiliyoruz):

> Geleneksel olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin kurucularının deist oldukları kabul edilir. Çoğunun öyle olduğuna şüphe yoktur ancak en önemlilerinin küçük bir ihtimalle ateist olabileceği tartışılmıştır. Kendi zamanlarında din üzerine yazmış oldukları yazılardan edindiğim izlenime göre, eğer zamanımızda yaşasalardı kesinlikle ateist olacaklardı. ...

> niz gerekmez. Veya Thomas à Kempis'i, Kuran'ı, Mormon Kitabını ve Sidharta öğretilerini de (veya aslında *Türlerin Kökenini* ve *Principia Mathematica*'yı da) okumuş olmanız gerekmez. Fakat arkadaş, bütün bu bilgilere *sahip* bu dörtlüdeki herhangi birisine kulak kabartabildiğiniz an muhteşem bir an değil midir?" [1]
>
> ~Stephen Fry

Oh, o masada bir yeri hak etmek için dahiyane işler yapmış olmak gerek! Orası bir laik Rushmore Dağı. Bir evrim biyoloğu, bir sinir bilimci, bir felsefeci ve Hitch (özür dilerim ama Hitch'i tek bir kelimeyle tanımlayamazdım. Tarihçi? Muhabir? Muhalif? Bilge? Hepsini birbirine eklesek bile eksik kalıyor).

Ütopik fantezilerimden birisi, hepimizin bu seviyede mantıklı sohbetleri gerçekleştirebileceğimiz ve kucaklayabileceğimiz bir dünyada yaşamak. Bu, gerçekleşme ihtimali hiç olmayan boş bir hayal ama inanılması güç olan fantezileri kafamda uzun uzun düşünmeyi severim. Bunlardan başkaları da var ve bir tanesinde Uma Thurman[2] ile aşna fişne yapıyoruz ve kulağıma fısıldıyor "bu hayatımda yaşadığım EN İYİSİYDİ!"

1 -*ed.n.* Sayfa 12'den alıntı.

2 -*ed.n.* Uma Karuna Thurman (d. 1970) ABD'li aktör ve model. Çeşitli konularda birçok filmde rol aldı. Quentin Tarantino'nun yönetmenliğini yaptığı *Ucuz Roman* (*Pulp Fiction*, 1994) gibi birkaç ünlü filmde de başrollerde yer aldı.

Çok muhteşem değil
butchosbox, 26 Nisan 2019

Ateistlik, Katoliklik ve diğerleri gibi sadece bir öğretidir. Hitchens, şahsen yaratıcı bir tanrıya inanmayan ve ana öznesi şefkat olan Dalai Lama'ya saldırıyor. Ne sorun var ki onda? Her gün mümkün olduğunca meditasyon yapmaya çalışıyorum ve görünmez varlıklara, tanrılara, şeytanlara ve antik korkak ve cahil insanlar tarafından yazılmış sözde kutsal kitaplardaki diğer boş inançlı aptallıkların hiç birisine inanmıyorum.[1] Şu anki davranışlarımızın nedenlerinde bir içsel anlam aramak bilimdir, deizm değil. Muhteşem bir kitap değil ama kötü de değil.

Beni Dört Atlıdan biri olmayı istemeye özendiriyorlar!
LaCresha Lawson, 10 Nisan 2019

At üstünde yoldalar; tekrar! Bu kitap çok hoşuma gitti. Satışa çıktığını duymamdan kısa süre sonra satın aldım! Bu büyük zihinler hepimizin doğuştan olduğumuz şeyi tartışmak için bir araya gelmişler, yani

1 -*ed.n.* Hitchens, meditasyonu, ruhaniliği, şefkati değil, Dalai Lama'nın tanrılık iddiasını eleştiriyor. Dinsel temalardan arındırılmış meditasyonla ilgili bilimsel bir kitap okumak isterseniz, ünlü yazar Daniel Goleman'ın bir bilimci olan Richard Davidson ile birlikte yazdığı ve yayınevimizin yayınladığı *Karakteri Değiştirmek* isimli kitabı tavsiye ederiz.

Ateist oluşumuzu. Sadece öyle doğmakla kalmadık, Ateistler olarak da öleceğiz. Bilgeliğiniz için çok teşekkürler size. Dörtlünün her Adamı bu çok önemli konu üzerinde samimi görüşünü sunuyor. Bence din çöp tenekesine fırlatılmalı. Fakat insanların ne yapmak istiyorlarsa onu yapma hakları var. Aynen onların ifade ettiği gibi. Büyük zihinlerin bir araya gelerek konuşmalarına ihtiyaç duymamızın sebebi bu. Yetişkinliğe, sorumluluğa, zekaya, tutkuya, şefkate ve mizaha sahipler. Sürmeye devam edin, sonsuza kadar, kudretli silahşörler:

Porthos
Athos
Aramis
D'Artgnon